

Ha-Kol הקול

BROJ IZDANJA: 153
SIJEČANJ–VELJAČA 2018.
TEVET / ŠVAT / ADAR 5778.

TEMA BROJA:
IZRAELSKE PRIČE I INOVACIJE

SADRŽAJ

4 UVODNIK	20 ŽRTVE MORAJU OSTATI U KOLEKTIVNOJ SVIJESTI ČOVJEČANSTVA	36 DJECA S BRODA EXODUS
5 ŽOZ: TRIBINA O OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU U HRVATSKOJ	21 PREŽIVJELI ODLAZE, SJEĆANJA NESTAJU, A SVIJET JE PREMALO NAUČIO	38 OD IZVOZNIKA NARANAČA DO VODEĆE SVJETSKE STARTUP NACIJE
9 VAŽNE TEME NA SASTANKU S POVJERENSTVOM ZA ODNOS S VJERSKIM ZAJEDNICAMA	22 PAPA FRANJO: IMAMO OBAVEZU BORITI SE PROTIV RAVNODUŠNOSTI PREMA HOLOKAUSTU	41 NEOBIČNO PRIJATELJSTVO DUGO 50 GODINA
11 SCENSKIM RECITALOM U ŽOZ-U OBILJEŽEN MEĐUNARODNI DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST	23 TUBIŠVAT — NOVA GODINA DRVEĆA ILI “MALA NOVA GODINA”	43 LJUBAVNA PRIČA VARDE I AMERA
12 U ČAKOVCU OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA	24 HANUKA U BELIŠĆU	44 ŽIDOVSKO-ARAPSK I SLADOLED KAO SLATKI SIMBOL KOEGZISTENCIJE
13 DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA U ČAKOVCU — OSOBNI DOJMOVI	26 IZRAELSKA PREDSTAVA "DOŠAO KONJ U KAFIĆ" U ZKM-U	45 TKO JE BIO DR. PAUL MOHN?
14 OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA HOLOKAUSTA U SPLITU	27 SEDAM DOBRIH GODINA U ŽIVOTU ETGARA KERETA	46 FREDI DAVID — ČOVJEK KOJI JE UNAPRIJEDIO NAŠ HOKEJ
15 FELIKS NANDORA GLIDA U SPLITU	28 OSTVARENI SAN RUBENA DAFNIJA	49 SOVJETSKI ŽIDOV I IZRAEL
16 TJEDAN ŽIDOVSKO KULTURE U VINKOVcima	30 ZATVARANJE OSOBNOG KRUGA DR. REUVENA ELDARA	53 STIH U GLAZBI
18 IZLOŽBA "VIŠE OD DUŽNOSTI" ODAJE POČAST HRABRIM DIPLOMATIMA	32 BILI SMO VOJNICI	57 AHARON APPELFELD - JEDAN OD VELIKANA IZRAELSKO KNJIŽEVNOSTI
19 MLADE TREBA STALNO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU	34 KIBUC — VAŽAN ELEMENT U RAZVOJU DEMOKRACIJE I DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI U IZRAELU	58 NOVI ZAKON U POLJSKOJ — ZABRANJENE TVRDNJE O SUDJELOVANJU POLJAKA U HOLOKAUSTU

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

DR. OGNJEN KRAUS, MAŠA TAUŠAN, FRAN FRIEDRICH, DR. ANDREJ PAL, TRUDE PREIS-HUR, ALICE SINGER, ANA LEBL, NIVES BEISSMANN, MILIVOJ DRETAR, MR. SC. NARCISA POTEŽICA, VESNA DOMANY HARDY, LAILA ŠPRAJC, RENATA DEBELJAK, FREDI KRAMER, JAROSLAV PECNIK, DR. SC. IVAN BAUER

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

“Tko ne vjeruje u čuda, nije realist”, rekao je jednom prigodom prvi izraelski premijer David Ben Gurion. A da su čuda moguća, dokaz je upravo Država Izrael koja ove 2018. godine slavi svoj 70. rođendan. Tu značajnu obljetnicu u Ha-Kolu ćemo obilježiti malom “trilogijom” koja je započela u prošlom broju obilježavanjem 100. godišnjice Balfourove deklaracije, a nastavlja se u ovom broju zanimljivim i optimističnim pričama iz Izraela poput neobičnog prijateljstva supruge Moshe Dayana i punice Jasera Arafat ili uspješne poslovne suradnje Izraelca i Palestinca. Svoj doprinos izgradnji Izraela dali su i hrvatski Židovi, a u ovom broju podsjećamo na neke od njih, koje ne smijemo nikada zaboraviti. Još i prije službenog proglašenja židovske države, na tom su području Židovi počeli graditi kibuće i stvarati svoju budućnost, a brojne izbjeglice nakon Drugog svjetskog rata brodovima su ilegalno pokušali doći do svoje pradomovine i započeti novi život — o tome

također možete čitati u ovome broju. A u sljedećem broju posvetit ćemo se prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Izraela.

Židovska općina Zagreb organizirala je zanimljivu tribinu posvećenu učenju o Holokaustu u Hrvatskoj, a predstavnici ŽOZ-a i Koordinacije židovskih općina Hrvatske održali su sastanke s predstavnicima vlasti RH u čijem su središtu bila važna pitanja za hrvatsku židovsku zajednicu.

Usiječnju je u Hrvatskoj i svijetu obilježen Dan sjećanja na Holokaust — dok je hrvatski državni vrh podsjećao da se žrtve ne smiju nikada zaboraviti, židovske općine u Hrvatskoj organizirale su brojna događanja podsjećajući na one kojih više nema. Slavonija nas je ovoga puta posebno dirnula: osnovna škola u Vinkovcima cijeli je tjedan posvetila židovskoj kulturi, a na inicijativu gradskih vlasti u Belišću je, u suradnji sa Židovskom općinom Osijek, organizirana proslava Hanuke. Izraelsko ministarstvo vanjskih poslova ove je godine željelo pod-

sjetiti na hrabre diplomate koji su tijekom Holokausta spašavali Židove a izložba u njihovu čast otvorena je i u Zagrebu.

U zagrebačkom kazalištu ZKM gostovali su izraelski glumci s predstavom “Došao konj u kafic”, a izdavačka kuća “Fraktura” na početku ove godine donosi prijevod novog djela izraelskog književnika Etgara Kereta.

Jaroslav Pecnik piše zanimljiv članak o sovjetskim Židovima, dok Fredi Kramer iz zaborava izvlači još jednog židovskog sportskog velikana — Fredija Davida. Ivan Bauer, kao i obično, donosi malo muzike i stiha u naš list, još jednim prilogom o značajnom doprinosu židovskih muzičara svijetu glazbe.

Do sljedećeg puta

Nataša Barac

ŽOZ: TRIBINA O OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU U HRVATSKOJ

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Stanje s obrazovanjem o Holokaustu u Hrvatskoj znatno je bolje nego što je bilo prije petnaest godina, rečeno je na istomenuj tribini održanoj u ŽOZ-u u okviru obilježavanja Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta, ali kako se tema s obrazovanja proširila i na ukupno stanje u Hrvatskoj tako su se čule puno dramatičnije ocjene: od toga da je izložba u Jasenovcu jedna od najgorih na takvim mjestima masovnih zločina, preko izjave da je šokantno da predstavnici židovske zajednice ne sudjeluju u državnoj komemoraciji u Jasenovcu, do široko prihvaćene ocjene da hrvatsko društvo nije zdravo, jer ne zna preuzeti odgovornost za svoju povijest.

Gosti tribine koja je trajala dva i pol sata — a mogla je još toliko — bili su redoviti profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu Neven Budak koji je detaljno govorio o obrazovanju o Holokaustu u Hrvatskoj, te glavni direktor Svjetskog židovskog kongresa za Izrael i glavni direktor Izraelskog vijeća za vanjske odnose Laurence Weinbaum, koji je govorio o općem stanju u zemljama srednje i istočne Europe, te o svojim dojmovima o u Hrvatskoj, koju je već jednom posjetio prije petnaest godina.

“Moram reći zašto toliko inzistiramo na edukaciji o Holokaustu. Zato jer

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / ŽOZ TRIBINA O OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU U HRVATSKOJ

smatramo da je senzibiliziranje društva na slabije, na drugačije, od izuzetnog značenja. Smatramo da je to za zdravlje jednog društva neprocjenjivo i da to mora početi u najranijoj dobi što smatramo da sada nije slučaj. Smatramo da to mora biti dio obaveznog školskog programa, da mora biti utkano u sve humanističke predmete i da je to neka garancija da se ta strahota kao što je Holokaust možda neće ponoviti. Najbolji primjer za to što se događa kad je društvo indiferentno upravo je Holokaust”, rekla je u najavi moderatorica, voditeljica Šoa akademije Sanja Zoričić

Tabaković, naglasivši da je mlade nužno obrazovati o demokraciji, toleranciji, ljudskim i građanskim pravima.

“Kada govorimo o poučavanju o Holokaustu, moram reći da se situacija od 2000. naovamo popravila bitno na bolje”, rekao je Neven Budak, naglasivši da su udžbenici bolji te da je bolja i edukacija nastavnika koji su uključeni u brojne seminare i međunarodne projekte. Holokaust je postao i tema pop-kulture (filmovi, književnost i umjetnost općenito) i vrlo je prisutan u javnom diskursu. “To je sigurno olakšalo i njegov ulazak u obrazovni sustav”, dodao je.

Holokaust je sada obavezan sadržaj u 8. razredu osnovne škole kada se predaje tema Drugog svjetskog rata, a predviđeno je njegovo obrađivanje i u srednjim školama, gimnazijama i strukovnim školama. Zamisao je da se poučavanje o Holokaustu odvija osim kroz satove povijesti i kroz druge predmete, odnosno trebalo bi biti kroskurikularno. Tako bi mladi o tome trebali slušati na satovima etike (judaizam, antisemitizam, odnosi kršćana i Židova), vjeronauka (gdje je bio Bog kada se događao Holokaust), sociologije (društvena kontrola i devijacije, kolektivno ponašanje, pitanje zloupotrebe moći)...

“Ipak, problem je u tome što u Hrvatskoj ne postoji nikakvo istraživanje koje bi govorilo kako to stvarno izgleda u školama. Mi znamo kako su stvari zamišljene, ali kako se izvode i kakve rezultate daju o tome ne znamo ništa”, naglasio je Budak, te dodao: “Situacija je sigurno bolja nego što je bila prije 15 godina, ali dok nećemo imati jasne pokazatelje možemo samo nagađati kako se stvari odvijaju u praksi. Takvo istraživanje nam tek slijedi”.

Budak navodi primjer gimnazija gdje bi se pitanje Holokausta trebalo obrađivati krajem 4. razreda kada se učenici intenzivno spremaju za državnu maturu. “Tako se događa da se one posljednje lekcije iz povijesti 20. stoljeća ne obrade ili se obrade vrlo površno”, istaknuo je. Budak je kazao kako nije dobro to što navodno opada broja školske djece koja posjećuju Jasenovac. “Nemam točne podatke, ali navodno je u prošloj školskoj godini samo devet školskih grupa bilo u Jasenovcu”, rekao je.

“To možda nije nužno neko namjerno izbjegavanje Jasenovca... Je li to samo pitanje financija ili organizacije, ili nećeš trećeg — ne bih se samo ovako osudio davati ocjenu”, kazao je Budak. Sanja Zoričić Tabaković izrazila je žaljenje što ne

postoji bolja veza između Šoa akademije i tijela zaduženih za obrazovanje.

“Budući da Šoa akademija objedinjuje, po našem dubokom uvjerenju, izuzetno kvalitetne profesore koji imaju iznimno kvalitetna predavanja smatramo da bi veza između naše Šoa akademije i nadležnih tijela za obrazovanje morala biti daleko bolja nego dosad, jer unutar naših seminara još imamo i svjedočenja preživjelih u Holokaustu, članova naše zajednice, što je po najvećem dijelu istraživanja jedan od najvažnijih segmenata edukacije”, rekla je ona.

Drugi gost tribine, Laurence Weinbaum, rekao je da je u posjet Hrvatskoj došao tek drugi puta, prvi put je bio prije petnaest godina kada mu se činilo da stvari idu u pozitivnom smjeru, dok to sada nije slučaj.

“Hrvatsko društvo nije zdravo”, njegovo je mišljenje. On naglašava da se zdravlje društva ogledava u njegovom odnosu prema Holokaustu. “Ako Židovi osjećaju da ih društvo poštuje i da se sjeća njihovih stradanja, to je lakmus papir za

zdravlje društva”, kazao je izraelski gost. Šokiran je, kaže, činjenicom da židovska zajednica iz objektivnih razloga ne želi biti dio službene državne komemoracije u Jasenovcu. “Ako predstavnici Židova ne žele biti prisutni na državnoj komemoraciji o Holokaustu, to treba biti važan znak za društvo”, naglasio je.

Situacija u Hrvatskoj je čudna, smatra on. Hrvatska je devedesetih godina kada je postala samostalna država rekla da je izgrađena na temeljima antifašizma i nije sljednica NDH. “Ali ako gledate danas stanje u Hrvatskoj, a ja ga gledam izvana, ubrzo stječete dojam da je ta izjava vrlo neuvjerljiva, jer ne vidite volju za prihvaćanjem bilo kakve vrste odgovornosti za zločine koji su počinjeni u ime hrvatske države. A pritom gledate kako se polako i potihom uvlači glorifikacija krvnika”, ocijenio je.

Vlasti u Hrvatskoj kao i u više drugih postkomunističkih zemalja smatraju da ne snose odgovornost za negdašnje zločine, iako je ratni režim endehazije — koji je tada predstavljao Hrvatsku bez obzira

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / ŽOZ TRIBINA O OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU U HRVATSKOJ

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / ŽOZ TRIBINA O OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU U HRVATSKOJ

na brojne pripadnike pokreta otpora i antifašiste — “bio počinitelj Holokausta”.

Weinbaum kaže da je društvo koje se ne može suočiti sa svojom poviješću, koje negira događaje i zamagljuje prošlost, koje odgovornost prebacuje na druge — u ozbiljnim problemima.

“To nisu ugodne teme i nitko se ne voli gledati u ogledalo. Ili pogledati iza leđa gdje su otac ili djed, ljudi koje smo voljeli, možda bili ubojice ili silovatelji. Treba hrabrosti da se to učini”, rekao je Weinbaum.

Weinbaum ne vjeruje u kolektivnu odgovornost nove generacije i smatra da oni koji su se rodili nakon Drugog svjetskog rata ne mogu nikako biti odgovorni za stvari koje su se dogodile u doba njihovih roditelja ili djedova i baka. “Ali — a to je pouka i za hrvatsko

društvo — oni su odgovorni za sjećanje i imaju odgovornost obrazovati, prenijeti poruku novom naraštaju. To nije priča koja se odnosi samo na Židove. To je test za svaku demokraciju, da se objektivno pogleda na povijesti”, naglašava.

U okviru posjeta Hrvatskoj, Weinbaum je posjetio i Jasenovac. Rekao je da je “duboko uznemiren” izložbom koju je vidio te naglasio da je ona primjer zamagljivanja povijesti Holokausta, što i inače nije nepoznata pojava u nizu zemalja istočne Europe. “Izložba iskrivljuje istinu jer pažnju posjetitelja vuče u različite smjerove i ne prenosi koherentnu poruku o onome što se dogodilo”.

“Izložbu sam mogao pogledati i uspoređujući je s drugima koje sam vidio u Europi i moram vam reći da je ovo bez ikakve sumnje među najgorima koje sam

ikad vidio u smislu predavljanja poruke koja bi trebala biti moćna i uznemirujuća a vi izađete i pitate se što se tu uopće dogodilo. Ona je loše koncipirana ali i tehnički loša. Zapravo bi ju trebalo postaviti iznova”, Weinbaumov je zaključak.

Zatečen je informacijom da je u prošloj školskoj godini samo 9 školskih skupina posjetilo to negdašnje stratište a poznato je, kako kaže, da je u Hrvatskoj pobijeno više od 30.000 Židova. Naglašava međutim da onaj tko dolazi pogledati izložbu a o stradanjima o Jasenovcu ne zna ništa — jednako tako neće znati ništa ni kad izađe s izložbe.

Weinbaum je pozvao hrvatske vlasti da podrže osnivanje mješovitog odbora u kojem bi pored znanstvenika iz Hrvatske bili kolege iz inozemstva koji su taj problem uspješno riješili, kao u Norveškoj ili

Njemačkoj. Taj bi odbor dao odgovore na pitanja Holokausta u Hrvatskoj i pomagao u njegovoj javnoj prezentaciji, kazao je. “Nemam iluzija da bi to odmah promijenilo percepciju u javnosti. Nisam posebno optimističan ali time bismo možda barem privukli pozornost šireg svijeta da je to problem, a to bi možda potaklo ili natjeralo hrvatske vlasti na djelovanje”.

Predsjednik Židovske općine Zagreb Ognjen Kraus smatra da se ključni problem nalazi u politici i dodaje da tijekom njihova posjeta Jasenovcu nitko iz Ministarstva kulture ni iz Ministarstva obrazovanja nije bio prisutan, iako se trebalo razgovarati o postavu izložbe.

Židovska zajednica se od 2006. kada je postavljena izložba u Jasenovcu bori kako bi se ona izmijenila.

Predstavnik Ministarstva kulture rekao je da će se organizirati međunarodni sastanak o postavu u Jasenovcu: “Mi smo svjesni da postav iz 2006. nije najbolje pokazao ulogu počinitelja i žrtve i slijed događanja te se vjeruje da će se u budućnosti sa zainteresiranim stručnjacima i javnošću postići da taj postav bude osuvremenjen i bolje prikaže točno ono što se tada dogodilo”.

Sanja Zoričić Tabaković mu je odgovorila da Ministarstvo kulture ima “besprimjeran ignorantski odnos prema židovskoj zajednici. Mislim da bi bilo pristojno da se s nama surađuje”, kazala je ona te dodala da je četiri godine bila članica Savjeta Jasenovca “i zajedno sa Srbima i Romima smo se trudili oko promjene postava, tumačeći zbog čega mi smatramo da je taj postav potpuno promašen. U te četiri godine smo uspjeli da više nema Savjeta”.

Naglasila je da Jasenovac nije nikakvo komplicirano mjesto, a da je novac koji se daje za to mjesto sramotno mali.

“Nema nikakvog opravdanja za ponašanje Ministarstva kulture. Nikada nas nisu pozvali na razgovor da im kažemo zašto

Društvo koje se ne može suočiti sa svojom poviješću, koje negira događaje i zamagljuje prošlost, koje odgovornost prebacuje na druge, takvo je društvo u ozbiljnim problemima, smatra glavni direktor Svjetskog židovskog kongresa za Izrael Laurence Weinbaum.

bokotiramo službenu komemoraciju u Jasenovcu”, rekla je.

Weinbaum, koji se najviše bavi proučavanjem stanja u zemljama istočne i srednje Europe, posebice Poljskom, rekao je da se skupina istraživača hrabro bavila Holokaustom u Poljskoj i utvrdila je da su i neki sudionici pokreta otpora, koji su se borili protiv Nijemaca, smatrali da nije loše da nacisti pobiju poljske Židove, te da nema ništa loše u tome da im i oni pripomognu.

To je teško prihvatiti, kazao je Weinbaum i dodao da su ti istraživači danas kada vlast u Poljskoj povijest interpretira kroz klerikalno-nacionalističke naočale, izloženi optužbama da su izdajnici. Weinbaum kaže da je posljednjih dana u kontaktu s kolegama u Poljskoj, gdje je u proceduri prihvaćanja zakon koji kažnjava termin “poljski logori smrti”, ali želi kazniti i one koji poljskoj državi pripisuju zločine za vrijeme nacizma.

“Ježi mi se koža od onoga što mi pričaju poljski kolege. Osjećate da stvari idu u vrlo neugodnom smjeru”, a slično se vidi i u drugim zemljama, poput Mađarske ili Rumunjske, koje ipak nisu dostigle ovaj nivo kao u Poljskoj, ocijenio je dodajući da se u manjoj ili većoj mjeri uočava glorifikacija režima iz Drugog svjetskog rata, a slično se uočava i u Baltičkim zemljama.

Problem je što ovakva predavanja i tribine slušaju uvijek isti ljudi, zaključak je

mnogih koji su govorili. Oni koji bi raspravu, argumente, komentare i zaključke trebali čuti, njih nema. Bilo bi divno kad bi na mom mjestu primjerice sjedio Josip Glasnović i cijeli Hrvatski sabor da oni čuju ovu raspravu, zaključio je iz publike Zoran Pusić, predsjednik Antifašističke lige Hrvatske. “Govorimo uvijek u istom krugu ljudi”, rekao je Kraus.

“Vi u publici ne bi bili ovdje da ne vidite opasnosti od svega što se događa – problem su ljudi koji nisu u publici, a posebno oni koji su na vlasti u ovoj zemlji i mogu učiniti nešto ali ne čine. Nadam se da neće proći još petnaest godina do novog posjeta Hrvatskoj i nadam se da ću tada imati osjećaj da stvari idu u dobrom smjeru, kao što sam imao osjećaj kad sam Hrvatsku posjetio prije petnaest godina”, zaključio je Weinbaum.

Upečatljiva je ostala i učiteljica iz, kako je sama rekla, hrvatske provincije koja je kazala da je hrvatsko društvo trulo i da ju je sram, u ime onih koji nisu ovdje a trebali bi biti. Djeca u provinciji su prepuštena konzervativnim strujama i nesprema na bilo kakvu različitost. Mladi funkcioniraju na nivou ja-Hrvat-katolik. “Vjerujte da me postaje strah”, rekla je.

A sve to brojne mlade sigurno ne potiče na ostanak u Hrvatskoj. Veliki broj njih ne odlazi iz ekonomskih razloga kako se to najčešće prezentira u javnosti nego zbog cjelokupne situacije u zemlji, zaključio je Ognjen Kraus.

VAŽNE TEME NA SASTANKU S POVJERENSTVOM ZA ODNOSE S VJERSKIM ZAJEDNICAMA

Predsjednik Židovske općine Zagreb (ŽOZ) i Koordinacije židovskih općina Republike Hrvatske (KŽORH) dr. Ognjen Kraus uputio je članovima KŽORH-a pismo u kojem ih je informirao o sastanku održanom 5. veljače 2018. u Ministarstvu pravosuđa, na poziv predsjednika povjerenstva za odnose s vjerskim zajednicama. Poziv je stigao je 2. veljače a dr. Kraus je o tom sastanku osobno kontaktirao sve članove KŽOR-a. Na sastanku su bili dr. Sanja Švarc Janjanin, predsjednica ŽO Koprivnica, Lavoslav Špicer, predsjednik ŽO Slavonski Brod i dr. Ognjen Kraus, predsjednik ŽOZ-a i KŽORH-a.

Kako dnevni red nije predložen, sastanak je počeo uvodnom riječi i pozdravom

predsjednika povjerenstva ministra pravosuđa Dražena Bošnjakovića. Nakon toga predstavljeni su članovi povjerenstva: potpredsjednica Vlade i ministrica vanjskih i europskih poslova Marija Pejčinović Burić, ministrica kulture Nina Obuljen Koržinek te izaslanici članova komisije: ministra financija Zvonko Šakić, ministra uprave Katica Prpić, ministra rada i mirovinskog sustava Majda Burić, ministrice znanosti i obrazovanja Ivana Franić i ureda za odnose s vjerskim zajednicama Šime Jerčić.

“U ime KŽORH-a zahvalio sam na pozivu i prilici da razgovaramo s povjerenstvom nakon mnogo godina (posljednji sastanak održan je u ŽOZ-u nakon nastupa nove vlade 2012. — Kukuriku-kolicije), a nakon predstavljanja članova delegacije KŽORH-a predložio sam da otvoreno razgovaramo o problemima koji smatramo važnim za našu zajednicu”, napisao je u pismo dr. Kraus, te naveo popis problema važnih za židovsku zajednicu a to su:

1. Jasna definicija pravnog položaja židovske zajednice u odnosu na porez na dobit, porez na promet nekretnina i PDV.

2. Ugovor o financiranju općina KŽORH-a u odnosu na financiranje Bet Israela, s obzirom da KŽORH, kojeg čini 9 općina, dobiva 9 prosječnih OD, a Bet Israel kao jedna općina 6 prosječnih OD, te se postavlja pitanje na osnovi kojih pravnih odredbi je to tako odlučeno?
3. Blokirana sredstva ŽO Virovitica — dogovoreno da se o tim problemima posebno razgovara s nadležnim Ministarstvom financija.
4. Povrat imovine židovskih općina u RH.
5. Povrat privatne imovine (prvi red).
6. Povrat očasne imovine.
7. Što je s promjenama zakona o povratu imovine iz 1996., koji je antisemitski i koji je trebao biti izmjenjen i na intervenciju EU. Napomenuto je kako je to riješeno u Baltičkim zemljama, u regiji, posebno u najnovije vrijeme u Srbiji. Razgovor će se nastaviti s ministrom pravosuđa.
8. Logor Jasenovac: na postav prigovor imaju svi predstavnici žrtava. Pitanje savjeta Jasenovca, koji je ukinuto i ne postoji. O tome se razgovaralo s ministricom kulture u čijoj je nadležnosti JUSP Jasenovac, te s predstavnicom ministrice obrazovanja Ivanom Franić.

9. Pitanje edukacije. Samo 9 škola bilo je 2017. u Jasenovcu. Broj posjeta škola i studenta nije mnogo manji nego u ŽOZ-u u godinu dana.
10. Pitanje groblja nakon osnivanja povjerenstva u Ministarstvu kulture na inicijativu Svjetskog židovskog kongresa. Razgovaralo se o situaciji groblja, kojih ima 65. Neki imaju status spomenika kulture, ostali su u nadležnosti županija, gradova, općina. Posebno se razgovaralo o grobljima i intervencijama u Čakovcu, Slavonskom Brodu (gdje postoje općine) kao i o još nekima u gradovima gdje nema općina (Karlovac, Garešnica, Uljanik).

O pitanjima pod točkom 8. i 10., navodi dalje dr. Kraus, razgovaralo bi se na sastanku u Ministarstvu kulture, a o obrazovanju u Ministarstvu obrazovanja.

Govorilo se i o Šoa Akademiji i o ignoriranju njezinog rada i doprinosa u obrazovanju profesora sa strane komisije za obrazovanje RH.

Razgovor je bio dobar, s mnogo obećanja od članova komisije i iskazane volje da se postave okviri dobre suradnje, koja je moguća. Govorilo se i reviziji povijesti i potrebi da se prestane s time. Nadalje, da se hitno nađu rješenja za procese koji traju mjesecima, a za nas su neprihvatljivi i uvredljivi.

“Prevelik je bio naš doprinos hrvatskoj povijesti i društvu u doba kad je postojalo više od 40 židovskih općina i kad nas je bilo gotovo 30 tisuća — on je vidljiv i danas na područjima znanosti, umjetnosti, industrije, građevinarstva, zdravstva — a da nas se zapostavlja i ignorira”, napisao je predsjednik ŽOZ-a.

“Razgovaralo se o još mnogim drugim događajima koji nas vrijeđaju, jer se radi bez konzultacija i dogovora s nama. Primjer je natječaj za spomenik za šest milijuna Židova žrtava Holokausta u Zagrebu, najava Muzeja Holokausta itd.

— o čemu želimo i imamo pravo iznijeti svoje mišljenje. Naš je stav da spomenik, ako se uopće podiže, treba podsjećati na žrtve ustaške NDH, a ne utopiti ih u šest milijuna europskih židovskih žrtava, čime se zaobilazi ustaški zločin. Što se tiče muzeja, smatramo da najprije treba izmijeniti muzejski postav u Jasenovcu”, napisao je na kraju svog izvještaja o sastanku dr. Kraus.

SASTANAK U MINISTARSTVU KULTURE RH

Na poziv ministrice kulture dr. sc. Nine Obuljen Koržinek 14. veljače 2018. održan je sastanak u Ministarstvu kulture, na kojem su uz ministricu sudjelovali i Dražen Klinčić i Iva Hrastek Sočo, dok su ŽOZ predstavljali predsjednica izvršnog odbora ŽOZ-a i voditeljica Šoa akademije Sanja Zoričić Tabaković i predsjednik ŽOZ-a i KŽORH-a Ognjen Kraus. Na dnevnom redu sastanka bila su pitanja Jasenovca, židovskih groblja u RH, te mogućnost suradnje i zajedničkih projekata.

Nekoliko dana ranije, 31. siječnja 2018, održan je sastanak o JUSP Jasenovac, koji je sazvao ravnatelj centra Ivo Pejaković a prisustvovali su predstavnici žrtava logora, članovi IHRE, predstavnik Svjetskog židovskog kongresa Laurence Weinbaum i predstavnici ministarstva kulture i obrazovanja. Na sastanku je ponovno izraženo nezadovoljstvo svih predstavnika žrtava logora, IHRE i predstavnika Svjetskog židovskog kongresa postavom muzeja Jasenovac, provođenjem edukacije u centru i neizborom savjeta koji ne postoji već 4 godine.

Na početku sastanka ministrica kulture je naglasila da će se u najkraćem roku ponovno uspostaviti savjet JUSP Jasenovac i ima 9 članova od čega 4 predstavnika žrtava logora (antifašisti, Romi, Srbi i Židovi). Kazala je da je jasno da je potrebna promjena postava muzeja, što predstavnici antifašista, Roma, Srba i

Židova zahtijevaju od otvaranja postava, te dodala da će zbog autorskih prava vjerojatno trebati ići s novim postavom. Istaknula je da su osigurana sredstva za pokretanje edukacijskog programa kako bi se osigurao veći posjet škola Jasenovcu.

Razgovaralo se i pitanju židovskih groblja u RH, za koje je od prošle godine zadužen Dražen Klinčić. U Hrvatskoj postoji 65 židovskih groblja od kojih su neka zaštićena kao spomenici kulture, druga su pod nadležnosti države a najveći problem je taj što je veliki broj groblja u nadležnosti lokalnih vlasti koje nemaju sredstva za njihovo održavanje. Postoje zasebna židovska groblja kao i ona koja se nalaze unutar gradskih groblja. Osim održavanja groblja problem gradskih groblja je plaćanje grobarine. Ministrica je naglasila da rade na zaustavljanju daljnja devastacija internim dogovorom ministarstva i uprava groblja. Razgovarano je i o mogućnosti organizacije zajedničkih akcija omladine za čišćenja zapuštenih groblja.

Sudionici sastanka razgovarali su i o edukaciji o Holokaustu i položaju Šoa akademije koja je marginalizirana u procesu učenja o Holokaustu, te je dogovoreno da se održi sastanak predstavnika ministarstva obrazovanja, kulture i Šoa akademije. Na kraju sastanka dogovoreno je da Ministarstvo kulture u mjestima gdje su do 1941. bile židovske općine (41) organizira izložba “Židovski Zagreb” koja je već predstavljena u Zagrebu 2016. i izazvala veliki interes javnosti. Svrha izložbe je upoznavanje građana sa značajem i doprinosom židovske zajednice u Hrvatskoj, u gradovima gdje su djelovale židovske općine. Uz izložbu bilo bi organizirano predavanje s temom o Židovima i mjestu u kojem se izložba održava.

SCENSKIM RECITALOM U ŽOZ-U OBILJEŽEN MEĐUNARODNI DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

“Sutra možda, bit ćemo svrstani u beskrajne kolone...”, stih iz jedne od pjesama Viktora Rosenzweiga, naziv je scenskog recitala koji su povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta izveli Sven i Rene Medvešek na sceni Židovske općine Zagreb. Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta obilježava se 27. siječnja, na dan kada je 1945. oslobođen zloglasni nacistički koncentracijski logor Auschwitz.

U dramatizaciji i režiji Mire Wolf a prema tekstovima Zvija Koltiza, Mirka Mirkovića te poeziji Viktora Rosenzweiga — po čijem je stihu i nazvana ta večer sjećanja — braća Medvešek izveli su dirljivi recital koji su pratile potresne dokumentarne snimke iz Varšavskog geta, te fotografije iz Jasenovca, neke prikazane vjerojatno prvi puta nakon što ih se uspjelo dobiti iz arhiva u Beogradu. Večer je prije svega bila posvećena Rosenzweigu koji je kao mlad stradao u Holokaustu, te Mirku Mirkoviću koji je preživio strahote Drugog svjetskog rata, doživio duboku starost i imao plodan život, a između ostaloga, otrgnuo je od zaborava Rosenzweigove pjesme.

“Njegove pjesme su proročanske i nago vještavajuće”, kazala je Mira Wolf o tom

pjesniku koji je u ranoj mladosti bio uhapšen i strijeljan među prvima, 1941. zajedno s Otokarom Keršovanim, Božidarom Adžijom, Zvonimirom Richtmannom.

Viktor Rosenzweig je rođen 1914. U gimnaziji je postao član SKOJ-a, a 1934. tijekom studija na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu postaje član KPJ. Ustaše su ga u svibnju 1941. uhapsile i odvele u Kerestinac, a 9. srpnja 1941. godine strijeljan je u Maksimiru. “Stihovi Viktora Rosenzweiga svojim su zebnjama i slutnjama te neposrednošću svog pjesničkog izričaja potresno svjedočanstvo o vremenu u kojem se zločin već pripremao da bi se nedugo zatim otvorila vrata pakla”, zapisano je o Rosenzweigu.

U scenskom recitalu, kojim je na neki način, kako je rekla Mira Wolf, ponovno otvorena scena Lea Deutsch u ŽOZ-u, ističe se Psalam iz Varšavskog geta, koji je Josel Rakower — izmišljeni lik — napisao nekoliko dana prije svoje smrti, nakon što su mu ubili ženu i petoro djece. Radi se o kratkoj priči Zvija Koltiza (1912.-2002.), njegovom obračunu s Bogom, koju je napisao 1946. U ovoj kratkoj priči, čija se radnja događa zadnjih dana Varšavskog geta, pobožni Židov izaziva Boga. Nekoliko godina nakon što je tekst objavljen, preveden je na engleski i hebrejski jezik, ali bez Koltizovog imena kao autora te se stoga godinama smatrao autentičnim svjedočanstvom iz Varšavskog geta. Dosta je godina prošlo prije nego je Koltiz ponovno stavio svoje ime na tu priču, koja

je kasnije prevedena na mnoge jezike.

“Psalam iz Varšavskog geta dirljivo otvara tu temu Holokausta, a Varšava je svijetu poznata kao simbol velikog stradanja”, rekla je Mira Wolf.

“Ja vjerujem u Tebe, Bože Abrahamov, Izakov i Jakovljevi, premda si ti sve učinio kako ne bih u tebe vjerovao...Gospode, Gospode! Jesi li ti naš Bog? Jesi li Ti Bog naših ubojica?”, stoji u tom Koltizevom iznimnom tekstu. Ognjen Kraus predsjednik ŽOZ-a i ove je godine nazočio komemoraciji za žrtve Holokausta održanoj u Europskom parlamentu.

“Ono što je bilo naglašeno, to je da treba memoriju ne dirati, treba živjeti za sadašnjost i za budućnost, a ono što sam posebno zapamtio. ne reagirati na ono što se danas događa znači sudjelovati u tome”, rekao je, ističući kako je komemoracija u Europskom parlamentu počela izložbom koja je bila posvećena stradanju Roma i Sinta i to prvi puta u svojoj povijesti.

Na svečanosti nakon otvaranja izložbe, predsjednik Europskog židovskog kongresa Moshe Kantor rekao je da diskriminacija Židova, Roma, homoseksualaca, invalida i političkih disidenata, svih onih koji su bili meta nacista, nije stvar prošlosti. Na komemoraciji je bio i predsjednik Knesseta Yuli Edelstein, a to je bilo prigoda da podsjeti na niz antisemitskih incidenata koji su se dogodili u Europi 2017. godine.

U ČAKOVVCU OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA

PIŠE: ANDREJ PAL, PREDSEDNIK ŽIDOVSKJE OPĆINE ČAKOVEC

Čakovečka židovska općina, iako brojem članova mala, dugogodišnjim, redovitim i kontinuiranim aktivnostima uspješno nadilazi svoju malobrojnost. Svojim aktivnostima i prisustvom u javnosti, nastoji održati sjećanje na nekada značajnu i aktivnu židovsku manjinu, koja je živjela na ovim područjima.

Eva Schwarz bila je jedna od prepoznatljivih članica nekadašnje, ali i sadašnje Židovske općine Čakovec. Rođena je u vrlo uglednoj židovskoj obitelji. Njezin je djed bio dugogodišnji nadržabin Židovske općine Čakovec, a njen otac dugogodišnji, nažalost i posljednji, predratni predsjednik židovske općine. Nažalost, cijela je njena obitelj nestala u pogromima tijekom Drugog svjetskog rata, a ona se kao jedini preživjeli član vratila i to iz logora Auschwitz. Svoj je životni put nastavila, ali i završila u Budimpešti. Usprkos izazovima i teškim životnim iskušenjima, njena je blaga narav i toplina uvijek nadahnjivala i smirivala, te davala poticaj za buduće aktivnosti židovskoj općini u Čakovcu.

To je prepoznatljivo i iz knjige dr. sc. Branimira Bunjca "Iz pepela čakovečke sinagoge, knjiga o Evi Schwarz", nakladnika Matice Hrvatske, ogranak Čakovec i Židovske općine Čakovec, koja je bila

FOTOGRAFIJA: DRAŽEN KOVAČ / U ČAKOVVCU OBILJEŽEN DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA DVORANA CENTRA ZA KULTURU 26.1.2018.

pisanim predloškom za igrano-dokumentarni film "Priča Eve Schwarz", u produkciji HRT-a, redatelja i urednika Ivice Dleska.

Povodom Dana sjećanja na žrtve Holokausta i sprječavanja zločina protiv čovječnosti ŽO Čakovec organizirala je dvodnevno događanje u čast Eve Schwarz, ali i ŽO Čakovec. Dana 26. siječnja u Centru za kulturu Čakovec u 19 sati održana je svečana pretpremijera filma "Priča Eve Schwarz" pred prepunom dvoranom. Nazočni su bili gradonačelnik Čakovca Stjepan Kovač, ujedno i izaslanik pokroviteljice događanja predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović, župan Matija Posavec, saborski zastupni-

ci i mnogi drugi uglednici. Prisutna je bila dr. Anna Szlanyinka, kulturni ataše Veleposlanstva Mađarske. Pretpremijeri su nazočili i učenici srednjih i osnovnih škola s područja grada i Županije, njih 300-tinjak. Na kraju prikazivanja filma, publici su se predstavili urednik i redatelj filma Ivica Dlesk, s ostalim suradnicima iz HRT-a. Samo događanje upotpunio je nastup glazbenih umjetnika, Evgenie Epstein na violini i Ivana Pala na saksofonu uz pratnju Danijela Ota.

Cijelo je večer bilo ispunjeno bogatim emocijama, ali prije svega pijetom. Nadahnuta obraćanja svih govornika bila je oda povijesti židovske zajednice. Nakon svečanog dijela, na neformalnom

druženju evocirana su osobna sjećanja kao i razni događaji iz bogate povijesti. Sljedećeg dana u Dvorani Scheier ispunjenoj do posljednjeg mjesta, gdje nije bilo niti slobodnih stojećih mjesta, održan je nezaboravni koncert vrhunske violonistkinje Evgenie Ephstein uz

pratnju Denysa Masliuka, koji nas je nagradio i samostalnim izvođenjem jedne Beethovenove Moon sonate. Glazbeni događaj vrhunske razine više je nego idealno odgovarao povodu. Ovo nije bio prvi koncert ovih vrhunskih glazbenika, no zasigurno nije niti posljednji.

Žo Čakovec, i ovom je uspješnom “akcijom” održala visoku kvalitetu svojih aktivnosti, što su potvrdili nazočni na događanjima kao i napisi u medijima. Nažalost, neki su mediji i ovaj pute ignorirali ova događanja, no neka je to njima na savjest.

DAN SJEĆANJA NA ŽRTVE HOLOKAUSTA U ČAKOVCU — OSOBNI DOJMOVI

PIŠE: TRUDE PREIS-HUR & ALICE SINGER

Obilježavanja dana sjećanja uvijek su teški za nas, članove židovske zajednice, jer bude bolna sjećanja na članove obitelji, prijatelje i sve drage ljude koje smo izgubili ili ih zbog Holokausta nikada nismo niti imali. Ovom prigodom ne bismo govorile o užasima Holokausta, jer se o tome ovih dana, kako to i prigoda zahtjeva, govori diljem zemlje i svijeta, već bi se osvrnule na sam događaj obilježavanja Dana sjećanja na žrtve Holokausta u Čakovcu.

S radošću i poštovanjem odazvale smo se pozivu dr. Andreja Pala, predsjednika Žo Čakovec, da se pridružimo bar prvom od dva dana svečanosti obilježavanja Dana sjećanja na žrtve Holokausta 26. siječnja 2018. u Čakovcu i pretpremijerom prikazivanju filma o životu Eve Schwarz, iz nekada ugledne židovske građanske obitelji u Čakovcu, koja je sa svojim ocem i svim čakoveč-

kim, međimurskim i prekomurskim Židovima deportirana u Auschwitz u proljeće 1944. Ona je jedna od rijetkih koja je preživjela Holokaust. Bila je to dostojanstvena i duboko emocionalna komemoracija u trajanju od dva sata, tijekom koje je u ogromnoj dvorani vladala apsolutna tišina.

Velika dvorana Kulturnog centra u Čakovcu, koja prima oko 600 posjetitelja, bila je puna od prvog do posljednjeg reda. Ljudi su stajali i u prolazima. Ono što nas je najviše ganulo bilo je masovno prisustvo mladih. Iako je bio petak navečer, kada mladi izlaze, i iako je to bila Noć muzeja, toliko mladih ljudi, već dugo nismo vidjele na jednom mjestu.

Prije samog filma brojni su se uvaženi uzvanici obratili prisutnima, a njihovi su govori, bez obzira radilo li se o autoru knjige prema kojem je snimljen film, autorima filma, predstavnicama židovske zajednice, izaslaniku predsjednice RH ili međimurskom županu, redom sadržavali tugu zbog prošlosti koja se ne može promijeniti, ali i poruke tolerancije koje uvelike mogu promijeniti naš sadašnji i

budući život. Zbog toga je te večeri tako veliki broj mladih ljudi, na skupu koji komemorira stravične, ali njima daleke događaje, bio vrlo dojmljiv, jer je jedino ispravna edukacija mladih jamstvo za bolje sutra.

O samom filmu, rađenoj prema knjizi Branimira Bunjca, redatelja Ivice Dleseka, kritičari su već izrekli brojne pohvale, a glazbeni izvođači programa, violinistica Evgenie Epshtein, koja je drugi dan obilježavanja imala i odlično posjećen samostalni koncert, te mladi glazbenici, saksofonist Ivan Pal i klavirist Daniel Oto, odabirom djela i izvrsnim muziciranjem unijeli su toplinu u naša srca.

Željele bismo posebno zahvaliti cijenjenoj obitelji dr. Andreja i Marine Pal, kao i svim njihovim suradnicima na izvrsnoj organizaciji ove komemoracije koja je zasigurno iziskivala mnogo vremena i truda, kao i svima onima koji su svojom materijalnom i moralnom podrškom omogućili da se ona ostvari.

OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA HOLOKAUSTA U SPLITU

PIŠE: ANA LEBL, PREDSEDNICA ŽIDOVSKJE
OPĆINE SPLIT

Od 27. siječnja 2009. međunarodni Dan sjećanja na Holokaust svake se godine obilježava i u Splitu. Civilna udruga Europski pokret Split u svom je Europskom domu šest godina organizirala prikladno obilježavanje ovog datuma, sve dok nije na njezinu inicijativu ta manifestacija uvrštena u protokol Grada Splita.

Od 2015. komemoracije se održavaju svake godine u organizaciji Grada na najvišoj razini. Pozivi se šalju gradskim vijećnicima, predstavnicima konzularnog zbora, nacionalnih manjina i vjerskih zajednica grada Splita, te predstavnicima Splitsko-dalmatinske županije. Vijenci se polažu na spomenik Židovima žrtvama fašizma i palim borcima NOR-a, autora Nandora Glida, koji je 1973. godine postavila Židovska općina Split na svojoj parceli gradskog groblja Lovrinac.

U dvorištu splitske osnovne škole Pojišan na inicijativu nastavnice Vedrane Najev i ravnatelja Borisa Poljaka 2010. godine u znak sjećanja na 1,5 milijun djece stradale u Holokaustu postavljen je kameni spomenik koji je donirao klesar Stipe Vrandečić iz Pučišća na Braču. Vijence na ovo obilježje postavilo je 27. siječnja 2014. i pedesetak učitelja i nastavnika iz čitave Hrvatske, sudionika skupa o učenju i poučavanju o Holokaustu, koji je organizirala Loranda Miletić,

FOTOGRAFIJA: OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG DANA HOLOKAUSTA U SPLITU

viša savjetnica za povijest Agencije za obrazovanje i odgoj RH. U sklopu gradske komemoracije 2015. i 2016. godine i na ovaj su se spomenik postavljali vijenci uz program učenika ove škole. Od 2017. škola organizira interne komemoracije.

Olivia, tada učenica osmog razreda škole Pojišan, za komemoraciju 2016. godine napisala je i nad spomenikom pročitala sljedeći tekst:

Nikada nije bilo dobroga rata ili lošega mira Rat...Ah, zgrozim se kad čujem tu riječ. Odmah se sjetim djece koja su ostala bez roditelja, žena koje su ostale bez muževa i hrabrih ljudi koji su se borili za svoju domovinu i postali invalidi ili, nažalost, poginuli. Ono što me mnogo žalosti su sudbine ljudi

koji su preživjeli. Pitat ćete se zašto, i evo odgovora: imaju teške tjelesne posljedice i psihičke ožiljke koje će ih pratiti kroz cijeli život. "U ratu nitko nije pobjednik, svi su samo gubitnici", rekao je jedan vojnik koji je sudjelovao u Drugom svjetskom ratu. Koga mi to nazivamo pobjednikom? Zar čovjeka koji je uzeo tisuće života? Zar je to pobjednik? Dok učim povijest, trenutno učimo o ratovima, razmišljam: "Hvala Bogu što nema više ratova!" No, u krivu sam. Evo, upravo na vijestima pratim novosti o ratu u Siriji. Pitam se, zar će dok god postoji čovječanstvo, postojati ratovi? Zbog čega je ta mržnja i ljutnja među ljudima? Zašto ne može zavladati mir svijetom? Čekat ću vaš odgovor, ako ga uopće imate...

Židovi svoj Dan sjećanja obilježavaju na Jom Hašoa. Uvođenje međunarodnog Dana sjećanja 27. siječnja vrlo je značajno upravo zato da bi se bar jednom godišnje svi ljudi sjetili užasa Holokausta. Zbog toga smo posebno zahvalni Gradu Splitu i svima koji se iz godine u

godinu pridružuju toj manifestaciji. U povodu Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta izaslanstva Grad Splita i Židovske općine Split su na Židovskom groblju na Gradskom groblju Lovrinac, položila vijence na novoobnovljenom Spomeniku žrtvama fašizma i poginulim

borcima NOR-a Židovima. Zamjenica gradonačelnika Splita Jelena Hrgović rekla je tom prigodom kako je važno da se zajednički izražava poštovanje žrtvama Holokausta.

FENIKS NANDORA GLIDA U SPLITU

PIŠE: ANA LEBL, PREDSEDNICA ŽIDOVSKJE
OPĆINE SPLIT

FOTOGRAFIJA: FENIKS NANDORA GLIDA
U SPLITU

Nandor Glid (Subotica 1924. – Beograd 1997.) bio je kipar svjetskog glasa. U Holokaustu je izgubio gotovo sve članove obitelji, a sam je preživio priključivši se partizanima. Premda je njegov stvaralački opus bio raznovrstan, najviše je ostao zapamćen po brojnim spomenicima posvećenim žrtvama Holokausta, koji se nalaze u logorima Mauthausen i Dachau, u Jad Vašemu, u Solunu i u nekoliko gradova u bivšoj Jugoslaviji. Jedan

od najljepših spomenika iz umjetnikove faze ispunjene optimizmom podignut je na židovskoj parceli gradskog groblja Lovrinac u Splitu.

Spomenik, postavljen 1973., svečano je otkriven 27. listopada 1974. godine, prigodom 30. obljetnice oslobođenja Splita. Na otkrivanju se, uz članove Židovske općine Split, okupio veliki broj predstavnika židovskih općina iz regije, kao i Grada Splita i raznih udruga. Na postolju od bijelog bračkog kamena uklesani su biblijski stihovi Nakon ognja — šum lahora (sažeti iz dijela Kraljevi, I knjiga 19,13). Prozračni Feniks rođen iz ognja, na krilima se poput lahora uzdiže k nebu otrgnuvši od zaborava 150 stradalih članova zajednice. Uz spomenik se u hladu čempresa, među desecima grobova Židova koji su preminuli nakon što je 1946. godine zatvoreno staro groblje na Marjanu, svake godinese za Jom Hašoa okupljaju članovi Židovske općine Split. Na žalost, zub vremena je ostavio traga na brončanoj skulpturi, a u vandalskom činu nestala je gotovo trećina spomenika.

Osakaćeni spomenik je par godina tužno čekao obnovu. Grad Split je anga-

žirao splitsku tvrtku NEIR, čiji su stručnjaci jako složen restauratorski zahvat izveli vrlo temeljito i kvalitetno, pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture RH. Čitav poduhvat trajao je oko godinu dana. Na temelju arhivskih fotografija izrađen je virtualni trodimenzionalni model, a zatim i gipsana maketa prema kojoj je nedostajući dio u zagrebačkoj ljevaonici Ujević izliven u bronci. Zbog zahtjevne tehnologije spajanje se moralo izvesti u radionici pa je čitav spomenik zajedno s postoljem prebačen u Zagreb. Mjesto spoja se gotovo ne vidi, a samo pažljivo oko može uočiti finu razliku u oblikovanju izvornog i rekonstruiranog dijela skulpture. Nakon uklanjanja korozije, čišćenja i zaštite voskom istaknute su sve fine umjetničke obrade površine.

Na komemoraciji povodom međunarodnog Dana sjećanja na Holokaust 27. siječnja 2018. obnovljeni spomenik ponovo je zasjao u punom sjaju. Feniks, koji od plamena uništenja kroz novo rođenje uzlijeće u slobodu, optimistička je poruka koju nam je Nandor Glid podario za sva vremena.

TJEDAN ŽIDOVSKJE KULTURE U VINKOVcima

PIŠE: NIVES BEISSMANN

Osnovna škola Bartola Kašića iz Vinkovaca već nekoliko godina obilježava Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta. Tako su prethodnih godina održana predavanja na temu Holokausta, Pravednika među narodima, jedna od tema bila je posvećena dnevniku Anne Frank, no sve je to do sada bilo ograničeno na samo jedan dan i na jednu ili dvije aktivnosti kojima se obilježio taj dan. I to je bilo hvale vrijedno, ako znamo da većina škola ni ne spomene 27. siječnja. Međutim, ove su godine profesori i učenicima ove škole nadmašili sve, posvetivši židovskoj zajednici cijeli tjedan.

Sve je počelo u ponedjeljak 22. siječnja degustacijom macesa i predavanjem o židovskim običajima, praznicima i kulturi, koje je u školi održala autorica ovih redaka. Moram priznati da me iznenadio broj učenika koji su došli na predavanje, a još više me iznenadilo predznanje koje su učenici imali. Dočekalo me stotinjak veselih glavica željnih znanja, naoružani pitanjima, tako da nije bilo teško postići da predavanje bude interaktivno. Dovoljno je reći da sam nakon što nam je

FOTOGRAFIJA: NIVES BEISSMANN / TJEDAN ŽIDOVSKJE KULTURE U VINKOVcima KOŠER KEKSIĆI

vrijeme isteklo, još gotovo sat vremena provela odgovarajući na pitanja.

Program se nastavio u srijedu kada je u školskoj knjižnici održana radionica na temu Ephraim Kishon “Kod kuće je najgore”, koju je vodila knjižničarka Vlasta Elez, dok su dan kasnije u međusmjenu održana čak dva predavanja: o židovskim blagdanima govorila je nastavnica Marija Lovrić, a o Židovskom muzeju u Varšavi nastavnica Gordana Maršić, zajedno s ravnateljicom škole Adrijanom Cvrković-Lasić. Nastavnica iz glazbenog Marina Ivačić je imala

glazbenu radionicu na kojoj su djeca naučila popularnu židovsku pjesmu “Hava Nagila”, koju su onda izveli pred svim učenicima i nastavnicima škole. U četvrtak popodne je svoje predavanje na temu “Moj Jeruzalem” održao i dr. Dražen Švagelj. Ovaj vinkovački liječnik je zajedno sa svojom suprugom posjetio poznatu kiparicu Dinu Merhav u Izraelu i tamo proveo devet dana. Dina Merhav, djevojačkog prezimena Gross, rođena je 1936. godine u Vinkovcima iz kojih je otišla 1941. Od 1949. je u Izraelu, tamo je završila Likovnu akademiju i danas

izrađuje kipove od željeza. Vinkovcima je darovala 11 ptica od željeza, koje se nalaze kod Bosuta, a treba naglasiti i da je njena 3,8 m visoka skulptura “Mir na nebesima”, koja simbolizira život, od 2015. na memorijalnom židovskom groblju u Đakovu. Dr. Švagelj je uz mnoštvo fotografija upoznao učenike s Jeruzalemom i bivšom Vinkovčankom Dinom Merhav. Uslijedila je degustacija košer paprenjaka koje su napravile vrijedne ruke malih prvašića na satu domaćinstva, predvođene svojim učiteljicama Nevenkom Antolović i Marijetom Rima-Rogoznica.

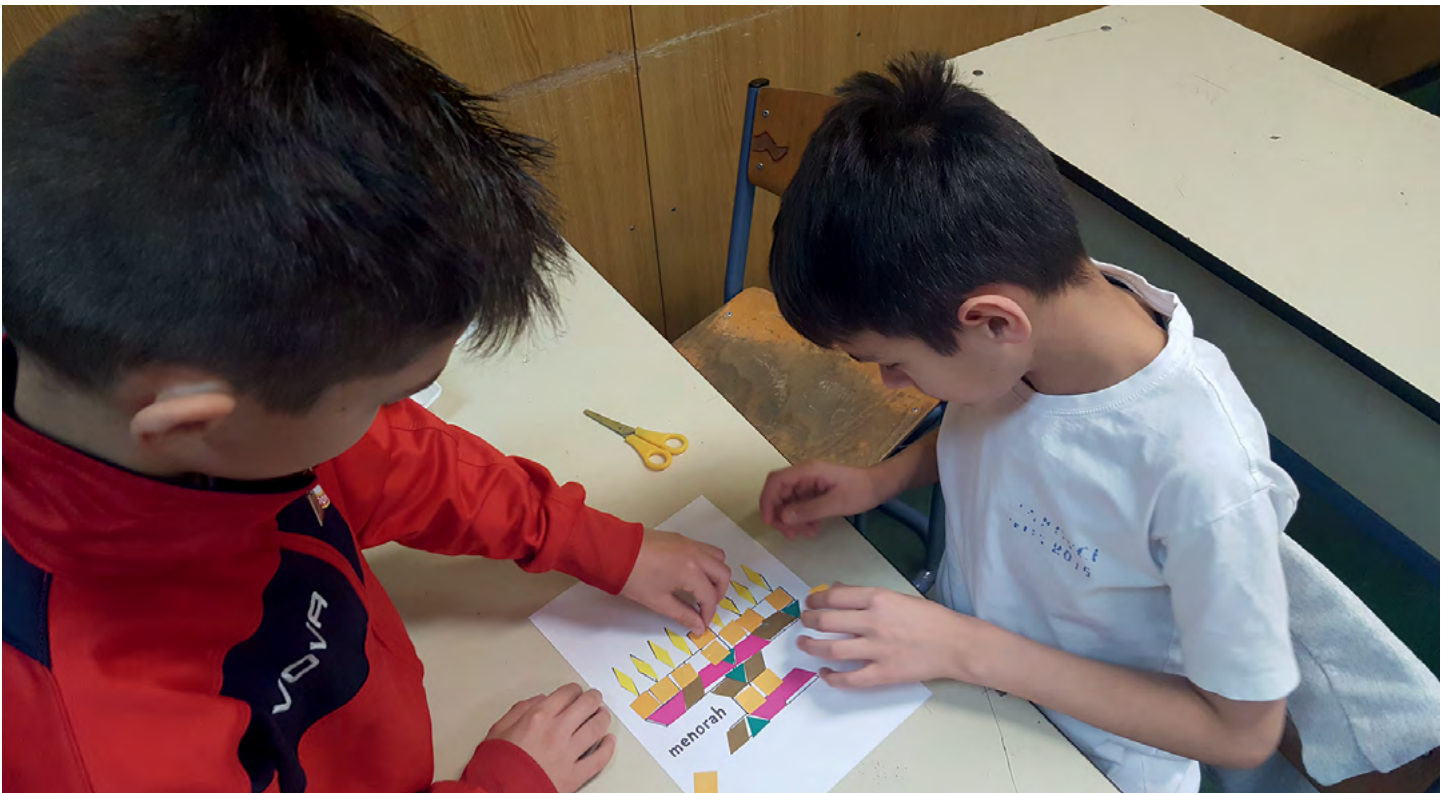
Tjedan židovske kulture završio je predavanjem “Židovska kultura i običaji u koncentracijskim logorima” nastavnice Ivane Spajić. Nastavnica je upoznala djecu s pojmom koncentracijskog logora, kao i s mapom logora širom Europe, me-

đutim naglasak je bio na najstrašnijem od njih — Auschwitzu. Željela je da djeca dobiju dojam kako je bilo unutar logora — uvjeti života, prozivke, rad u logoru i izvan njega, nedostatak hrane i medicinske skrbi, užasni higijenski uvjeti — koliko je to sve bilo teško. Koristeći svjedočanstva preživjelih približila je djeci kako se, bez obzira na sve navedeno, ipak nastojalo obilježiti Šabat, Hanuku ili Pesah i na koje su se sve načine ljudi trudili zadržati osnove svoje religije, pratiti kalendar i obilježavati praznike, u nemogućim i neljudskim uvjetima. Predavanje je završilo oslobođanjem Auschwitza 27. siječnja 1945. i objašnjenjem da na taj dan obilježavamo Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta.

Pored svega navedenog, učenici su tih dana s nastavnicima obišli i vinkovačko židovsko groblje te se upoznali s židov-

skim pogrebnim običajima. Također su na nastavi matematike učili kako napraviti hanukiju koristeći geometrijske oblike. Tijekom tjedna su izrađivali plakate s raznim temama — od židovskih žalbenih običaja, preko košer kolača, židovskih praznika, pa sve do plakata o Kishonu.

Nadam se da će vam fotografije barem malo približiti bogatstvo i raznolikost programa koji su pripremili nastavnici i učenici ove škole, predvođeni izuzetno motiviranom i vedrom nastavnicom povijesti Ivanom Spajić. Ovako nešto moguće je organizirati samo u složnoj, zainteresiranoj, tolerantnoj sredini, a ovaj kolektiv to definitivno je. Kol Hakavod svima!

FOTOGRAFIJA: NIVES BEISSMANN / TJEDAN ŽIDOVSKJE KULTURE U VINKOVcima

IZLOŽBA “VIŠE OD DUŽNOSTI” ODAJE POČAST HRABRIM DIPLOMATIMA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Veleposlanstvo Države Izrael u Republici Hrvatskoj ove je godine u povodu Međunarodnog dana sjećanja na Holokaust u Zagrebu organiziralo izložbu “Više od dužnosti”, posvećenu stranim diplomatima koji su pod cijenu vlastitog života tijekom Drugog svjetskog rata spašavali Židove.

Izraelsko ministarstvo vanjskih poslova odlučilo je ove godine odati počast 36 stranih diplomata koji su učinili sve što su mogli, često i protivno naredbama svojih vlada i država, da bi tijekom Holokausta spasili živote ugroženih Židova. U sjedištu izraelskog ministarstva vanjskih poslova u Jeruzalemu podignut je spomenik u njihovu čast, a u više od 60 izraelskih diplomatskih misija diljem svijeta organizirane su izložbe poput ove u Zagrebu.

Izložba “Više od dužnost” posvećena je 36 diplomata iz 21 zemlje, koje je Jad Vašem proglasio Pravednicima među narodima. “U doba najvećeg moralnog testa i najmračnijih sati židovskog naroda, ovi su ljudi djelovali prema vlastitoj savjesti kako bi spasili Židove, bez obzira na osobne i profesionalne posljedice” kazao je direktor Odjela izraelskog ministarstva vanjskih poslova za borbu protiv antisemitizma i čuvanju sjećanja na Holokaust Ran Yaakoby koji je

pokrenuo ovaj projekt. Izraelsko ministarstvo vanjskih poslova, dodao je, ovim će ljudima biti vječno zahvalno i zauvijek će slaviti njihovu hrabrost i moralni primjer. Osim toga, na ovaj će način i izraelski diplomati bolje upoznati ljude koji su se bavili poslovima diplomacije, baš kao što to i oni čine.

“Želio bih da naši diplomati znaju priče o ovim međunarodnim diplomatima koji su spasili druge u teškim vremenima, ne zato što su to morali, već stoga što im njihov moral nije dozvoljavao da učine drugačije. Pravila ne daju sve moralne odgovore na sve moralne dileme i to je ono što bi predstavnik jednog naroda — posebice židovskog naroda — trebao naučiti iz ove priče”, istaknuo je Yaakoby.

Izraelski premijer Benjamin Netanyahu je 5. veljače otkrio spomenik ovim velikim ljudima u Jeruzalemu. Spomenik, koji je osmislila izraelska umjetnica Zehava Benjamin, pokazuje stabla — što simbolizira europsku šumu — i imena 36 diplomata, uključujući i jednu osobu koja nije stvarno bila diplomat ali se pretvarala da jest. Radi se o Talijanu Giorgiu Perlasci, koji je radio u Budimpešti kao predstavnik jedne talijanske tvrtke. On je 1944. godine promijenio ime u Jorge, počeo se predstavljati kao španjolski generalni konzul i tako je spasio nekoliko desetaka Židova. Kada je nakon rata odlazio u Italiju, deseci onih koje je spasio priredili su mu emotivni ispraćaj na željezničkoj stanici.

COUNTRY	NAME	POSITION	PLACE OF RESCUE
Brazil	Araújo de Carvalho Guimarães Rosa	Secretary in the Visa Section	Hamburg
Brazil	Lúiz Martins de Souza Dantas	Ambassador	Paris
Chile	Sernulfo del Campo	Chargé d'Affaires	Budapest
China	Ho Feng Shan	First Secretary	Vienna
Czechoslovakia	Vladimír Vokáč	Consul	Marseille
Ecuador	Manuel Antonio Muñoz Romero	Consul	Stockholm
El Salvador	José Arturo Casillans	Consul	Genoa
France	Albert André Kauter	Honorary Consul of Turkey	Lyon
Germany	Georg Ferdinand Dudauf	Maritime Attaché	Copenhagen
Holy See	Angelo Rotta	Apostolic Nuncio	Budapest
Japan	Chiune Sugihara	Consul	Kyoto
Italy	Giorgio Perlasca	President of the Spanish Consul General	Budapest
Netherlands	Jan Zwartendijk	Acting Consul	Kyoto
Peru	José María Sánchez	Consul General	Genoa
Portugal	Carlos Semedo Mendes	Ambassador	Budapest
Portugal	António de Sousa Passos	Consul General	Budapest
Romania	Constantin Kirişte	Consul General & Director of the Passport Unit at the Foreign Office	Berlin & Bucharest
Romania	Răducan Măndulescu	Economic Attaché	Paris & Bern
Slovakia	Ján Špilák	Envoy	Budapest
Spain	Eduardo Propper de Calatayud	First Secretary, then Acting Consul	Paris & Bordeaux
Spain	Sebastián de Romero Rodríguez	Head of Delegation	Athens
Spain	José Julio García	Agricultural Attaché	Berlin
Spain	Angel Sánchez	Chargé d'Affaires	Budapest
Sweden	Per Anger	Second Secretary	Budapest
Sweden	Lars Berg	Attaché	Budapest
Sweden	Carl Ivan Dahlström	Ambassador	Budapest
Sweden	Elof Högren	Consul	Genoa
Sweden	Valdemar Langlet	Attaché	Budapest
Sweden	Roua Hillenbergh	Legation Secretary	Budapest
Switzerland	Ernst Prosdorfer	Vice Consul	Brno and Amsterdam
Switzerland	Carl Lutz	Vice Consul	Budapest
Switzerland	Harald Keller	Chargé d'Affaires	Budapest
Turkey	Sabahattin Üstüken	Consul General	Rhodes
United Kingdom	Francis Foley	Passport Control Officer	Berlin

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA VIŠE OD DUŽNOSTI ODAJE POČAST HRABRIM DIPLOMATIMA

Na popisu diplomata najviše je Šveđana, njih šestorica, među kojima je i ime najpoznatijeg među njima — Raoula Wallenberga, koji je spasio desetke tisuća Židova iz okupirane Mađarske. Švicarska ima pet predstavnika, a Španjolska četiri. Ostali diplomati su bili iz Vatikana, Rumunjske, Portugala, Slovačke, Velike Britanije, Nizozemske, Japana i Perua.

U jednom od prošlih brojeva Ha-Kola opširno smo pisali o nevjerojatnim pričama stranih diplomata koji nisu mogli podnijeti nepravdu i skršenih ruku gledati odvođenja Židova. Te su priče dirljive i nevjerojatne i vraćaju vjeru u ljude. A imena ovih ljudi ne smijemo zaboraviti.

MLADE TREBA STALNO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta obilježava se 27. siječnja, na dan kada je sovjetska Crvena armija ušla u prostor najstrašnijeg logora smrti Auschwitz. Podsjetnik je to školama da učenicima pruže potrebne informacije o najvećem zlu koje su ljudi ikada počinili: zlu jednih ljudi prema drugim ljudima. Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH zadnjih je godina redovito obavještavalo škole da na prigodan način obilježe 27. siječnja. Većina nastavnika prilagodi nastavnu jedinicu tom danu, neki organiziraju prigodni pano ili malu foto izložbu, drugi u goste pozivaju svjedoke tih teških vremena, treći prirede filmsku projekciju. No, ima i nastavnika koji ignoriraju sve ovo i nastavljaju dalje po svom ustaljenom rasporedu. Stoga se ne treba čuditi što se onda neki mladi zanose pogrešnim porukama i javno demonstriraju svoje (ne)znanje.

Osnovna škola "Đuro Ester" iz Koprivnice spada u svijetle primjere u Hrvatskoj. Djelatnici se educiraju na domaćim i stranim seminarima pa ni tešku temu o Holokaustu nije problem izvesti pred učenicima. U Koprivnici je nekad postojala brojna židovska zajednica, no u srpnju 1941. u potpunosti je nestala. Jedne ljetne noći većina je Židova zauvijek odvedena iz rodnog grada u logore. U neposrednoj blizini grada nalaze se

FOTOGRAFIJA: MLADE TREBA STALNO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

ostaci Danice, prvog koncentracijskog logora u NDH. Današnje spomen-područje, a nekadašnji logor, nalazi se u lošem stanju. Iako je lokalni muzej nedavno objavio dva dijela knjige o logoru Danica, ni to još nije potaknulo gradske oce da pristupe revitalizaciji ovog povijesnog mjesta. Na Danici su se uoči Noći muzeja okupili osmaši iz Esterove škole i priredili komemoraciju za žrtve logora. Učiteljica Mirna Kovačić brižno je pripremila učenike koji su čitali kraće tekstove ili pisma logoraša. Učenik Šimun Benedikt Koprčanec otpjevao je tradicionalnu pjesmu Ose shalom. Podršku su dali i ravnateljica Sanja Prelogović te dr. Sanja Švarc Janjanin, predsjednica Židovske općine

Koprivnica. Ona je podsjetila na tragičnu prošlost koprivničke zajednice i potrebu borbe protiv bilo kakve diskriminacije i nasilja u okružju.

Sljedećeg dana (27.1.) u Čakovcu se održao 4. regionalni seminar o ljudskim pravima. Bila je to prilika da se okupe učitelji i profesori te da najboljim kolegama odaju priznanje u edukaciji o ljudskim pravima. Nagradu Dignitas za najbolji nastavni projekt primila je Dragana Rakonca koja je sa svojim malim učenicima izrađivala slikovnice za slijepu djecu. I ostale dvije nagrađene učiteljice primile su nagrade radi podizanja svijesti o problemima osoba s invaliditetom. O Holokaustu je govorio autor ovog teksta te pričom

o Zdenki i Verici podsjetio na sudbinu ludbreške židovske zajednice. Zdenka i Verica rodile su se prije Drugog svjetskog rata u dobrostojećoj obitelji Appler koja je posjedovala veliku trgovinu tekstilnom robom u Ludbregu. Početkom rata ostali su bez imovine, označeni židovskim znakovima, a u listopadu 1942. stradale su u Jasenovcu s roditeljima te ostalim ludbreškim Židovima. U edukaciji je potrebno spominjati i ovakve priče pojedinaca, isticati život Židova prije Holokausta, a ne svoditi sve na imena logora i brojke žrtava. Delegacija Udruge za edukaciju

i promicanje ljudskih prava položila je cvijeće kod spomenika uništenoj sinagogi u Čakovcu. Uništena je u svibnju 1944. godine i više nikad obnovljena.

Zadnjih dana siječnja održao se i 15. državni skup o poučavanju o Holokaustu i sprječavanju zločina protiv čovječnosti. Domaćin je bio grad Dubrovnik. Ukupilo se pedesetak učitelja i profesora, predavači s Filozofskog fakulteta Zagreb, Memorijala de la Shoah, Jad Vašema, Centrope. Glavna riječ ipak je pripala dubrovačkoj zajednici. Dr. Vesna Miović i Radmila Šutalo pripremile su odlična izlaganja

o prošlosti Židova od doseljavanja u srednjovjekovnu Ragusu do strašnog Holokausta koji je izbrisao ovu neveliku zajednicu. Sudionici skupa zajedno s domaćinima iz ŽO Dubrovnik posjetili su Žudiosku ulicu. Zanimljivo je da je među sudionicima bilo i Dubrovčana koji su prvi puta posjetili jednu od najstarijih sinagoga u Europi. Iako su znali da je “tu negdje”, nikad ju ustvari nisu obišli pa je ovaj skup stvarno pridonio razumijevanju povijesnih prilika vezanih za ovu zajednicu koja je ostavila toliko traga u hrvatskoj prošlosti i kulturi.

ŽRTVE MORAJU OSTATI U KOLEKTIVNOJ SVIJESTI ČOVJEČANSTVA

PIŠE: M. T.

Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta obilježen je ove godine diljem Hrvatske. Minutom šutnje u Hrvatskom je saboru 25. siječnja odana počast žrtvama Holokausta, a predsjednik Sabora Gordan Jandroković poručio je kako te žrtve moraju zauvijek ostati u kolektivnoj svijesti čovječanstva da se takvi zločini više nikada ne ponove.

Predsjednik Sabora i izaslanstva Vlade i Ureda predsjednice položili su u vijenac i odali počast žrtvama Holokausta na Mirogoju, a izjavu je dao i premijer Andrej

Plenković, koji je istaknuo da “moramo sačuvati sjećanje na žrtve i tragediju židovskog naroda diljem Europe, uključujući i Hrvatsku, kako bismo mogli uistinu ostati posvećeni borbi za društvo oslobođeno svakog oblika mržnje i netolerancije”.

Predsjednik SDP-a Davor Bernardić je u Javnoj ustanovi Spomen područja Jasenovac razgledao izložbu posvećenu Borisu Hanžekoviću, vrhunskom atletičaru prije Drugog svjetskog rata kojeg je ustaški režim poslao u logor u kojemu je i umro. Bernardić je istaknuo da mu je bila želja doći u Jasenovac kako bi odao počast u miru i dostojanstvu žrtvama stradalima u najvećem sabirnom logoru i logoru smrti u NDH.

Izaslanstvo Grada Virovitice u kojem su bili zamjenica gradonačelnika Vlasta

Honjek–Golincac i pročelnik Upravnog odjela za društvene djelatnosti Alen Bjelica, zapalilo je u znak sjećanja na žrtve Holokausta, šest svijeća na mjestu gdje je nekada bila sinagoga i gdje je podignuta dvojezična spomen-ploča na hebrejskom i hrvatskom jeziku. U Virovitici je prije Drugog svjetskog rata živjelo oko 300 Židova, a rat je preživjelo jedva dvadesetak.

Na Židovskom groblju u Varaždinu, uz spomen ploču podignutu u sjećanje na stradale Židove održana je prigodna komemoracija povodom međunarodnog Dana sjećanja na žrtve Holokausta. Vijenac je položio gradonačelnik Ivan Čehok koji se nakon minute šutnje prigodnim riječima obratio okupljenima.

PREŽIVJELI ODLAZE, SJEĆANJA NESTAJU, A SVIJET JE PREMALO NAUČIO

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Svijet je 27. siječnja obilježio Međunarodni dan sjećanja na Holokaust, a preživjeli i njihove obitelji okupili su se još jednom u Auschwitzu na komemoraciji žrtvama tog logora smrti.

Ove godine na 73. obljetnicu oslobođenja onamo je došlo nešto više od 60 preživjelih — svake godine dolazi ih sve manje i svake godine bit će sve manje onih koji će novim generacijama, kao upozorenje, moći ispričati strahote koje su tamo uspjeli preživjeti.

Legitimno je danas upitati se hvataju li njihove priče korijenje ili odlaze u vjetar, u vrijeme kada buja populizam, raste potpora ekstremnoj desnici, odzvanja govor mržnje i pojavljuju se antisemitski incidenti.

Današnji svijet ponaša se kao da nije izvukao pouke iz te monstruoze tragedije, upozorio je direktor Memorijala Auschwitz-Birkenau Piotr Cywinski, koji strahuje i da obilježavanje 27. siječnja sve više postaje prazni ritual, s istim frazama u “prigodnim kulisama logora smrti”.

“Cijeli naš svijet sve više živi kao da nije mnogo naučio iz tragedija Holokausta i koncentracijskih logora”, napisao je Cywinski u svom komentaru povodom godišnjice oslobođenja logora Auschwitz-Birkenau. “Ne uspijevamo reagirati kako treba na nove epizode genocidnog

ludila. Današnja je demokracija oboljela od porasta populizma, nacionalnog egoizma i govora ekstremne mržnje”, tvrdi on.

Stoga sva demokratska društva pokušavaju iznova podsjetiti na strahote Holokausta, te odbaciti kao neistinite tvrdnje koje negiraju njegov karakter i obim stradanja.

Potrebu da iznova podsjeti na strahote Holokausta imao je i jedan od preživjelih, 87-ogodišnji Manfred Goldberg koji danas živi u Londonu sa svojom suprugom Shary. Kao što upozorava i Cywinski, i Goldberg strahuje da su upozorenja iz prošlosti naišla na “gluhe uši” a svijet nevjerojatno malo naučio iz svoje prošlosti.

Kako preživjeli stare, kako među nama više nisu Primo Levi, Eli Wiesel, Vladislav Bartoševski, Israel Gutmann, Simone Weil, Imre Kertesz koji su neumorno pisali i prenosili svoja sjećanja, Goldberg osjeća sve veću odgovornost da dalje dijeli svoju priču. Na to ga dodatno potiče i društveno stanje kojemu svakodnevno svjedoči. Kada je bio mlad, kaže, nije ni sanjao da će ga za života sustići ideja o tome da Holokausta nije ni bilo.

“Kako ljudi mogu nijekati Holokaust? Pa mogu posjetiti Stutthof — muzej je otvoren za javnost — i vidjeti svojim očima plinske komore i krematorij”, govori on, prisjećajući se logora u kojem je sam bio zatočen više mjeseci prije nego je logor napušten a on natjeran u marš smrti. Golberg je rođen u Kasselu u središnjem

dijelu Njemačke. Deportiran je u geto u Rigi a potom u brojne logore u Poljskoj koja je bila pod njemačkom okupacijom. Preživio je osam mjeseci robovskog rata u Stutthofu. Oslobođen je u Neustadtu u Njemačkoj 1945. Prošle godine prvi se puta vratio u Stutthof gdje je za Drugog svjetskog rata pobijeno 65.000 ljudi. Susreo se tamo i s princem Williamom i vojvotkinjom Kate koji su u to vrijeme bili u posjetu Poljskoj.

“A opet, postoje deseci tisuća ako ne i stotine tisuća onih koji vjeruju da je sve to laž, da je Holokaust laž od početka do kraja i da nikad nisu postojale plinske komore. To čovjek ne može pojmiti ali to je činjenica”, kaže on.

Goldberg društvene medije vidi kao moćne strojeve širenja mržnje gdje “trenutačna komunikacija znači da svaka pojedina osoba koja želi propagirati svoju rasnu mržnju to može učiniti puno, puno, puno učinkovitije nego su to mogli nacisti”.

“Mnogo godina prije nego su dobili političku moć, nacisti su započeli i potom održavali zločinačku antisemitsku propagandnu kampanju protiv Židova”, kaže Goldberg. “Oni su to činili u vjeri da će svaka laž na kraju biti prihvaćena kao istina ako se ponovni dovoljno puta i dovoljno snažno”.

“Na nesreću, bili su u pravu. Rezultat je, kao što znamo, bio Holokaust. A ono što me brine jest da se čini da u ime slobode govora danas zanemarujemo tu lekciju iz povijesti”.

Pet minuta udaljena od Goldberga živi Freda Wineman (94), žena koja je preživjela Auschwitz. I ona je kao i Goldberg za života daleko i puno putovala ne bi li prenijela svoju priču. Njen je strah popularnost ekstremne desnice. “Ne smijemo im dati da dođu do vlasti jer su zli. Nadajmo se da će ih netko pobijediti”

Ipak, Wineman ne gubi optimizam, jer su joj susreti s mladom generacijom dali nadu, kako kaže, da će njezina priča živjeti i dalje.

“Naravno, neće biti isto jer neće biti nas da pričamo i govorimo o svojem vlastitom iskustvu. Bit će to drugačije ali moramo imati povjerenja u buduće naraštaje, sve dok oni uče da je tolerancija važna, uočavaju zlo i ne daju da se dogodi”.

Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta ustanovljen je 1. studenoga 2005. rezolucijom Opće skupštine UN-a koji je za obilježavanje tog dana uzeo 27. siječnja, dan kada je 1945. oslobođen Auschwitz-Birkenau, najozloglašeniji logor

smrti u porobljenoj Europi, “Prije nego se ponovno za dvije godine susretnemo na komemoraciji 75. obljetnice oslobođenja Auschwitzta, što će biti i 15. obljetnica otkad je ustanovljen Međunarodni dan sjećanja, moramo si postaviti neka pitanja kako bi osigurali da taj dan ne bude još jedna komemoracija, s istim riječima i frazama koje se ponavljaju, pretvarajući se u stalno iste slogane dirljivo smještene unutar prigodnih kulisa logora smrti”, kazao je Cywinski.

PAPA FRANJO: IMAMO OBAVEZU BORITI SE PROTIV RAVNODUŠNOSTI PREMA HOLOKAUSTU

PIŠE: F. B.

Države imaju obavezu i odgovornost boriti se protiv antisemitizma i “virusa ravnodušnosti” koji prijeto izbrisati sjećanje na Holokaust, kazao je u siječnju papa Franjo na konferenciji u Rimu posvećenoj borbi protiv antisemitizma.

Ovo upozorenje pape Franje bilo je dano u trenutku dok je pretežito katolička Poljska razmatrala donošenje zakona koji bi zabranio i kažnjavao okrivljavanje Poljaka za Holokaust. Taj je prijedlog zakona izazvao zgražanje Izraela i žrtava

Holokausta, jer se u prijedlogu predviđaju kazne za one koji izgovore riječi poput “poljski koncentracijski logor”.

Papa Franjo nije se direktno referirao na taj zakon, ali je govorio o svom posjetu logoru Auschwitz 2016., tijekom boravka u Poljskoj, ističući kako se sjeća “grmljavine tišine” koja je ostavila mjesto samo za suze, molitve i traženje oprost.

On je pozvao katolike i Židove da izgrade “zajedničko sjećanje” Holokausta, dodajući da je “naša odgovornost da mladim generacijama predamo to sjećanje na dostojanstven način”.

“Neprijatelj protiv kojeg se borimo nije samo mržnja u svim svojim oblicima, već i više od toga temeljena ravnodušnost, jer ravnodušnost nas paralizira i spriječava

da učinimo ono što treba učiniti, čak i onda kada znamo da je to jedino ispravno”, rekao je poglavnik Katoličke crkve. Konferenciju o antisemitizmu organiziralo je talijansko ministarstvo vanjskih poslova u suradnji s OESS-om i talijanskim židovskim zajednicama, a održana je na Međunarodni dan sjećanja na Holokaust.

U svom je govoru papa Franjo pozvao i na “kulturu odgovornosti” među narodima kako bi se ustanovio “savez protiv ravnodušnosti” prema Holokaustu te istaknuo važnost obrazovanja mlade generacije kako bi se ona aktivno uključila u borbu protiv mržnje i diskriminacije.

TUBIŠVAT

— NOVA GODINA DRVEĆA

ILI “MALA NOVA GODINA”

PIŠE: MR. SC. NARCISA POTEŽICA

Ove godine Tubišvat je bio 31. siječnja, ali u je u petak, 26. siječnja bio Tubišvat seder. Poslije službe u sinagogi sišli smo u Klub Židovske općine Zagreb gdje je Luciano Moše Prelević, glavni rabin RH, održao kiduš-posvećanje te blagoslovio halu kao na svaki šabat, a zatim smo slušali njegovo tumačenje značenja ovog blagdana, te uz voće i četiri čaše vina proveli ugodnu večer. Prema tradiciji imali smo lijepo serviran stol s voćem i jelom koja simboliziraju sedam propisanih vrsta plodova. Židovi Tubišvat obilježavaju jedući u slavu sedam novih vrsta kojima se ponosi Erec Izrael, i to sedam vrsta opisanih u Bibliji: pšenica i ječam (najčešće u obliku kolača) te grožđe, smokve, nar, masline i datulje.

Tubišvat se spominje u Tori, to je praznik koji se slavi na 15. Švat prema židovskom kalendaru, a praznuje se jedan dan. Naziva se i Roš Hašana Leilanot (Hamišoš — kako ga zovu Sefardi) i to je naša “mala nova godina” ali i “nova godina drveća.

Tubišvat doslovno znači “nova godina drveća ili stabala”, jer se na taj dan nekada određivala starost drveća. Određivanje starosti drveta bilo je važno, budući da je bilo zabranjeno jesti ili na bilo koji način imati koristi od plodova koje je drvo donosilo u prve svoje tri godine.

Tijekom četvrte godine, sve voće koje je to stablo dalo nosilo se u Jeruzalem i tamo jelo. A tek u petoj godini prestaju sva ograničenja. Pravno “nova godina” značila je da se odvaja desetina za proizvodnju novih stabala koja će narasti u Svetoj zemlji, time što se izdvajanje desetine razlikuju od godine do godine i postojao je sedmogodišnji ciklus mirovanja. Doba kada pupa novi plod smatra se da pripada sljedećoj godini ciklusa i pada na 15. dan židovskog mjeseca Švata. Od toga dana, smatra se, drveće “pije novu vodu”, odnosno kišu palu tijekom zime.

Glavna ideja je bila da se jede određena vrsta voća i plodova i običaj je da se piju četiri čaše vina (seder — po redosljedu, pravilima). Započinjemo čašom bijelog vina, u drugoj čaši miješamo bijelo i crveno vino, pri čemu stavimo više bijelog vina, u trećoj čaši opet pomiješamo bijelo i crno vino, pri čemu stavimo više crnog vina i na kraju pijemo čašu čistog crnog vina. Ovaj slijed nam simbolično prikazuje postepeni prijelaz prirode iz hladnog, “bijelog” zimskog perioda, kroz period pupanja (lagano crvena boja druge čaše), punog cvata (treća čaša) i sazrijevanja plodova (četvrta čaša). U određenom redosljedu izgovaraju se blagoslovi za ljude, koji će onda postati jaki kao stabla.

U Izraelu je Tubišvat u novije doba posebno oživio i sada ga slave mnogi sekularni Židovi, pa sve više postaje ne samo vjerski već i svjetovni praznik, a običaj je da židovska djeca skupljaju novac za

sadnju stabala u Izraelu. Želja mnogih i moderna tradicija je posaditi drvo u Izraelu ili dati doprinos Izraelu za Nacionalni fond za sadnju drveća u Izraelu, pa je Izrael na kraju 20. stoljeća bio jedina zemlja na svijetu koja je imala više drveća nego na kraju 19. stoljeća. Izraelski parlament Kneset na Tubišvat slavi svoj rođendan, kao svojevrsan dragocjen plod na stablu staro-nove izraelske države.

Naš rabin Luciano nas je posebno podsjetio da talmudski mudraci kažu da su se i ptice na nebu pridružile Izraelcima u njihovoj pjesmi veličanja Boga, pa je običaj da pred ovaj šabat posebno hranimo ptice. Osnovna zapovijed u židovstvu je da se ublaže patnje životinja, to se spominje i na ovaj praznik, a uz to u današnje doba se razvija sve više kroz ekološku svijest o zaštiti životinja i potrebi očuvanja prirode. Mi koji smo se sakupili u ŽOZ-u povodom Tubišvata nismo mogli posaditi stablo, ali smo se uz blagdanski stol pun različitog voća i plodova s drveća, te uz četiri čaše vina približili našoj — židovskoj tradiciji.

FOTOGRAFIJA: TUBIŠVAT NOVA GODINA DRVEĆA

HANUKA U BELIŠĆU

PIŠE: NIVES BEISSMANN

Belišće je multikulturalni gradić u kojem postoje i djeluju 22 nacionalne manjine, no bitno je istaknuti da su korijeni nastanka samog Belišća vezani upravo uz židovsku zajednicu i posebice uz obitelj Gutmann. Naime, dvije tvrtke obitelji tvorničara i veletrgovaca Henrika Salomona Gutmanna kupile su 1884. godine kompleks hrastovih šuma na desetogodišnje korištenje. Kasnije se na neplodnoj tratini uz desnu obalu Drave, nedaleko tih šuma, gradi pilana i nastaje naselje koje je dobilo ime Belišće. Niču prve kuće, osniva se vatrogasno društvo, otvara se poštanski ured, pučka škola, gradi se električna mreža i vodovod s kanalizacijom. Također se gradi i željeznički kolodvor, a ubrzo nastaje i razgranata željeznička mreža s javnim prometom, te se grad sve više razvija. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća, tvrtka obitelji Gutmann gradi tvornice za proizvodnju parketa, drvno-destilacijskih proizvoda, bačvi i tanina, a gradi se i palača Gutmann, najznačajnija zgrada starog Belišća, koja se tada svrstavala među najveća arhitektonska ostvarenja u toj regiji.

Poziv Židovskoj općini Osijek da blagdan svjetlosti Hanuku, proslavi upravo u Belišću uputila je gradska vlast Belišća, na čelu s gradonačelnikom Dinkom Burićem. Pripreme su se vodile s obje strane i rezultat je bio fenomenalan. Mnogi članovi naše židovske zajednice isticali su tijekom dana da ljepšu Hanuku nisu doživjeli.

FOTOGRAFIJA: NIVES BEISSMANN / HANUKA U BELIŠĆU

Susret je počeo prijemom članova Upravnog odbora Žo Osijek u belišćanskoj gradskoj upravi gdje su ih dočekali gradonačelnik i njegovi suradnici. U isto vrijeme su ostali članovi zajednice imali organizirani obilazak grada i znamenitosti Belišća uz stručno vodstvo vodiča Dragana Mileca. Nakon toga su

se svi okupili kod spomen-ploče obitelji Rosenberg, gdje su položili vijence. Naime, članovi obitelji Rosenberg (Adam i Clara sa sinom Sigmundom) smatraju se osnivačima kulturnog života Belišća, jer su nakon što su se preselili u Belišće 1888. godine u svom domu počeli okupljati ljude zainteresirane za

FOTOGRAFIJA: NIVES BEISSMANN / HANUKA U BELIŠĆU

glazbu, glumu, književnost i slikarstvo. Najstariji pisani dokument o kulturnom životu tog razdoblja je rukom pisani plakat iz 1905. godine i tada je izvedena prva dramska predstava u Belišću koju su pripremili i izveli dramski amateri. Sigmund Rosenberg je djetinjstvo proveo u Belišću, a 1909. godine odlazi u Ameriku i tamo se bavi sviranjem i skladateljskim radom, pod umjetničkim imenom Sigmund Romberg s kojim je stekao i svjetsku slavu. Skladao je više od sedamdeset opereta, revija i mjuzikla, te filmsku glazbu. No svoje Belišće nije zaboravio — prilikom jednog posjeta roditeljima sklada poznati “Belišće casino marš”. Svake se godine u njegovu čast održavaju Rombergove glazbene večeri. Njegovo umjetničko ime nosi danas ustanova u Belišću “Centar za kulturu Sigmund Romberg” i upravo

je u toj prekrasnoj modernoj dvorani održan svečani program za ovogodišnju proslavu Hanuke.

Na samom početku svečanog dijela programa nastupilo je Crkveno pjevačko društvo “Mir” iz Belišća s dvije kompozicije: “Dona, Dona” i “Hevenu Šalom Aleheim”. Nakon toga su nastupili mali plesači osječke Židovske općine, te mladi pjevači osječke glazbene škole Franje Kuchača — Marin Bulić s kompozicijom “To je tvoja zemlja” Alfija Kabilja a nastupila je i Lucija Ugljik pjevajući pjesmu “Haleluja” Leonarda Cohena. Na samom kraju programa nastupile su plesačice plesne skupine “Haverim Šel Izrael”.

Program se nastavio u Kazališnoj kaverni Belišće, gdje je bio upriličen svečani ručak. Prije samog ručka obavljen je obred paljenja svijećica na hanukiji koji je predvodio tajnik žo Osijek Dragutin

Kohn, a čast da upali prvu svijećicu pripala je belišćanskom gradonačelniku Dinku Buriću. Nakon ručka, obavljena je neizostavna podjela poklona za mališane, te se zabava uz druženje i tamburaški sastav “Kočije” iz Narda nastavila sve do večernjih sati.

Što na kraju reći nego veliko hvala našim domaćinima na svemu! Nadamo se da je ova zajednička proslava tek početak duge i plodonosne suradnje, jer kako je istaknuo gradonačelnik Burić: bitna je poruka koju šaljemo, a to je tolerancija, međusobno uvažavanje i poštivanje, i to djelima, a ne samo riječima! Na kraju je gradonačelnik svim pripadnicima židovske zajednice u Hrvatskoj čestitao Hanuku riječima — Hag Hanuka Sameah!

IZRAELSKA PREDSTAVA “DOŠAO KONJ U KAFIĆ” U ZKM-U

PIŠE: NATAŠA BARAC

Židovski humor poseban je, prepun crnog humora i ironije. U to se vrlo dobro mogla uvjeriti i zagrebačka publika koja je sredinom siječnja imala priliku uživati u kazališnoj predstavi “Došao konj u kafić”, napravljenoj prema romanu istaknutog izraelskog književnika Davida Grossmana. Za ovaj roman Grossman je dobio i uglednu nagradu Man Booker International. U sklopu programa “Europsko kazalište u ZKM-u” s ovom se predstavom predstavilo kazalište Cameri iz Tel Aviva.

Predstava “Došao konj u kafić” najavljuje se kao “komedija”, ali publika vrlo brzo, nakon početnog smijeha komičnim dijelovima, shvaća da se radi o puno dubljoj predstavi, koja se uz veliku dozu već spomenutog crnog humora i ironije, pretvara u dramu. Svi oni koji su već upoznati s radom velikog izraelskog književnika Davida Grossmana znaju da su njegova djela uvijek kompleksna i da se teško mogu svrstati u obične književne forme, pa tako ni ovaj roman pretvoren u kazališnu predstavu, sigurno nije obična komedija.

Radnja predstave “Došao konj u kafić” odvija se tijekom završnog nastupa stand-up komičara Dovaleha Greensteina u podrumu industrijske zone jednog gradića u Izraelu. Dova Greensteina maestralno glumi višestruko nagrađivani izraelski glumac Dror Keren koji potpisuje i režiju predstave. Glavni protagonist počinje svoj nastup te publici, u kojoj se nalaze

i dvoje njegovih prijatelja iz djetinjstva, govori o svom životu, o najtežim i najtužnijim trenucima svoga života kada je bio izložen ozbiljnoj moralnoj dvojbi i kada je kao mali dječak mislio da mora “izabrati” između dvoje najdražih ljudi, svojih roditelja. U pokušaju da ispriča taj dio svoga života, on uz grube i britke pošalice balansira između crnog humora i satire, čežnje, žaljenja, ljubavi, tuge i očaja, ali pri tome ne zaboravlja ni svoje prijatelje u publici. Kako se radnja odvija, publika postaje sve tiša, a smijeha je sve manje. “Došao konj u kafić” nije samo priča o tužnoj sudbini Dovaleha Greensteina, to je i priča o Židovima, o Holokaustu, o Izraelu.

David Grossman već je poznat hrvatskoj publici s obzirom da su njegova djela “Lavli med” i “Do kraja zemlje” prevedeni na hrvatski jezik, a prigodom predstavljanja svog veličanstvenog romana “Do kraja zemlje” 2016. godine boravio je u Zagrebu.

Grossman je rođen 1954. godine i jedan je od najznačajnijih suvremenih

književnika svijeta, istaknuti ljevičarski aktivist koji se ubraja među 100 najutjecajnijih svjetskih mislilaca. Autor je četrnaest proznih i publicističkih knjiga prema kojima su snimljena i tri filma, a njegove knjige prevedene su na više od 30 jezika. Napisao je i desetak knjiga za djecu, dječjih opera i igara. Dobitnik je brojnih uglednih nagrada, a za roman “Došao konj u kafić” dobio je 2017. godine nagradu Man Booker International, međunarodnu inačicu prestižne britanske književne nagrade Man Booker.

Scensku adaptaciju Grossmanova romana potpisuju Micha Levinson, Avner Ben Amos i Dror Keren. U predstavi glume još Aya Granit Shva, Yigal Zacks i Yossi Yarom.

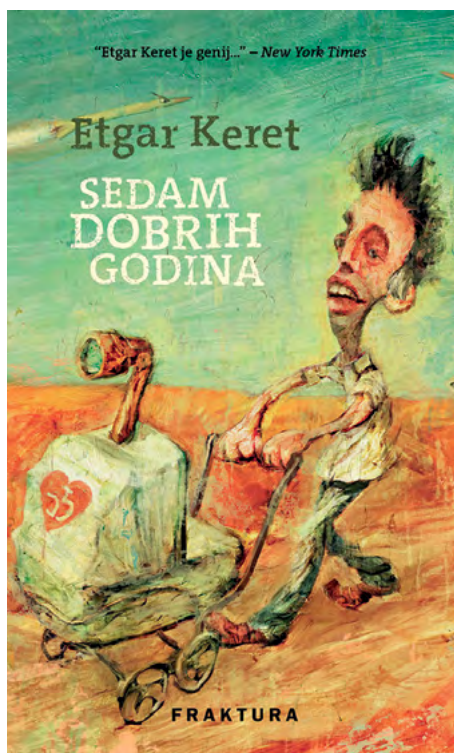
Zagrebačka publika izraelske je glumce nagradila velikim pljeskom, a oni koji nisu imali priliku vidjeti ovu predstavu moći će već sredinom ove godine pročitati hrvatski prijevod istoimenog romana Davida Grossmana koji će objaviti izdavačka kuća “Fraktura”.

FOTOGRAFIJA: IZRAELSKA PREDSTAVA “DOŠAO KONJ U KAFIĆ” U ZKM

SEDAM DOBRIH GODINA U ŽIVOTU ETGARA KERETA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: SEDAM DOBRIH GODINA
ETGARA KERETA

“Etgar Keret je genije...”, tako je u samo četiri riječi ugledni New York Times opisao rad jednog od najpoznatijih izraelskih pisaca srednje generacije. Nakladnička kuća Fraktura za početak ove 2018. godine donosi nam prijevod novog remek-djela Etgara Kereta “Sedam dobrih godina”.

Etgar Keret i ovoga se puta posvetio onome što najviše voli: kratkim pričama.

“Sedam dobrih godina” čitateljima donosi tople priče, priče koje govori o svakodnevnici obitelji Etgara Kereta. Moći ćemo tako upoznati njegovu suprugu i sina, ultraortodoksnu sestru, oca koji umire od karcinoma, Keretova putovanja na razne književne festivale diljem svijeta...

Te su priče pune ljubavi, brige, ironičnosti, crnog humora ali prije svega to je opis Keretova svijeta u kojem važnu ulogu igra obitelj, ali i židovstvo koje ga određuje jednako kao i njegova domovina Izrael i okruženje u kojem se ta domovina nalazi.

U jednoj od priča Keret govori i o svom posjetu u Zagrebu, u kojem je boravio prigodom predstavljanja njegove knjige “Pizzeria Kamikaze i druge priče” 2015. godine. Tom prigodom dao je i veliki intervju za Ha-Kol u kojem je govorio o sebi, svom radu, židovstvu, Izraelu — svim temama koje i dalje obrađuje na sebi svojstven način. U tom razgovoru pitala sam ga koji mu je najdraži židovski blagdan (tema židovskih blagdana bila je tada tema Ha-Kola), on je nakratko zastao i zatim odgovorio: “Bez razmišljanja, Jom Kipur”. I objasnio svoje razloge. A nakon povratka u Izraela napisao je kratku priču o tome zašto je Jom Kipur njegov omiljeni blagdan.

“Sedam dobrih godina” knjiga je koja će vas potaknuti na razmišljanje o raznim stvarima, knjiga koja će vas dirnuti, nasmejati i rasplakati. Kao što književni kritičari često ističu, Etgar Keret istovremeno je i zabavan i mračan, gorak i sladak, a sam naslov ovog djela odnosi se na razdoblje od sedam godina koji su na ovom svijetu dijelili Keretov sin Lev, rođen u trenutku

terorističkog napada u Izraelu, i njegov otac, preživjela žrtva Holokausta.

Zanimljiv je podatak da ova knjiga, pisana na hebrejskom kao i sve druge Keretove knjige, nije objavljena u Izraelu. Odgovor nije političke već osobne prilike i ustvari je kompromis koji je Etgar Keret postigao sa svojim sinom. S obzirom na vrlo osobne tekstove u toj knjizi u kojoj se autor razgolitio pred svojim čitateljima, sin Lev nije želio da svi njegovi prijatelji mogu čitati tako intimne stvari o njihovoj obitelji. A otac Etgar tu je želju odlučio poštovati.

Etgar Keret rođen je 1967. godine u Tel Avivu. Njegove knjige su bestseleri u Izraelu (navodno se najviše krađu u knjižarama), u svijetu su osvojile brojna ugledna priznanja i prevedene su na dvadesetak jezika.

Ovaj uspješan pisac ostvario je zapaženu međunarodnu karijeru i kao filmski redatelj, te je tako njegov film “Skin Deep” osvojio prve nagrade na više međunarodnih filmskih festivala a dobio je i izraelsku inačicu Oscara. Hrvatski redatelj Goran Dukić snimio je hvaljeni film “Wristcutters: A Love Story” prema naslovnoj noveli iz knjige “Pizzeria Kamikaze i druge priče”. Knjiga “Sedam dobrih godina” četvrti je prijevod Etgara Kereta na hrvatski jezik. Ako dosada još niste upoznali rad ovog iznimnog izraelskog književnika, “Sedam dobrih godina” prava je prilika da to učinite.

OSTVARENI SAN RUBENA DAFNIJA

PIŠE: NATAŠA BARAC

U vremenima i zemljama u kojima je nepotizam, bez obzira na svoje negativno značenje, prilično popularan, iskorištavanje položaja u osobne svrhe nije preporučljivo. Ali u ovom broju Ha-Kola, posebno za moju baku Elzu koja je često pisala za Ha-Kol i koja bi bila ponosna na mene kao što sam ja uvijek bila ponosna na nju, dozvolite mi da — ostajući unutar teme ovoga broja — prekršim ovo “pravilo” i ispričam priču o tome kako je i naša obitelj pomogla u osnivanju Države Izrael.

Jedne davne godine kao nagradu za diplomu na Filozofskom fakultetu, moja me obitelj poslala u Izrael, gdje je već bio moj najbolji prijatelj na tromjesečnoj stipendiji. “Ideš u Izrael? Tamo imam bratića, Rubena Dafnija, javi mu se kad budeš u Jad Vašemu”, rekla mi je baka Elza. Bez dodatnih objašnjenja a ja — ne znam zašto — nisam ništa pitala o bratiću za kojeg nikada prije nisam čula. Ali generacija moje bake, koja je prošla Holokaust, nije voljela puno pričati o svojoj obitelji, o svemu što se dogodilo.

I tako sam ja došla u Jad Vašem i kazala kako bih htjela razgovarati s gospodinom Dafnijem, mojim rođakom. “Vi znate tko je on? On je povijesna ličnost u Izraelu”, odgovorila mi je začuđena djelatnica. Njezin me odgovor začudio još više nego što je

ona bila iznenađena mojim pitanjem. Ali onda je došao Ruben, rekao: “Ti si Elzina unuka!”, zagrlio me i oko sebe proširio toplinu izgubljene obitelji. A jednog drugog dana, u svome domu u Jeruzalemu ispričao mi je priču o sebi, upoznao me sa svojom suprugom, sa svojim bratom.

Ruben Kandt rođen je 11. studenoga 1913. godine u Zagrebu u židovskoj obitelji. S ocem Maksimilijanom i majkom Reginom, te braćom Fredijem (koji je kasnije promijenio ime u Efraim) i Rudijem (kasnije Yehielom) preselio se 1927. godine u Austriju, gdje je njegov otac radio kao diplomat. Ruben je bio aktivan sportaš i cionist, a već se u Beču počeo pripremati za aliju — počeo je intenzivno učiti hebrejski. Godine 1936. emigrirao je u tadašnju Palestinu gdje je zajedno sa svojim bratom Fredijem sudjelovao u izgradnji kibuca Ein Gev na istočnoj obali Kinereta, ispod Golanske visoravni. Pričao mi je kako su se borili s malarijom i o teškim uvjetima života na koji nisu bili naviknuti, kako su po danu gradili, a po noći bi im sve što su izgradili srušili lokalni stanovnici koji nisu bili zadovoljni izgradnjom kibuca i dolaskom Židova. Ali mlade cioniste to nije spriječavalo u čvrstoj odluci da izgrade ono što su zamislili. Tada je promijenio ime i prezime i postao Reuven Dafni.

Kada je počeo Drugi svjetski rat, Ruben se priključio Židovskoj brigadi britanske vojske s kojom je, nakon obuke, prošao razne bojišnice. Sredinom ožujka 1944. godine, padobranom je spušten na područje Hrvatske gdje se pridružio partizanima. Ruben je za ovu misiju bio odabran jer je govorio hrvatski i poznao je teren, te su smatrali da će se lakše uklopiti i sklopiti potrebne kontakte. U istoj skupini bila je i Hannah Szenes. Dok je zadatak Hanne Szenes bio da ode u Mađarsku, Ruben je trebao ostati u Hrvatskoj, stupiti u kontakt sa Židovima i pomoći im. Misija je trebala trajati tri mjeseca, ali Ruben je u Hrvatskoj proveo šest mjeseci (između ostaloga i zbog toga što je čekao Hannu Szenes, sve dok nije saznao da je ubijena), a u nevjerojatnom spletu okolnosti jednog je dana sreo i moju baku, koja se nakon pada Italije i oslobođenja logora Kampiona na Rabu, gdje je zajedno s mojom mamom bila internirana, pridružila partizanima. Njihovo susret je bio kratak i nadrealan, kao u nekom filmu kada pomislite: “Pa to stvarno nije moguće”. Ruben je nakon završetka misije u Hrvatskoj, otišao u Bari gdje je sreo svog brata Fredija, koji je bio u američkoj vojsci i od njega saznao o sudbini svoje obitelji: njegov otac i stariji brat su uspjeli preživjeti Holokaust,

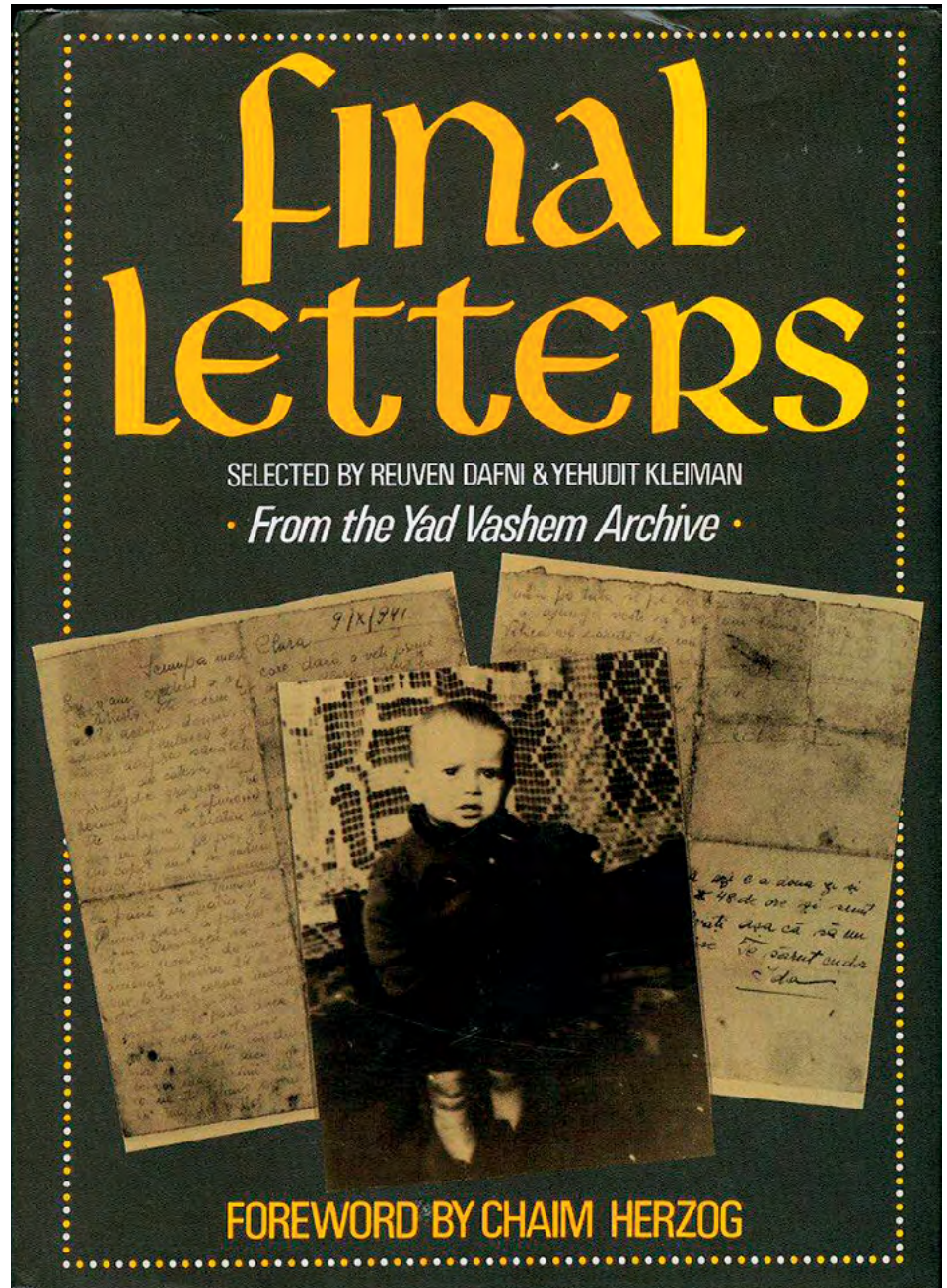
majka Regina Schwartz-Kandt ubijena je u Beogradu 1942. godine, a ujak Rikard Schwartz stradao je u Jasenovcu.

Ruben se nakon toga vratio u svoj kibuc, a 1946. godine poslan je u SAD gdje je prikupljao novac za kupnju oružja koje će biti potrebno za borbu za neovisnost Izraela. Sa sličnim zadatkom vratio se u SAD i dvije godine kasnije, ali tada je sakupljao novac za Državu Izrael.

Nakon osnivanja Države Izrael, Ruben je započeo svoju diplomatsku karijeru: bio je prvi izraelski konzul u Los Angelesu, bio je generalni konzul u New Yorku i Mumbaiju, a kasnije i izraelski veleposlanik u Keniji i Tajlandu. Jednom mi je jedan visoki izraelski dužnosnik, kojeg sam pitala zna li "mog" Rubena, rekao kako je Izrael već tada, na samim svojim počecima kada nisu raspolagali s velikim brojem školovanih kadrova, jako pazio koga će poslati na ključna diplomatska mjesta. Ruben je bio na tim visokim i važnim mjestima, zbog svojih sposobnosti i svojih zasluga. Nakon umirovljenja, punih trinaest godina od 1983. do 1996. godine bio je pomoćnik direktora Memorijalnog centra Jad Vašem u Jeruzalemu.

Ruben je bio oženjen Rinom Grossman-Dafni s kojom je imao dvoje djece, sina Yorama i kćer Avital. Nakon smrti prve supruge, oženio se s Betty koja nas je ugostila u svome domu u Jeruzalemu. I taj dan neću nikada zaboraviti. Ruben mi je pokazao fotografije svog života, on i njegov brat Fredi na mješavini hrvatskog i engleskog sjećali su se prošlog života, Betty je željela znati što se dogodilo s Jovankom, uz to morali smo puno jesti, smijati se. Bila je to obitelj. Moja.

Nakon tog susreta u Jeruzalemu, Ruben je nekoliko godina kasnije došao u Zagreb. Betty je u međuvremenu preminula, a Ruben je došao s novom prijateljicom. Proveo je neko vrijeme s mojom bakom i mamom, upoznao je moju obitelj, obišli smo mjesta njegovog djetinjstva. Emotivno...

FOTOGRAFIJA: OSTVARENI SAN RUBENA DAFNIJA

Ruben Dafni, moj rođak, Zagrepčanin, dao je svoj doprinos izgradnji Izraela. On je ostvario svoj mladalački san, koji je započeo kada je kao mladi cionist došao u Palestinu. Vjerojatno tada nije znao što ga sve čeka, ali mislim da je bio zadovoljan onime što je učinio u ostvarenju

svog sna. A Izrael i Hrvatska mogu biti ponosni na njega.

Ruben Dafni preminuo je u Jeruzalemu 15. lipnja 2005. godine. Imao je 92 godine, baš kao i moja baka Elza kada je preminula.

ZATVARANJE OSOBNOG KRUGA DR. REUVENA ELDARA

PIŠE: VESNA DOMANY HARDY

FOTOGRAFIJA: REUVEN ELDAR S OBITELJI VESNE DOMANY HARDY 1999. U LONDONU

Prije dvadesetak godina posjetila sam Slavonsku Orahovicu, rodno mjesto mog oca i upoznala 90-ogodišnjeg gospodina Hocenskog čija je obitelj polovinom tridesetih godina prošlog stoljeća preuzela djedovu kuću i većinu ostalih nekretnina moje obitelji Kohn/ Domany. U tom razgovoru upitao me poznajem li g. Lederera koji je istom svrhom, odnosno tragovima svojih predaka, gotovo

istovremeno kada i ja bio u Orahovici, Našicama i Osijeku. Ubrzo nakon toga, već u Londonu, primili smo pismo od nama do tada nepoznatog dr. Reuvena Eldara iz Izraela. U pismu je zamolio mog supruga za pomoć u traganju porijekla njegove obitelji, po majci Selinger, a po ocu Lederer, obiteljsko ime koje je u Izraelu adaptirao u Eldar. Ubrzo zatim Reuven Eldar je došao u London i to je bila prilika da u nekoliko navrata provedemo mnogo ugodnih sati zajedno, jer smo dijelili obilje zanimljivih tema. Reuven je osim hebrejskog govorio savršeno engleski koji je usavršio na specijalizaciji neurologije u Londonu, te hrvatski i talijanski koji je naučio za vrijeme rata kad je u toj zemlji bio interniran. Osobno me se zaista duboko dojmio taj naočit i dostojanstveni Izraelac koji je malo govorio o sebi ili svojim zaslugama, ali je potpuno osvajao mudrošću, znanjem i nazorima. Pričao nam je i o svojim aktivnostima u Hrvatskoj i s mnogo empatije gledao na tamošnju poslijeratnu situaciju. Liječnik svjetskog ugleda, umirovljeni general Izraelskih obrambenih snaga (IDF), u privatnom životu bio je skroman i nenametljiv i

tada već više od dvadeset godina udovac. U to je vrijeme s njim putovala tadašnja partnerica, atraktivna i mladolika izraelska liječnica Nilam. Kasnije, kad sam pogledala njegov životopis bila sam dvostruko impresionirana i zadivljena njegovm značajem i dostignućima. Vrlo me rastužilo kad sam prije dvije godine saznala da više nije među nama.

Kada me nedavno urednica Ha-Kola upitala za prilog o znanstvenim Izraelcima, dr. Reuven Eldar bio je prvi na koga sam u tom kontekstu pomislila, jer je kao liječnik i profesor bio stručnjak za zdravstveni sustav i kvalitetu zdravstva u mnogim zemljama. U toj funkciji bio je svojevremeno brigadni general i šef saniteta IDF-a. Desetak godina nakon što smo se upoznali, 2007. godine tadašnji predsjednik RH Stjepan Mesić ga je odlikovao za posebne zasluge u poboljšanju zdravstvenog sustava u Hrvatskoj. Tom prilikom je u rezidenciji hrvatskog veleposlanika u Izraelu dr. Eldaru svečano uručen orden Reda Danice s likom Ruđera Boškovića, najveće hrvatsko priznanje na području znanosti. Dr. Eldar je tada napisao i prilikom primanja odlikovanja pročitao esej u kojem

se, osim s nekoliko uvodnih rečenica o sebi i svom porijeklu, posvetio svom znanstvenom radu, razlogu odlikovanja. O sebi je napisao da je rođen u Osijeku, da mu je materinji jezik hrvatski i kako se s topline sjeća da je sa svojim roditeljima uvijek koristio taj jezik, bez obzira gdje bili. Ubrzo nakon proglašenja Države Izrael, još dok se vodio rat za nezavisnost, emigrirao je u Izrael gdje je od tada živio. Posebno je istaknuo da je ponosni građanin Izraela, zemlje kojoj duguje svoje profesionalno obrazovanje, praksu i karijeru. Sa svojom djecom i unucima govorio je hebrejski.

U proljeće 1992., 44 godine nakon što je emigrirao, vratio se prvi puta Hrvatsku na čelu misije Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) da bi zacrtao potrebe i tipove službi za rehabilitaciju ratnih vojnih invalida. Deset dana obilazio je bolnice i rehabilitacijske centre, sagledavao probleme i mogućnosti da bi nakon toga napisao izvještaj na osnovu kojeg je WHO dobila pristanak švedske vlade za sponzoriranje bitnog projekta za rehabilitaciju ratnih vojnih invalida u Hrvatskoj. Tako je započelo njegovo učešće u znanstvenim i edukacijskim aktivnostima u Hrvatskoj na području rehabilitacijske medicine.

U svom se eseju osvrnuo opširno na svoju struku i otkrića na području rehabilitacije, ali i velikim djelom na suradnju s hrvatskim kolegama koje je iznimno cijenio i uz čiju je podršku mogao pridonijeti značajnim promjenama na području tako važnom za poslijeratnu Hrvatsku. A tekst je zaključio riječima o zatvaranju osobnog kruga: “U proljeće i ljeto 1941. za vrijeme takozvane NDH, kao dječak hodao sam zagrebačkim ulicama obilježen ponižavajućom žutom trakom sa slovom “Ž”. Nisam mogao pohađati školu, ći u kino ili bazene, ni na nogometne utakmice. Polovinom srpnja 1941. pobjegli smo iz Hrvatske da izbjegnemo

FOTOGRAFIJA: REUVEN ELДАР S OBITELJI VESNE DOMANY HARDY 1999. U LONDONU

fizičku anihilaciju, a sva naša imovina postala je plijen pljačkaša. Cijelo vrijeme mog nedavnog boravka u Hrvatskoj morao sam se miriti sa sjećanjima na prošlost, no bilo mi je drago da sam upoznao ljude koji nisu bili rođeni u ono vrijeme, ali su bili svijesni užasa onih godina.” (Esej je zaštićen autorskim pravom zbog čega ne mogu prenositi njegov stručni sadržaj. No dostupan je na internetu za one koji su eventualno zainteresirani).

U biografiji na Wikipediji stoji da je Reuven Eldar rođen u Osijeku 1926. u židovskoj obitelji Lederer. Kada je imao četiri godine obitelj se preselila u Novi Sad gdje mu je otac otvorio odvjetničku kancelariju. U tom je gradu kao bio aktivan u omladinskim židovskim sportskim udrugama, a kad je izbio rat 1941. bili su prisiljeni pobjeći, prvo u BiH, a potom u Zagreb gdje je vlada NDH po dolasku na vlast smjesta ozakonila nacističke rasiističke zakone. Odmah su bili obilježeni obaveznim žutim oznakama za Židove i nije bilo mogućnosti za nastavak školovanja. Preživjeli su zahvaljujući bijegu u Dalmaciju pod taljanskom okupacijom. U Kaštel Lukšiću, s ostalim židovskim izbjeglicama, bili su uhapšeni i prebačeni

u Italiju gdje su internirani po selima u Piemontu. Reuven je na selu radio kao šegrt kod jednog električara. Kada je Italija kapitulirala 1943. obitelj je uspjela izbjeći nacističke deportacije bijegom u Švicarsku gdje su mogli ostanati uvjetno do kraja rata. Po oslobođenju su se vratili u Novi Sad gdje je Reuven završio srednju školu i započeo studij medicine u Beogradu. Oženio se Evom Selinger koja je jedina od svoje obitelji preživjela Auschwitz.

Odmah nakon proglašenja Države Izrael Reuven i Eva odlučili su emigrirati i bili su u prvom židovskom kontingentu koji je krenuo iz Jugoslavije grčkim brodom ss Kefalos. U Jeruzalemu je upisao medicinski fakultet, a uzdržavali su se obavljajući svakakve poslove. Paralelno sa studijem radio je kao noćni čuvar, lučki radnik i slično dok je s vremenom Eva dobila posao laborantice. Dobili su dvije kćeri. Vojni rok u IDF odslužio je nakon diplomiranja 1955. A već godinu dana kasnije sudjelovao je u Sinajskom ratu. Potom je preselio u Haifu i zaposlio se u poznatoj bolnici Rambam gdje je specijalizirao neurologiju. Užu specijalizaciju je zatim dovršio u Londonu. Po povratku u Izrael vršio je razne dužnosti

u IDF-u a 1967. postao je šef saniteta za cijelokupnu izraelsku vojsku u činu brigadnog generala.

Nakon uspješnog djelovanja pojednostavljanja liječenja ratnih ranjenika brzim pristupom kvalitetnom liječenju demobiliziran je 1973. Iste godine izgubio je suprugu Evu. U civilnom se životu nastavio baviti problemima zdravstva i zdravstvene administracije. Postao je direktor bolnice Rambam, a kasnije direktor Centra za rehabilitaciju i fizikalnu medicinu Levenstein u Ranani, te predavač i prodekan sveučilišta u Beršebi. Od 1992. redovito je posjećivao Hrvatsku kao gostujući profesor na Medicinskim fakultetima u Osijeku i Splitu, te držao

predavanja na Medicinskim fakultetima u Zagrebu i Mostaru. Objavljivao je mnogo o problemima i liječenju invalida te su njegovi radovi cijenjeni u struci po cijelom svijetu. Kao aktivni član mnogih međunarodnih udruga bio je u uredništvu mnogih stručnih časopisa uključivši i Croatian Medical Journal.

U vrijeme dodjeljivanja odlikovanja Jutarnji list je objavio intervju s Eldarom koji je s njim vodila Sandra Milković u Tel Avivu, gradu u kojem je živio od kad je otišao u mirovinu. Taj je intervju u Jutarnjem listu ponovno objavljen povodom njegove smrti 2015. U tom razgovoru Reuven je mnogo otvorenije pričao o svojim traumama. Rekao je kako skoro

pedeset godina nije mogao podnijeti pomisao dolaska u Hrvatsku, jer mu je bilo mučno i pomisliti na zemlju u kojoj mu je poubijano pola obitelji. Kad je prvi puta nakon 44 godine došao u Hrvatsku bilo mu je vrlo teško, jer je u svima vidio samo ustaše. No postepeno je uvidio da su stasale nove generacije koje osuđuju zločine NDH. Stekao je mnogo novih prijatelja, čak i više nego u Izraelu. Veselilo ga je da se time zaokružio jedan ciklus. Bilo mu je veliko zadovoljstvo da je mogao pridonijeti zemlji u kojoj je rođen, unatoč povijesnom teretu koji ga je opterećivao.

BILI SMO VOJNICI

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Veze iseljenih Židova s njihovom prvom domovinom Hrvatskom tijekom preoteklih sedam desetljeća polako blijede. U Izraelu živi već treća generacija potomaka, većina njih više ne vlada hrvatskim jezikom i nikad nije bila u rodnoj zemlji svojih djedova i baka. Mnogi sa zanimanjem poprate vijesti iz simpatične europske države, za koju su čuli da je u nju vrijedno ulagati i da bi rado prihvatila kapital s Bliskog istoka. Jesu li svjesni da su tamo negdje na dalekom sjeverozapadu živjeli njihovi preci? Da se tamo nalaze grobovi s prezimenima koja su nosili njihovi roditelji? Da se u hrvatskim sinagogama nekad pjevalo na istom jezi-

ku kojim se oni sada služe? Većina mladih bi možda neodlučno slegla ramenima i produžila dalje sa svojim mislima.

“Što ćemo nakon završetka Drugog svjetskog rata? Ostati ili otići dalje?” Na stotine hrvatskih Židova iselilo je u novo-proglašenu Državu Izrael. Samo iz Ludbrega u Izrael su odselili Miro Scheyer i Blaženka Blau, zadnji preživjeli nekoć brojne i bogate trgovačke obitelji Scheyer; Ernest Deutsch, metalski tehničar, sin zadnjeg ludbreškog rabina Josefa Leopolda Deutscha, trgovac Drago Sattler. Svi su oni potražili sreću u novoj državi, jer uz opljačkana ognjišta nisu pronašli nijednog živog rođaka. Iza njih ostalo je nekoliko kuća u centru, u kojima sada žive neki drugi ljudi te malo groblje na kojem se više nitko ne sahranjuje. I dok su se u Jugoslaviji morali odreći državljanstva, a time i preostale imovine, mlada ih je bliskoistočna država dočekala raširenih

ruku. Okružena neprijateljskim arapskim državama, prvo potrebno zanimanje nije bilo vezano uz poljoprivredu ili obrt, već vojsku. Od proglašenja Izraela do danas vodilo se pet službenih ratova, ali ratno stanje traje gotovo neprekidno. U takvoj situaciji vojničko se zvanje itekako cijeni. Židovi hrvatskog govornog područja dali su veliki doprinos izraelskoj vojsci. Iz Sarajeva je stigao David Elazar, general i načelnik Glavnog stožera izraelske vojske koji je značajnu ulogu odigrao tijekom Šestodnevnog i Jomkipurskog rata. Borbu za Izrael započeo je u redovima paravojne organizacije Palmach. Haim Brotzlewsky (Haim Bar-Lev) rodio se 1924. u Beču, ali je vukao podrijetlo od jugoslavenskih Židova. U Izrael je stigao preko Zagreba. U više navrata borio se protiv egipatske vojske, 1956. zauzeo je Pojas Gaze i stigao do Sueskog kanala. Kasnije je držao funkcije ministra gospodarstva, razvoja

i unutarnjih poslova. O još jednom značajnom Hrvatu-Izraelcu dr. Rubenu Ledereru (Reuven Eldar) u ovom Ha-Kolu opširno piše Vesna Domany Hardy.

Osim ova dva briljantna časnika IDF-a, bilo je i mnogo nižerangiranih vojnika koji su se borili za Izrael. Jedan od njih bio je Yair Palgi, pravim imenom Vedran Hary, podrijetlom iz Varaždina. Njegovog oca i trudnu majku ustaše su jedne večeri 1941. odveli iz njihove kuće. U jednom je času njegova majka odvedena u rodilište u Zagreb, odakle ih je "ukrao" njihov rođak Milan Blass. Teodor i Zdenka Hary ipak su stradali u ustaškim logorima, ali maleni je Vedran skrivan kod seljaka u zagorskom selu Cerje Nebojse i tako preživio rat. Poslije ga je našla njegova tetka Blanka i odvela prvo u Zagreb, a potom u Izrael. Vedran-Yair je odrastao u kibucu, a nakon odsluženja vojske opet se tamo vratio.

Specijalizirao je kliničku psihologiju te je posebnu ulogu imao u postratovskom razdoblju kada je vodio mnoge grupe psihološke pomoći za izraelske vojnike. U doba kada se u Hrvatskoj mislilo da rata više nikad neće biti, dr. Palgi bavio se postraumatskim stresnim poremećajem (PTSP) kod vojnika, ali i psihodijagnostikom te obiteljskom i grupnom terapijom. Svojedobno je bio šefa psihijatrije Tirat Centra, najveće psihoklinike na sjeveru Izraela. Kako je i sam iskusio sve strahote Holokausta, jedno od njegovih područja bilo je pružanje pomoći žrtvama nacističkih progona ili članovima njihovih obitelji. To ga je potaknulo na pisanje tekstova i zapažanja na stranici yairpalgi.com Osim profesionalne karijere, autor je mnogih pjesama koje su prevedene i na druge jezike. Prilikom prošlogodišnjeg posjeta Hrvatskoj, jednu je svoju pjesmu pročitao nad grobom djeda Franje Harya

FOTOGRAFIJA: BILI SMO VOJNICI

na varaždinskom židovskom groblju gdje su uklesana imena i njegovih roditelja. Nikad nije saznao što se točno dogodilo s njihovim roditeljima. Zauvijek je ostao siročić Holokausta.

REZULTATI 61. NAGRADNOG NATJEČAJA SAVEZA JEVREJSKIH OPĆINA SRBIJE

ŽIRI U SASTAVU — PROF. DR MILAN RISTOVIĆ, KNJIŽEVNI KRITIČAR
BOGDAN A. POPOVIĆ I KNJIŽEVNIK FILIP DAVID, PO PREGLEDU
32 PRISPELA RADA, DODIJELIO JE SLJEDEĆE NAGRADE:

- **1. NAGRADU "ŽENI LEBL" DOBIO JE RAD:**
"ISELJAVANJE JEVREJA IZ JUGOSLAVIJE U IZRAEL (1948-1952)",
AUTOR — MILAN RADOVANOVIĆ, IZ KRALJEVA
- **2. NAGRADU DIJELE RADOVI:**
"MIT O NEPRIJATELJU — ANTISEMITIZAM DIMITRIJA LJOTIĆA",
AUTOR — DARKO GAVRILOVIĆ, IZ BEOGRADA I RAD
"MISTERIOZNE BARIKADE", AUTOR — TIHOMIR M. STEVANOVIĆ, IZ MLADENOVCA
- **3. NAGRADU DOBIO JE RAD:**
"OSLOBOĐENI ZA PONOVI PROGON"
AUTORICA — ANNI MARIJA GRUNFELDER, IZ ZAGREBA, HRVATSKA
- **ŽIRI JE ZA OTKUP PREDLOŽIO RADOVE:**
"NISIM ALBAHARI" AUTOR — AMIR BRKA, IZ TEŠNJA, BOSNA I HERCEGOVINA
I "U BORBI PROTIV ZABORAVA: JEVREJSKA ZAJEDNICA U JUGOSLAVIJI I OČUVANJE
SEĆANJA NA HOLOKAUST 1945-1955" AUTOR — STIPIĆ DAVOR, IZ UŽICA

KIBUC

—VAŽAN ELEMENT U RAZVOJU DEMOKRACIJE I DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI U IZRAELU

PIŠE: LAILA ŠPRAJC

Sanjajući o stvaranju novog oblika židovske društvene zajednice utemeljene na ravnopravnosti i altruizmu, a snažno vezane uz poljoprivrednu proizvodnju, u prosincu 1909. skupina mladih entuzijasta iz Rusije osnovala je na obali Kinereta prvi kibuc — Deganiu Alef. U narednih dvadesetak godina već nastaje 177 kibuca s 55000 članova. Do 2000. godine, njihov se broj povećao na 268 i 117. 000 stanovnika, a danas je njihov broj nešto veći, uz članstvo koje broji oko 125.000. U Izraelu, zemlji dinamičnih promjena, kibuci doživljavaju brojne krize, no prvobitna ideja socijalističke zajednice nije propala. Naprotiv, prihvaćanjem modernih društvenih tijekova, prilagodbom upravljačkih i gospodarskih struktura, zamjenom ekstenzivne za jednu od najnaprednijih poljoprivreda svijeta te razvojem inovativnih industrijskih postrojenja održala se i danas. Kibuci su iznjedrili neke od najpoznatijih izraelskih političara, vojnih zapovjednika i vojnika, pisaca i umjetnika, a tehnološke inovacije njihovih članova preplavile su svijet.

Kibuc je prije nastanka Države Izrael predstavljao neovisnu zajednicu koja je definirala svoju politiku i kulturu. Svaki je od kibuca bio i svojevrsni pokusni laboratorij, inkubator ideja, a istovremeno i samoodrživi gospodarski sustav te mjesto za obiteljski život. Glavna je ideja bila osigurati jednakost za sve članove u pogledu imovine, prihoda, uvjeta života te prava na odlučivanje. Ograničena sredstva i teški uvjeti nisu obeshrabrili kibucnike. Zajedništvom, radom, inovacijama i ponosom nadomještali su brojne nedostatke. Upravo o tome, kao i o načinu razmišljanja, ponosu i slobodarskom umukibuca, najbolje svjedoče dvije priče.

Golda Meir (Meirson) je sa svojim suprugom Morisom došla u Izrael iz SAD-a 1921. Predali su molbu za prijem u kibuc Merhavia. Njihova je molba u početku odbijena uz obrazloženje da obitelji nisu prihvatljive, jer kibuc nema odgovarajuću infrastrukturu za djecu te da se radi o razmaženim Amerikancima čiji rad neće na odgovarajući način pridonijeti kibucu. Meirsoni su tada otkrili da u svojoj prtljazi imaju gramofon i nekoliko ploča. Ovakvo kulturno blago kibuc nije mogao odbiti te su napokon i primljeni.

Tridesetak godina kasnije, u pustinji Negev, 1952. utemeljen je kibuc Sde Boker

na “valu” ideje o osnivanju novih kibuca u negostoljubivim uvjetima. Tadašnji premijer Izraela, David Ben Gurion je na svom putu prema Micpe Ramonu uočio šatorsko naselje i nekoliko kuća uz cestu te zamolio svoju administraciju da mu u roku dva sata organizira posjet koji ga je u potpunosti impresionirao. Po povratku u Tel Aviv napisao je kibucnicima pismo, rekavši da im zavidi te da bi i on želio postati članom njihove zajednice. Zatečeni ovim zahtjevom, članovi kibuca sazvali su sastanak. Svjesni činjenice da bi premijer mogao biti važnim političkim čimbenikom razvoja, ali isto tako svjesni da je premijer postariji čovjek koji svojim radom neće mnogo doprinijeti kibucu odlučili su glasniti. Ben Gurion je naposljetku primljen uz samo jedan glas “za” više. Proveo je ostatak života u kibucu, primajući političare u svom domu, a istovremeno radeći za kibuc kao i svi ostali članovi.

Nedostatak opreme, teški prirodni uvjeti i česti napadi na kibuce zahtijevali su mnogo fizičkog rada i odricanja, a žene su imale jednaka prava i obveze kao i muškarci. Takvi uvjeti doveli su do, za mnoge, kontroverznog “izuma” tzv. dječjih kuća, posebnih jedinica za smještaj djece. Kako bi zaštitili djecu u primarno šatorskim naseljima, gradili su kuće u

središtu kibuca, dok bi roditelji živjeli u šatorima koji su postavljeni u vanjskom krugu. Vrijeme s djecom provodili bi tijekom jutra (1 sat) te tijekom popodneva (4 sata), a brigu o djeci vodili su specijalno školovani profesionalci. Praksa dječjih kuća održala se do kasnih 80- tih, a potom su prenamijenjene u klasične obiteljske stambene jedinice.

Unatoč svim očiglednim nesavršenostima, sustav rada, zajedništvo i međusobno razumijevanje mladih odgojenih u kibucu u mnogočemu je pridonijelo i razvoju izraelskog društva u cjelini. Polusatni rad na dječjoj farmi, ili višesatni rad tijekom srednjoškolskog obrazovanja podučili su mlade radnim navikama, značaju pojedinačnog doprinosa zajednici, te od njih učinili buduću društvenu elitu. Upravo su kibucnici činili većinu pripadnika elitnih vojnih jedinica, nacionalnih vojnih heroja (Moše Dajan), disproporcionalno sudjelujući i u radu Kneseta (20% članova Kneseta u odnosu na 5% ukupne populacije kibucnika u populaciji Izraela).

Do 70-tih godina 20. stoljeća kibuci su se pretežito bavili poljoprivredom. 80-tih godina suočavaju se s financijskom, strukturalnom i idejnom krizom, međutim redefinišu svoje uloge u 90-tima, uvode modernu industriju (drvo, plastika, guma, elektronika, prehrana, strojevi) dolazi do parcijalne privatizacije, “uvoza” radne snage i znatnog unaprjeđenja općih uvjeta života. Iz kibuca su proizašle brojne inovacije koje se danas standardno koriste u cijelom svijetu (navodnjavanje kap po kap, sustavi računalnog nadzora farmi, biološki nadzor nametnika, aplikacije u poljoprivredi, Epilady i dr.).

Kibuci su danas gospodarski snažne samostalne zajednice koje razvijaju intenzivne kulturne i obrazovne aktivnosti, igraju značajnu ulogu u apsorpciji i prilagodbi novih useljenika, obrani Izraela, volonterskim aktivnostima, a koncept je jedinstven, zanimljiv te ga kontinuirano proučavaju najrazvijenije zemlje svijeta.

Kibuc je usprkos svim promjena zadržao svoje osnovne značajke, demokraciju

i odgovornost na uzlaznoj putanji od preživljavanja ka ponovnom prosperitetu.

CRTICA IZ “ŽIDOVA”:

O kibucničkom pokretu intenzivno se pisalo i u našem “Židovu”, pa tako u broju 4 od 22. siječnja 1937. nalazimo članak Cvija Rothmüllera u kojem, između ostalog autor citira Meira Jaarija: “Činjenica je da je u oviru kibucničkog pokreta skoncentriran najodlučniji dio konstruktivnog djela cionističkog pokreta. Imanje i produkciona sredstva koja se već danas nalaze u posjedu kibucničkog pokreta mogu ujedinjena da stvore 'trust' vanredno moćan prema našim mjerama. To je privredna snaga koja će za kratko vrijeme moći po svojim izgledima da se mjeri s privatnom zemljoradnjom.... Mi se ne ograničavamo samo na zemljoradnju. Naš je zadatak da podignemo privredni, kulturni i društveni most između grada i sela, da otkrivamo nove privredne grane, da osvojimo more za jišuv i za radništvo.”

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A:

- **MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ, U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA I RODITELJE ELZIKU I MILČEKA — 400,00 KN**
- **OBITELJ WEISZ MALEČEK, U SPOMEN NA DRAGOG PRIJATELJA AKADEMIKA VLADU GOLDNERA — 300,00 KN**
- **LJERKA AUFERBER, SJEĆANJE POVODOM SMRTI SESTRICNE MARE KAJZER — 300,00 KN**

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAVA SCHWARZA :

- **DINA BLAŠKOVIĆ I DARIA BREYER, U SPOMEN NA RODITELJE — 500,00 KN**
- **JAKOB PERERA, U SPOMEN NA RODITELJE I BRATA — 53.000 EURA ILI 22.140,00 KN**

DJECA S BRODA EXODUS

PIŠE: NATAŠA BARAC

Sjećate li se priče o poznatom brodu Exodus? Brod Exodus 1947 isplovio je u 11. srpnja 1947. iz Francuske a na njemu se nalazilo više od 4.500 osoba, uglavnom preživjelih žrtava Holokausta koji su nakon pretrpljenih užasa Drugog svjetskog rata željeli stići do Palestine. To je bilo doba britanskog mandata u Palestini, kada je London ograničavao useljavanje Židova u to područje. Britanske snage napale su brod u međunarodnim vodama, pri čemu su četiri putnika poginula a više od stotinu ih je bilo ranjeno. Brod je zatim prebačen u Haifu, gdje su drugi brodovi čekali putnike te ih nakon ukrcaja vratili u izbjegličke logore u Europi. Nakon Drugog svjetskog rata milijuni europskih Židova živjeli su okruženi bodljikavim žicama logorima za raseljene osobe, u lošim uvjetima i bez odgovarajuće liječničke skrbi, većinom u Njemačkoj i Austriji. Većina tih ljudi nije se imala gdje vratiti, a neki to nisu ni željeli. Židovske organizacije započele su s organiziranjem tajnih mreža poznatih kao Brichah (“bijeg” na hebrejskom) prevozeći tisuće Židova iz logora u mediteranske luke kako bi ih zatim mogli brodovima prebaciti u Palestinu. To je bio dio operacija poznatih kao “Alija Bet” ili “druga imigracija”, a odnosi se na niz pokušaja europskih Židova da se ilegalno usele u Palestinu prije i nakon Drugog svjetskog rata. Na početku su europski Židovi pokušavali sami organi-

FOTOGRAFIJA: DJECA S BRODA EXODUS

zirati put u Palestinu, a kasnije su tražili i dobivali financijsku pomoć iz drugih krajeva svijeta. Na brodovima kojima su žrtve Holokausta pokušavale doći do Palestine radili su volonteri iz SAD-a, Kanade i Latinske Amerike, a na taj je način više od 100.000 ljudi pokušalo ilegalno imigrirati u Palestinu.

Britanci su se oštro protivili tim pokušajima, te uspjeti spriječiti brojne pokušaje ilegalnih imigranata. Brodove nakrcane imigrantima uglavnom su slali u logore na Cipru i u logor Atlit u Palestini. Više od 50.000 ilegalnih imigranata završilo je u logorima za raseljene osobe, više od 1.600 ih se utopilo u moru a samo nekoliko tisuća je stvarno uspjelo ući u Palestinu. Od 64 brodova u organizaciji Alija Bet, Exodus 1947 je bio najveći — na njemu se nalazilo 4.515

putnika. Ta je priča dobila veliku pozornost svjetskih medija, zahvaljujući vijestima koje je objavljivala američka novinarka Ruth Gruber. Osim toga, bio je to i pravi trenutak — 1947. godine već se osjećao kraj britanskog mandata a Europa je željela riješiti pitanje raseljenih osoba. Povjesničari smatraju da je Exodus 1947 pomogao u ujedinjavanju židovske zajednice u Palestini i preživjelih žrtava Holokausta u Europi i ova je priča bitno pojačala međunarodnu sućut za žrtve Holokausta te dala podršku za stvaranje židovske države. Priču je romanizirao Leon Uris u knjizi “Exodus” po kojoj je kasnije snimljen i film s Paulom Newmanom.

Ali kakve se sve ljudske sudbine kriju iza ove fascinatne priče? Svaki puta kada Galia Ashkenazi putuje, njezina

putovnica izaziva posebno zanimanje carinika. Jer kao mjesto rođenja navedeno je: “Na putu prema Izraelu”. Gotovo uvijek carinici počnu postavljati pitanja a često zovu i svoje kolege da im pokažu nevjerovatnu putovnicu.

Galia Ashkenazi rođena je, kao što to i piše na njezinoj putovnici, na putu prema Izraelu. I nije bila jedina. Nekoliko desetaka Izraelaca rođeno je na putu prema Izraelu i često ih se naziva “djecom s Exodusa”. Njihove majke bile su u drugome stanju kada su se zajedno s tisućama drugih tiskali na brodu koji ih je trebao dovesti u obećanu slobodu. Dio djece rođen je na samom Exodusu a drugi na brodovima koji su ih deportirali iz Haife u Europu. Veliki broj djece bio je rođen u logorima za raseljenje osobe, posljednjoj stanici na ovom dugom putu.

Kada je brod Exodus 11. srpnja 1947. napustio Francusku i krenuo prema Palestini na njemu su bili: 1.282 žene, 1.561 muškarac, 1.018 mladih i 655 djece. Te je podatke sakupila profesorica Aviva Halamish. Prema njezinim podacima, do kraja putovanja, rodilo se 56 djece.

Galia Ashkenazi jedna je od te djece a o tome svjedoči i njezino ime. “Zovem se Galia jer sam rođena na valovima” (“gal” na hebrejskom znači val). Ona je rođena na brodu Emipire Rozal, jednom od tri broda koji su vraćali izbjeglice u Europu. Uvjeti na brodovima su bili loši i teško je zamisliti kako su se osjećale trudnice, pod ljetnim vrućinama, na pretrpanom brodu, na kojem nije bilo dovoljno hrane i pića. Galia je rođena 9. kolovoza kada je brod stigao u francusku luku Port-de-Bouc. Ilegalni imigranti odbili su se iskrcati, a Galijina majka je unatoč trudovima i prijedlozima da siđe s broda i potraži liječničku pomoć sve te prijedloge odbila. U porodu joj je pomogao jedan od liječnika koji se nalazio među putnicima. Malu Galiju stavili su u pojas za spašavanje koji je tako dobio

ulogu kolijevke, a očeve košulje poslužile su umjesto pelena. Ona je kasnije zajedno sa svojim roditeljima i trogodišnjom sestrom deportirana u njemački logor za raseljene osobe. Tek u svibnju 1949. uspjeli su doći do Izraela. Njezini roditelji radili su u Izraelskom institutu za biološka istraživanja. Kada je napunila 16 godina; Galila je željela izvaditi osobnu iskaznicu. Na upit gdje je rođena, kazala je na brodu. U dokumentima koje posjeduje kao mjesto rođenja navodi se “na putu prema Izraelu”.

Prvo dijete rođeno na Exodusu rođeno je 12. srpnja, samo dan nakon što je brod isplovio iz Francuske. “Čestitamo, dobili smo malog dječaka. Majka i dijete su dobro”, bila je vijest poslana u svijet. Svojim putnicima zapovjednik broda je dao puno dramatičniju poruku: “Ovoga jutra na našem je brodu rođeno dijete. Neka ovo novorođenče bude simbol naše odlučne volje da živimo. Novorođenom

djetetu želimo puno sreće u puštanju korijena na tlu njegove zemlje”.

Ali nisu sve priče o trudnoćama na Exodusu završile sretno. Neke trudnice nisu preživjele porode zbog komplikacija, a neka novorođena djeca također nisu mogla preživjeti težak put.

Djeca rođena u ovim posebnim okolnostima danas svoja iskustva dijele na stranicama Facebooka, te izmjenjuju dokumente, fotografije i svjedočanstva. “Tri bebe, djeca Exodusa, rođena su noćas. Jedno od njih je moje dijete. Gledam u dva crna otvorena oka koja još ništa ne mogu vidjeti i u njima vidim puno toga — vidim svoju budućnost. U očima druge djece u našem logoru, djece koja se rađaju svakoga dana, vidim budućnost našeg naroda”, zapisao je tada Meir Brot, a njegove riječi možda najbolje opisuju što su ti ljudi proživljavali i čemu su se nadali.

FOTOGRAFIJA: DJECA S BRODA EXODUS

OD IZVOZNIKA NARANAČA DO VODEĆE SVJETSKE STARTUP NACIJE

PIŠE: RENATA DEBELJAK

Kada država uspije napraviti ekonomsko čudo unatoč tome što je već od samog svog osnutka, punih 70 godina u trajnom ratnom stanju, okružena neprijateljski nastrojenim državama, bez prirodnih resursa, sa svega 8,5 milijuna stanovnika, onda se nesumnjivo radi o Izraelu.

Reputaciju vodeće svjetske startup nacije, Izrael može velikim dijelom zahvaliti upravo i tome što je poduzetništvo u toj zemlji izraslo iz stvarne nužde. Površinom mala država, neprestano uvučena u snažne geopolitičke sukobe i s teškim prirodnim uvjetima, Izraelu nije zapravo ni preostalo ništa drugo nego da se usmjeri na inovacije i poduzetništvo i po tome postane jedna od vodećih svjetskih sila. Činjenica da je Izrael jako malo tržište prisiljava poduzetnike da se na samom početku poslovanja okrenu međunarodnom tržištu, a to im kasnije osigurava znatnu prednost. Za razvoj i uspješnost poduzetništva u Izraelu, uvelike je bitna i okolnost da mnogi izraelski poduzetnici započinju karijeru već u vojsci, gdje su u relativno ranoj dobi prisiljeni kompleksne zadatke obavljati u teškim prilikama. Stoga Izrael danas

ima iznimno visoku razinu poduzetničke aktivnosti koja se većinom temelji na pronalaženju dobrih prilika i okretanju svjetskom tržištu.

A što je zapravo startup poduzetništvo? Za one kojima je taj pojam još uvijek relativno nepoznat, najprije ćemo pojasniti o čemu se zapravo radi. Startup je tvrtka ili organizacija stvorena s namjerom da istraži repetitivne poslovne modele. Nije svaka novootvorena tvrtka startup, startup je specifičan podskup novootvorenih tvrtki s posebnim pravilima. Jedna od definicija je da je startup 'novoosnovano ili nedavno osnovano poduzeće s globalnim ambicijama i globalnim potencijalom'. Cilj startupa je kroz dobro utvrđene procese povećati vrijednost tvrtke na 10 milijuna dolara i više, u nekim slučajevima i na nekoliko milijardi kao što je slučaj s tvrtkama poput WhatsApp, Oculus Rift, Instagram... Pojmovi 'inkubatori' i 'akceleratori' podrazumijevaju mjesta i tvrtke na kojima startup poduzetnici mogu dobiti potrebnu edukaciju vezanu za specifična pravila koja vrijede u startup svijetu. U najširem mogućem značenju startup

je tvrtka koja traži svoj poslovni model odnosno način da radi što svaka tvrtka u konačnici mora raditi, a to je profitirati. Startup je američki pojam i iako se u SAD-u povezuje uglavnom s visokotehnološkim projektima, može se odnositi na bilo koje područje djelatnosti. No, u današnje vrijeme tehnološki projekti već po svojoj prirodi imaju najveći potencijal za rast. Njihov proizvod je u većini slučajeva softver koji se može prilično jeftino producirati i reproducirati.

Izrael je nakon američke Silicijske doline najveći ekosustav za startup tvrtke, a Tel Aviv je najznačajniji izraelski tehnograd, odnosno središte startupa. Još od 1993. Izrael je zahvatila startup ulagačka klima, pa se sada već godinama priča o startup naciji s više od 1400 novih startupova svake godine. Tu su i deseci državnih i privatnih fondova za ulaganje, a najbolje je što država ne traži novac od ulaganja natrag ako projekt propadne.

Za uspješnost startup poduzetništva jako je bitan ekosustav i u tome skriva tajna uspješnog startup poduzetništva u Izraelu. To su u svojoj poznatoj knjizi 'Startup nacija — Tajna izraelskog

Izraelski izumi i inovacije

usb disk, solarno grijanje vode, sustav navodnjavanja kapanjem...Samo su neki od brojnih izuma za koje su zaslužni Izraelci. Izraelski poduzetnik, izumitelj i investitor Dov Moran iza sebe ima 20 godina rada u tehnološkoj industriji, te ulaganja i potpomaganja mnogih uspješnih startupa iz područja digitalne medicine, hi-tech i medija. Osnivač je i predsjednik uprave tvrtke M-Sustems koja se bavi kompjutorskom memorijom. Uz njegovo ime vezano je više od 40 patenata, a uvjerljivo najvažniji i najpoznatiji je onaj koji se odnosi na izum usb memorije. Jedna od inovativnijih izraelskih tvrtki je i startup Watergen čiji je osnivač Arye Kohavi. Proizvode pitku vodu iz zraka, a njihovi uređaji pogodni su za topla i sparna područja. Proizvedu litru vode za samo dva centa, kućni uređaji proizvedu 20 litara dnevno, a industrijski za cijelu zgradu čak 1000 litara dnevno. Jedan od njihovih ulagača je i Bill Gates.

ekonomskog čuda' pojasnili autori Dan Senor i Saul Singer. Izrael je uspio preokrenuti stvari u vlastitu korist te postao vodeći na području cyber sigurnosti gdje dosta stručnjaka dolazi upravo iz redova bivših časnika, a zahvaljujući svojoj rasprostranjenosti po svijetu, imaju jake veze i globalnu orijentaciju.

Kako je pojasnio Saul Singer, u Izraelu su najprije počeli bilježiti pojavu startupa praktički niotkuda i imali su početkom 90-ih dosta problema poput neizgrađenog startup ekosustava, zbog nedostatka venture capital (vc) fondova sa sjedištem u Izraelu, a što je, naime, jako važno zbog pravne sigurnosti, jer vc fondovi traže da tvrtke u koje ulažu imaju sjedište u istoj državi gdje je i njihovo sjedište. Nije bilo lokalnih vc fondova, a oni međunarodni nisu ni znali

da bi u Izraelu mogli pronaći priliku za ulaganja. Važno je razumjeti tu situaciju i to da je ona danas postala globalna. U mnogim zemljama se danas startupi pojavljuju organski, ali države nisu pripremljene i ne razumiju kako tu blagodat upregnuti za opće dobro. Izrael je kao društvo prihvatio startup zajednicu, a potom su mogli vidjeti prve primjere velikog uspjeha izraelskih startupa. To je pokazalo Izraelcima da je normalno i poželjno biti startup poduzetnik, što je potaknulo još više njih da se uključe u tu transformaciju. Uspješne priče potaknule su državu da se aktivno uključi i potakne razvoj domaćih vc fondova.

Ključno je i to da je u Izraelu dobar dio gospodarstva privatiziran i naglasak je na privatnom poduzetništvu. Kada su se počeli pojavljivati startupi, Izrael je

bio spreman za idući korak, a država je prepoznala da se privatno poduzetništvo koje su generirali startupi neće moći razvijati bez novca i vc fondova. Takvih fondova tada nije bilo, pa je država zaključila da je to nesavršenost tržišta koju će država ispraviti kako bi se startupi, znači privatno poduzetništvo, mogli dalje razvijati. Pronašli su velika sredstva i počeli poticati razvoj domaćih vc fondova kroz javno-privatno partnerstvo te privlačiti dolazak međunarodnih vc fondova. Država je na taj način radila izravno u korist privatnih vc fondova. Privatnicima koji su željeli raditi vc fond u Izraelu dali bi državni novac uz obvezu da ulažu u izraelske startupe. Vlada se doslovce oprostila od tog novca jer za sve propale investicije vc fondovi nisu morali vratiti ništa od dobivenog novca.

A ako bi uspjeli, država je tražila povrat glavnice plus dogovorenu kamatu. Sva dodatna profitabilnost ostala je ulagačima u VC fondove. Osim što je izraelska država na taj način vratila sve što je dala, zaradila je i kamate te dobila veliku startup zajednicu po kojoj je Izrael danas poznat u svijetu. No, uloga države u svemu tome je regulatorna, jer se država povukla iz VC fondova prodajom udjela privatnim ulagačima.

Rezultati svega toga su i da Izrael ima rast BDP-a i malu nezaposlenost, a svake godine dobije više od tisuću novih startupa. Važno je imati velik prirast novih startupa jer većina startupa propadne, a u prosjeku je u Izraelu oko četiri tisuće

aktivnih startupa godišnje. Još je važnije što izraelski startupe u svjetskim okvirima privlače iznimno mnogo kapitala, pa Izrael po stanovniku dobiva dva i pol puta više VC sredstava od SAD-a i 30 puta više od EU.

Novi biznisi glavni su poticaj smanjenju nezaposlenosti u Izraelu. Tvrtke koje zapošljavaju su startupe. Osim novih biznisa, za otvaranje novih radnih mjesta ključan je izvoz. Polovica izraelskoga gospodarstva usmjerena je na izvoz, a gotovo polovica izvoza odnosi se na visoku tehnologiju. Nove male tvrtke i izvoz ono su što izraelsku ekonomiju čini zdravom. Izrael, međutim ima problem što ima mnogo vlastitih startupa i malih tvrtki, ali malo velikih vlastitih tvrtki koje su

međunarodno prisutne. Za dugoročno uspješnu startup naciju potrebna je kombinacija. Primjer te sinergije otvaranje je razvojnih centara velikih međunarodnih tvrtki u Izraelu, pa su u Izraelu razvojne centre otvorili Microsoft, Facebook, Google i IBM, bilo izravno ili kupnjom startup tvrtki, a u tu rade i P&G, Philips, Deutsche Telekom, Siemens, Visa, Bosch, Coca-Cola, Intel, AOL...

U Tel Avivu se svake godine krajem rujna održava najveći izraelski tehnološki sajam DLD festival (Digital-Life-Design) na kojemu se predstavljaju startup tvrtke i stručnjaci iz cijeloga svijeta, jer je Izrael postao startup lider od kojega svi žele učiti.

Fifth Dimension je startup koji osnažuje tajne agencije softverskim alatima koji predviđaju i spriječavaju terorističke prijetnje, koristeći umjetnu inteligenciju za pronalaženje određenih uzoraka i potencijalnih prijetnji u ogromnim bazama podataka. Imaju stotine zaposlenih, među njima su i brojni bivšiiskusni agenti Mossada, izraelske tajne službe.

Jedan od pionira i predvodnika startup scene u Izraelu je i Yossi Vardi. Bio je prvi ulagač i jedan od osnivača tvrtke Mirabilis, najpoznatije po slavnom chat servisu icq, preteći današnjih online chatova.

Start up StoreDot pokrenuo je novu tehnologiju FlashBattery namijenjenu punjenju električnih automobila u samo pet minuta. Njihova baterija ne koristi tradicionalne litij-ionske ćelije, već ima više slojeva nano materijala i organskih spojeva za ultrabrzo punjenje. Startup tvrtka Cimage pak omogućuje svojim korisnicima da putem virtualne realnosti vide kako bi određeni dio namještaja izgledao u njihovom domu. Taj start up je prije dvije godine za gotovo 40 milijuna dolara otkupila tvrtka za virtualne aplikacije Snapchat.

Popis nadasve uspješnih izraelskih start up tvrtki zaista je dug i impresivan.

NEOBIČNO PRIJATELJSTVO DUGO 50 GODINA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Što povezuje udovicu legendarnog izraelskog političara i vojskovođe Moshe Dayana i svekrvu povijesnog palestinskog vođe Jasera Arafata? Odgovor je vrlo jednostavan iako ne i očit: Ruth Dayan i Raymonda Tavitl prijateljice su već 50 godina, i svakog utorka Skypeom razgovaraju o svemu onome o čemu prijateljice mogu razgovarati.

Bliski istok je posebno mjesto i često donosi nevjerojatne, čudesne priče koje odudaraju od svakodnevnih političkih vijesti kojima smo izloženi i koje najčešće svjedoče o mržnji i neprijateljstvu. Ovo je priča o dvije žene, jednoj Izraelki i jednog Palestinki. Obje su rođene na istom području, koje obje vole, obje su pobornice mira i najbolje prijateljice već 50 godina. Jedna od njih je pravi simbol Izraela — stogodišnja Ruth Dayan, udovica Moshe Dayana. Druga je palestinska novinarka, pjesnikinja i aktivistica Raymonda Tavitl, čija je kćerka Suha udovica Jasera Arafata.

Ruth Dayan živi u Tel Avivu u stanu prepunom uspomena i fotografija. Raymonda živi sa svojom kćerkom Suhom i unukom Zahvom na Malti.

Ove dvije impresivne žene posljednji put su se vidjele prije godinu dana na Malti, ali svakog utorka one Skypeom

FOTOGRAFIJA: NEOBIČNO PRIJATELJSTVO MOSHE DAYAN

razgovaraju o svojoj djeci, unucima, knjigama, filmu te nadi da će na području Bliskog istoka zavladata mir. Prije dvije godine o njihovom je dugogodišnjem

prijateljstvu i životima knjigu pod nazivom "An Improbable Friendship" napisao Anthony David, a nedavno je knjiga prevedena na hebrejski.

Ovo zanimljivo i neočekivano prijateljstvo započelo je prije točno 50 godina kada je Ruth, koja je već tada bila vrlo aktivna javna ličnost u Izraelu, posjetila Nablus i zatražila sastanak sa skupinom palestinskih žena koje su se zalagale za dijalog i suživot sa Židovima. Tada je upoznala mladu novinarku Raymondu, koja je imala 27 godina. Pri prvom susretu razgovarale su o svemu i osjetile da ih počinje vezati neraskidiva veza. I taj osjećaj nije ih prevario. Njihovo prijateljstvo se održalo tijekom svih ovih godina i usprkos svega onoga što ih trebalo razdvajati a ne povezivati. Sastanci “u četiri oka” su postali komplicirani, jer Raymonda od Arafatove smrti praktički ne dolazi na Bliski istok, a Ruth visoke godine ograničavaju u putovanjima. Iako Raymonda govori hebrejski, dvije prijateljice razgovaraju na engleskom jeziku.

Ruth Dayan pravi je i neraskidivi dio izraelske povijesti. Rođena je u Haifi 1917. godine i tijekom svog dugog života vidjela je sve važne povijesne događaje i upoznala sve važne povijesne ličnosti tog područja. Kada govori o sebi ističe da je vjerovala u cionizam koji je izgradio Izrael, ali danas kaže da više nije cionistkinja. Prava žena oduvijek su joj bila važna, te je stoga još prije mnogo godina osnovala Maskit, modnu kuću u kojoj je stvorila radna mjesta za nove imigrante. Osim toga, Ruth je tako očuvala židovsku etničku umjetnost i kulturu. Osam godina u Gazi je za nju radilo 300 Palestinki, jer je i na taj način željela pokazati da je suživot između Izraelaca i Palestinaca moguć.

Danas teško podnosi to što više ne može biti onako aktivna kao prije, a društvo joj rade uspomene, fotografije, dvoje djece (jedan sin je preminuo), 10 unučadi i 12 praunučadi. Ne voli govoriti o svom suprugu, legendarnom izraelskom vojskovođi Moshi Dayanu, u kojeg se zaljubila kao mlada djevojka, udala se i rodila mu troje djece. Kada je imala 53

FOTOGRAFIJA: NEOBIČNO PRIJATELJSTVO / RUTH DAYAN

godine, odlučila se na odvojeni život od svog karizmatičnog supruga koji je uvijek bio okružen ženama (“nije imao ukusa što se tiče žena”, kazala je, pomalo ironično, u jednom razgovoru), ali on je i danas jedna od ključnih figura njezina života. Često ga spominje u razgovorima, a u dnevnom boravku je i skulptura lica Moshe Dayana koju je izradio njezin sin kipar Udi Dayan. Nakon raspada braka, Ruth Dayan nikada nije bila viđena s drugim muškarcem. Ali Ruth je i na druge načine bila povezana s izraelskim političkim vrhom: njezina mlađa sestra Reumah bila je udana za Ezera Weizmana, bivšeg borbenog pilota koji je postao vojni zapovjednik te sedmi izraelski predsjednik.

Raymonda Tavil rođena je u Akri 1940. godine u uglednoj palestinskoj kršćanskoj obitelji, a odrastala je u Jordanu i Nablusu. Bavila se novinarstvom, u Jeruzalemu je osnovala palestinsku

novinsku agenciju koja je izdavala i časopis “Al Avda” (Povratak). Danas joj je život podijeljen između Malte i Dubajja. Njezina kćer Suha, koja je 1990. godine prešla na islam, imala je 27 godina kada se tajno udala za Jasera Arafata koji je tada imao 61 godinu. Raymonda nije skrivala nezadovoljstvo tim vjenčanjem za koje je saznala kada je sve već bilo gotovo: i kao prava majka tada je stala iza svoje kćeri, a nakon Arafatove smrti preselila se Suhi da joj pomogne s djetom, kćerkom Zahvom rođenom u braku s palestinskim čelnikom.

Životni putevi ovih dviju žena nisu mogli različiti jedan od drugog, ali Ruth Dayan i Raymonda Tavil uspjele su sačuvati svoje prijateljstvo usprkos svih prepreka. I dokazati da se Izraelci i Palestinci mogu razumijeti unatoč svega onoga što ih na prvi pogled razdvaja.

LJUBAVNA PRIČA VARDE I AMERA

F. B.

Književnost, ali i druge umjetnosti, pune su “zabranjenih” ljubavnih priča u kojima srce ne bira, a osjećaji sve pobjeđuju. Ili barem najčešće pobjeđuju. Djevojčicama diljem svijeta čitamo priče poput Pepe-ljuge, a one maštaju o svojim prinčevima na bijelim konjima. Ali što se događa sa zabranjenim ljubavima u stvarnom životu? Što se događa kada se Židovka zaljubi u muslimana? Je li takva ljubav moguća i što se s njome događa u svakodnevnom životu u Izraelu?

Židovka Varda imala je 17 godina kada je stigla iz Nizozemske u Izrael puna cionističkih ideja. Prije svega ona je željela pridonijeti razvoju židovske države i počela je raditi kao savjetnica za dječake s problemima u ponašanju. Ali tada se dogodilo nešto što je promijenilo njezin životni put: upoznala je muslimana Ameru i oni su se zaljubili. A ta ljubav, unatoč svim preprekama, traje i danas.

Danas su oni jedan od samo nekoliko stotina židovsko-arapskih bračnih parova koji žive u Izraelu. Brakovi i veze poput braka Varde i Amera izazivaju nezadovoljstvo svih strana i parovi se često suočavaju s brojnim problemima. Međuvjerski brakovi nisu dobro prihvaćeni ni u židovskoj ni u muslimanskoj zajednici.

Varda i Amer u braku su već 16 godina i imaju troje djece, a često su se tijekom tog

vremena suočavali s brojnim preprekama u Izraelu, ali i unutar svojih zajednica.

Amer je Palestinac rođen u Izraelu i ima izraelsko državljanstvo. Odrastao je u obitelji koja nije bila obrazovana, a susjedi su im bili Židovi iz obližnjeg kibuca. Njegovi roditelji nisu bili zbunjeni kada je njihov sin doveo Židovku i predstavio je obitelji.

“Nisam rekao roditeljima da se viđam sa Židovkom, jednostavno sam ju doveo na jedan obiteljski skup. U kući je u tom trenutku bilo stotinu ljudi i nakon nekog vremena, moja obitelj je vidjela da je i ona ovdje”, smije se Amer.

Reakcija naprednih nizozemskih Vardinih roditelja bila je puno kompliciranija. Njezini liberalni roditelji koji su ju učili da su svi ljudi jednaki i da uvijek treba paziti na poštivanje ljudskih prava, smatrali su unatoč svega toga da se njihova kćer mora udati za Židova. I nisu bili sretni njezinim odabirom a to nisu ni skrivali. S vremenom su ipak prihvatili Vardinu odluku i Varda i Amer su se 1999. godine oženili u Nizozemskoj. Oni se naime nisu ni mogli oženiti u Izraelu gdje brak između Židova i nežidova nije legalan.

Odgaj troje djece u ovom braku uključuje puno kompromisa i improvizacije. Varda je bila neumoljiva u tome da djeca moraju imati bar ili bat micvu, a petkom se kombiniraju židovske i muslimanske

tradicije. U kući se govori hebrejski i arapski jezik.

Djeca idu u mješovitu arapsko-izraelsku školu. Uskoro će se međutim pojaviti novi veliki problem: kada djeca napune 18 godina država će od njih tražiti da odsluže vojni rok, jer ih zbog židovske majke smatraju Židovima. I Varda i Amer složni su u tome da njihova djeca neće služiti vojni rok i borit će se protiv toga.

Ova obitelj se suočava s raznim oblicima rasizma, ali za sada uspješno rješavaju sve probleme. Održavaju veze sa židovskom i arapskom stranom obitelji, a odlučili su živjeti u židovskome, zapadnom dijelu Jeruzalema. Njihovi životi sličniji su onima u njihovom židovskom susjedstvu od života arapskih obitelji u selu u kojem je Amer odrastao.

Varda i Amer imaju različita stajališta oko toga trebaju li ostatu u Izraelu. Varda smatra da bi se njihova obitelj trebala preseliti u Europu ili Kanadu, dok Amer smatra da njegova supruga pretjeruju i da trebaju ostatu u Izraelu, gdje je njihov dom i gdje su rođena njihova djeca. Nadamo se da će ljubav i povezanost Varde i Amera opstati i prebroditi sve prepreke.

ŽIDOVSKO-ARAPSKI SLADOLED KAO SLATKI SIMBOL KOEGZISTENCIJE

PIŠE: J. C.

Adam Ziv iz kibuca Sasa nikada nije zaboravio osjećaj koji se rodio u njemu kada je prije nekoliko godina probao sladoled od karamele. Bio je mali dječak iz kibuca koji je boravio u ljetnom kampu i na samom kraju ljetovanja djecu su odveli na sladoled.

“Tada nisam ni znao što je to karamela. To nije postojalo u mojem kibucu, ali ime je zvučalo čarobno, a svako dijete je moglo odabrati jednu kuglicu. I tako sam odao karamelu i zaljubio se”, priča Adam.

Ta kuglica sladoleda prije dvadeset godina postala je prvi korak na dugom putu koji je nedavno došao do važne točke: nagrade Ujedinjenih naroda za promoviranje mira. Adamova vjera u snagu sladoleda koji može spojiti ljude očito je u to uvjerila i međunarodnu organizaciju. A to je bilo moguće i zbog toga što je sladoled dio vizije suživota — zajednički uspješni židovsko-arapski posao.

Prestizna nagrada dodijeljena je nedavno u Clevelandu i dobili su ju poslovni ljudi iz raznih krajeva svijeta. Adam Ziv (31) nagradu je primio zajedno sa svojim poslovnim partnerom Palestincem Alaom Sweitatom (34) s kojim surađuje već punih pet godina.

Alaa Sweitat rodom je iz sela u Galileji i nikada nije sanjao o tome da se bavi sla-

FOTOGRAFIJA: ŽIDOVSKO ARAPSKI SLADOLED
KAO SLATKI SIMBOL KOEGZISTENCIJE

doledom. Ali prepoznao je Zvijevu viziju i avanturistički duh i tako je rođen sladoled koji se danas prodaje na pet lokacija u Izraelu i sve više osvaja ljubitelje dobre ledene kuglice. A to je i prva izraelska tvrtka koja je dobila UN-ovu nagradu.

Adam je naučio kako raditi sladoled dok je boravio na Kanarskim otocima, i tada je shvatio da je to nešto čime se želi baviti u životu. Ali ne sam. Za svoj je posao želio pronaći arapskog partnera i pojačati veze između Židova i Arapa u Izraelu.

Otišao je u Italiju, zemlju koja zna što je dobar sladoled, učio, proučavao i školovao se, a kada se vratio u Izrael počeo je obilaziti sela po Galileji u potrazi za savršenom lokacijom za sladoledarnicom. Put ga je doveo i do restorana Aluma, čiji je vlasnik bio Alaa. Počeli su razgovarati i tako se rodila ova lijepa priča. Službeno, partneri u poslu su kibuc Sasa i Alaa

Sweitat. Kibuc je naime odborio Adamov financijski plan i on smatra da je to potpuno normalna stvar.

Sladoledarnice se zovu Buza, što je arapski naziv za sladoled. Ponosni vlasnici kažu da je najpopularniji okus vanilije, ali posjetitelji mogu probati i jedinstvene okuse koji se rade iz lokalnih svježih namjernica, poput limuna. Ponuda ustvari i ovisi o tome što se može naći u lokalnoj ponudi.

Adam najviše voli sladoled od pekan oraha s mrvom soli i javorovog sirupa, dok Alaa više voli sorbet, posebno onaj od ličija koji raste u Galileji.

Neki okusi, poput sorbeta od jabuke ili sladoleda od čokolade s džumbirom nisu se sviđali njihovim gostima, pa su ih Adam i Alaa izbacili iz ponude. “Volim osluškiivati što se sviđa našim gostima i nuditi im upravo ono što oni vole i žele”; objašnjavaju.

Danas Adam i Alaa posjeduju pet sladoledarnica, uključujući i centar za posjetitelje i radionice u kibucu Sasa, 50 zaposlenih i jednu veliku nagradu koja je priznanje za njihov rad ali i njihovu viziju svijeta. Ponosno kažu kako imaju novi san: zaraditi novac i osnovati zakladu koja će poticati nove zajedničke židovsko-arapske poslovne projekte.

“Radimo nešto što mislimo da je dobro. I to želimo proširiti. Jedini način da se promjene stajališta je taj da se komunicira”, ističu Adam i Alaa.

A tko zna gdje će ih put rođen iz kuglice sladoleda od karamele odvesti dalje...

TKO JE BIO DR. PAUL MOHN?

PIŠE: F. C.

Pet tisuća kilometara daleko od Jeruzalema nalazi se arhiv a u njemu odgovor na jedno od najintrigantnijih pitanja povijesti Države Izrael: što se događalo u glavi osobe koja je nacrtala zemljovid podjele što je utrlo put za osnivanje modernog Izraela?

Ovaj je čovjek, usprkos važne uloge koju je igrao, ostao gotovo nepoznat i po njemu nisu nazvane izraelske ulice, trgovci ili gradovi. U povijesnim knjigama on je tek fusnota. Radi se o Šveđaninu dr. Paulu Mohnu. Vjerojatno je i on sam pridonio tome što nije opće poznat: Paul Mohn bio je pomalo tajanstven, povučen i šutljiv čovjek.

Ali 70 godina nakon što je Opća skupština UN-a prihvatila plan o podjeli Izraela 29. studenoga 1947. izraelski je znanstvenik dr. Elad Ben-Dror uspio rasvijetliti lik zaboravljenog procionističkog švedskog diplomate. Mohn je bio zamjenik švedskog predstavnika pri Posebnom odboru UN-a za Palestinu (UNSCOP), a iz njegovih je dnevnika pronađenih u Švedskoj Ben-Dror dobio vrijedne informacije.

“Pokušao sam pomiriti nepomirljivo. Nade za židovsko-arapsku suradnju i strah od židovsko-arapskog neprijateljstva”, napisao je Mohn u dnevniku. Drugim riječima, podjela zemlje, kako ju je Mohn zamislio, trebala je omogućiti Židovima i Arapima da žive jedni pored drugih kao prijatelji u mirnim razdobljima i kao neprijatelji u nemirnim razdobljima.

“Ako strane odluče živjeti u miru, to je s mojim planom podjele moguće. Ako se odluče odvojiti i okrenuti leđa jedni drugima, to će isto biti teoretski moguće”, objasnio je Mohn.

Pogled na kartu koju je Mohn nacrtao potvrđuje njegove riječi. Prema njegovom prijedlogu, zemlja je trebala biti podijeljena na sedam dijelova: područje Jeruzalema, pod međunarodnom kontrolom, i ostalih šest dijelova koji su bili pravilno podijeljeni: tri za židovsku a tri za arapsku državu. Sva ta područja su se spajala a te su točke spajanja trebale omogućiti slobodno kretanje stanovništva u područjima dodijeljenim svakoj od dvije države.

Iz židovske perspektive, prednost Mohnove mape bila je jasna: židovska država dobila je 62 posto teritorija zemlje, iako je u tom trenutku arapsko stanovništvo bilo dvostruko brojnije od židovskog.

Što je Mohna navelo na takvu podjelu? U svojim istraživanjima Ben-Dror je saznao da je Mohnov otac bio duboko šokiran Dreyfusovim suđenjem u Francuskoj krajem 19. stoljeća te je svog sina učio o tragičnoj sudbini židovskog naroda. Mohn se divio židovskim uspjesima, a bio je duboko dirnut i pogođen posjetima logorima za raseljene osobe gdje je upoznao preživjele žrtve Holokausta koje su s nestrpljenjem čekale odluku o mogućoj uspostavi židovske države. Osim toga, Mohn nije bio posebno osjetljiv na arapske nacionalne aspira-

cije, čime je bio izložen tijekom svoje diplomatske službe na Bliskom istoku u Drugom svjetskom ratu.

Krajem kolovoza 1947. tjedan dana prije nego što je UNSCOP trebao dati svoje prijedloge u vezi budućnosti Izraela, objavljeno je da ti planovi moraju sadržavati i zemljovide moguće podjele, te iscrtavanje granica.

“Bio sam tamo da spasim situaciju”, napisao je Mohn u dnevnik dodajući da je do kasno u noć sam iscrtavao sudbinu sela i gradova, ali i ljudske sudbine.

Mohnovi procionistički stavovi vidljivi su na njegovom zemljovidu. Tako je on, npr., želio da čitav Negev pripadne židovskoj državi, jer se smatrao da su židovska naselja na tom području postigla fantastičan uspjeh. S druge strane, isticao je da Beduini u tom području žive već tisuće godina a da za sobom nisu ostavili nikakav trag.

UN je konačno usvojio kompleksniju verziju Mohnova zemljovida podjele, ali i ta je verzija promijenjena nakon što je 1948. izbio izraelski rat za neovisnost. Mohn je preminuo deset godina kasnije a njegov je doprinos stvaranju Izraela ostao praktički nepoznat.

FREDI DAVID

— ČOVJEK KOJI JE UNAPRIJEDIO NAŠ HOKEJ

PIŠE: FREDI KRAMER

Početak 20. stoljeća grad Zagreb dobio je prve velike sportske klubove: HAŠK (1903.), Concordiju (1906.) i Građanski (1911.). Među njih se “ugurao” i šk Marathon. Njegova uloga bila je isto tako značajna i velika. U nedjelju 24. siječnja 1913. u paviljonu u Botaničkom vrtu u Zagrebu održana je konstituirajuća Skupština Hrvatskog srednjoškolskog sportskog kluba, a svi nazočni bili su izabrani u klupski odbor. Prvi predsjednik bio je Alfons Leibenfrost, dopredsjednik Josip Chawalowski, tajnik Oton Prpić, blagajnik Zdenko Grund i odbornici Stjepan Kaiser, Vlatko Dimec, Vladimir Kitanić, Franjo Lochmer, August Cerer, Jaroslav Dubsky, Branko Vuksan i Slavko Laudenschlager. Naknadno su kooptirani Walter Kratky i Dragutin Boršić.

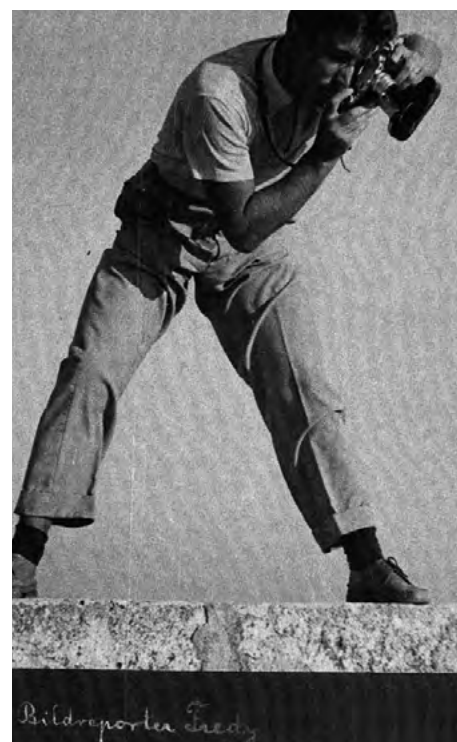
Na Skupštini je odlučeno da će klub gajiti sve grane sporta osim nogometa, a kako je novoosnovani klub posebno favorizirao laku atletiku, svaki član morao je biti atletičar. Na prijedlog Zdenka Grundta klub je 21. siječnja 1913. dobio naziv Marathon. U veljači 1913. direktor Realne gimnazije, Prexider-Srića, odobrio je rad

kluba i tako je konstituiran HSŠK Marathon. Vrlo su zanimljive i značajne riječi tajnika kluba Otona Prpića zapisane u njegovoj bilježnici: “Napokon se ipak našlo nekoliko duša čelične volje i pothvatna duha, da se razvije šport.”

Otac Josipa Chawalowskog bio je vlasnik kuće u Medulićevoj 40, pa je Marathonu ustupio na korištenje jednu sobu u suterenu dvorišnog krila zgrade koju su članovi kluba preuredili u klupsku prostoriju koja im je ujedno bila i svlačionica, jer je bila u neposrednoj blizini igrališta Elipsa na kojem su trenirali članovi lakatletičkih disciplina i hokejaši na travi.

U sportskom radu članovima HSŠK Marathon pomogao je profesor gimnastike Josip Prikrič, koji ima velike zasluge za osnutak i uspješnu sportsku aktivnost kluba u razdoblju do početka Prvog svjetskog rata. Njegovim zalaganjem omogućeno je da su članovi kluba imali na raspolaganju gombaonu za vježbanje i izvan uobičajenih školskih sati gimnastike. On je ishodio “marathoncima” da im je bilo ustupljeno i igralište za treniranje. Josip Prikrič bio je prvi učitelj mačevanja i floreta mladih natjecatelja.

U kratkom razdoblju do zabrane rada svih društava u Hrvatskoj, u srpnju 1914. zbog Prvog svjetskog rata, članovi HSŠK Marathon aktivno su se bavili lakom atletikom, hokejom na travi, mačevanjem i zimskim sportovima. Početkom 1919. na poticaj sportaša i sportskih djelatnika u

FOTOGRAFIJA: FREDI DAVID BIO JE PASIONIRANI FOTOGRAF, TAKO JE ČESTO FOTOGRAFIRAO SVOJE MOMČADI, PA GA ZATO NEMA NA FOTOGRAFIJAMA BROJNIH SASTAVA MARATHONA

Zagrebu se nastavlja ratom prekinuta djelatnost mnogobrojnih sportskih klubova. Pa su se tako 10. veljače te godine sastali i članovi Marathona, da vide mogućnost obnove njegove sportske aktivnosti. No, donošenje odluke o tome odgođeno je zbog još uvijek nesređenih društvenih prilika izazvanih posljedicama strašnog rata. Ipak, nedugo nakon toga 16. ožujka

FOTOGRAFIJA: MOMČAD MARATHONA U HOKEJU NA TRAVI. S LIJEVA NA DESNO STOJE, BRANISLAV STRIŽIĆ, LJUBO ŠIKIĆ, FREDI DAVID, FRANJO STRIŽIĆ, SLAVKO TOMIĆ, ČUČE; ZLATKO MARUŠIĆ, VICKO MONTANI, VLADIMIR MELJNIKOV, BRANKO BESEDENIK, BRANKO GAŠPAR, FRANJO KARLOVAC

1919. održana je prva izvanredna glavna Skupština. Na njoj je jednoglasno prihvaćen prijedlog o nastavku djelovanja Marathon. No, kako su njegovi članovi već završili srednju školu, nije više mogao biti srednjoškolski klub, pa mu je stoga promijenjen status i dobio je naziv: Hrvatski lahkootletski športski klub Marathon.

Hokey-sekciji posvećena je naročita pažnja pa je i u toj grani sporta Marathon bio jedini ozbiljni i ustrajni propagator. Zato valja naglasiti da je baš taj klub najviše zaslužan što se hokey u Zagrebu naglo širio i osvajao sve više oduševljenih igrača i gledatelja. Četrdesetih godina prošlog

stoljeća u Marathonu se okupila grupa izuzetno nadarenih igrača, koji su jednako uspješno igrali hokey na travi i na ledu. Među njima bili su i mnogi sportaši iz drugih sportova. Tako je Rudolf Žingle- rin bio sjajan skijaš. Bio je tu i Enci Kra- jač, daroviti junior Građanskog kome je uspješnu nogometnu karijeru predviđao najbolji trener Građanskog svih vremena, slavni Martin Bukovi. Odlični atetičar bio je i Fredi David. Bilo ih je još kojima je hokey bio samo nadgradnja na njihovom sportskom putu.

No, najbolji od najboljih je svakako bio Fredi David, rođen u Koprivnici 29.

prosinca 1925. S velikim uspjehom isto- dobno je igrao hokey na travi i na ledu. Bio je majstor nad majstorima. Jednako cijenjen od svih suigrača, koji su u njemu vidjeli veliku legendu, pravog sportskog velemajestora. Marathon je dao generacije sjajnih igrača i reprezentativaca. Da samo spomenemo Franju i Branislava Strižića, braću Ljudevita i Ljubu Šikića, Nikicu Weissa i Ivana Šebalja. Fredi David bio je sportaš iz kojeg su zračile osobine huma- nista, druželjublja, poštovanja i nevjero- jatne dobrote. U svojoj briljantnoj karijeri u sve momčadi unio je pravi sportski duh, odgovornost i snagu boraca skupne igre

kakav je bio hokej. Nikada mu ništa nije bilo teško. Uspješno se znao uhvatiti u koštac s mnogim problemima i uvijek je našao najbolja rješenja u cilju općeg napretka hokeja, sporta kojeg je najviše volio i cijenio.

Jedno vrijeme igrao je hokej na ledu u Beogradu nastupajući za Partizan. Pa je tako svojim igrama i djelovanjem bio jednako koristan i zaslužan za sve moderniju igru na ledu i u Zagrebu i u Beogradu. Imao je profesionalni pristup treningu i igri. Najviše je zaslužan za vidni napredak igrača Marathona i Partizana. Jedno vrijeme bio je u Svetom Ivanu Zelini igrač i trener tamošnjeg Partizana, kluba hokeja na travi.

Fredi David bio je i vrlo uspješni gospodarstvenik i turistički djelatnik. Bio je na istaknutim dužnostima u zagrebačkom Generalturistu, jedan od osnivača Dinersa u Zagrebu i dugogodišnji predstavnik Generalturista u Frankfurtu. Svi njegovi suigrači i prijatelji s najviše poštovanja i divljenja govore o tom nezaboravnom sportašu i velikom čovjeku iznad svega. Tako se, s izuzetnim divljenjem, Fredija sjeća poznati filmski djelatnik i režiser Ljubo Šikić: "Nemam dovoljno riječi kako bih istaknuo veliku ulogu koju je Fredi David imao među nama. Bio je ličnost bez presedana. Jedinstvena pojava među nama. Imao je sve osobine posebnog i velikog čovjeka. Ako govorimo o najboljima među nama, on je svakako najbolji od najboljih. Jedinstvena sportska ličnost među sportašima." Zatim arhitekt Ivan Šebalj: "Bio je pojam za sve nas, voljeli smo ga i poštovali, iz njega je zračila skromnost, vrhunsko znanje i veliko druželjublje. Imao sam čast biti s njim u Marathonu i zelinskom Partizanu. Iznad svega, Fredi David bio je veliki čovjek."

Branislav Strižić, dugogodišnji Davidov suigrač u Marathonu ovako govori o njemu: "Uvijek smo se u Marathonu s tugom sjećali velikog igrača i čovjeka

FOTOGRAFIJA: OLGA I FREDI DAVID
U VOLOVSKOM

kada ga je smrt udaljila od kluba. Pedesetih godina prošlog stoljeća pristupili smo u hokej klub Marathon, maturanti iz Treće realne gimnazije: braća Ljudevit i Ljubo Šikić, Karlović, Franjo i Branislav Strižić. Ubrzo smo postali suigrači Frediju Davidu, sigurno jednom od najboljih naših hokejaša na travi. Fredi je posjedovao izvanredne sportske kvalitete, ljudske i moralne osobine. Takav je dominirao, nenametljivo, svima nama, naročito mladim igračima. Učio nas je toj igri načinom prijatelja te smo vrlo brzo postali jaka sportska i društvena cjelina. Većina je igrača, uz sport, studirala ili završavala studije. Nažalost, iznenadna smrt je prekinula njegov bogati, plemeniti život. Bio je to veliki udarac za klub koji smo morali prihvatiti. Moja igračka generacija nikada nije mogla nadoknaditi i prežaliti tog velikog čovjeka i igrača."

I supruga, Olga David uživa kada se govori o njenom nezaboravnom dragom Frediju. Posjetio sam ju s arhitektom Ivanom Šebaljem u Domu Lavoslav Schwarz na Bukovačkoj cesti. Taj židovski dom djeluje kao dobro uređeni dvorac, a ne kao umirovljenički dom. Hodnici su obogaćeni umjetničkim slikama i lijepim starim pokućstvom. Gospođa David, djevojački Olga Kurath, i sama je bila sportašica, trčala je u dresu zagrebačkog HAŠK-a 110 metara prepone.

"Ja sam trčala preko prepona, a moj Fredi je skakao motkom u vis i trčao maraton. Bili smo jako zaljubljeni par i to smo ostali do kraja. Bila sam uvijek pokraj njega i uz njega. Živjeli smo lijepim životom, imamo kćerkicu Renatu koja ima dva sina Paula i Luku. Imali smo i kćerku Lidiju koja je, nažalost, umrla u Londonu u 33. godini života. Bili smo vrlo mladi kada smo se vjenčali. Fredi je imao 21, a ja 20 godina. Upoznali smo se u plesnoj školi Coronelli. Fredi je nakon sportske karijere jako volio jedriti. Imali smo u Voloskom lijepu jedrilicu zvanu po unucima Paulu i Luki. Jednog tužnog dana kada se Fredi 27. kolovoza 1994. pripremao za natjecanje, pregledavajući sve funkcije na jedrilici, kako bi sve bilo u redu, iznenada se srušio i preminuo od srčanog udara. Ja sam 24 godine udovica. Bol neću nikada preboljeti, utjeha su mi moja draga Renata i njena uspješna obitelj. Hvala vam na posjetu u ovom židovskom domu."

I tako završava jedna velika sportska priča, pravog sportskog velikana, u želji da veliko ime Fredija Davida nikada ne padne u zaborav.

SOVJETSKI ŽIDOV I IZRAEL

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Židovi koji su imali sreću preživjeti Holokaust i vratiti se u sredine gdje su prije živjeli, nisu bili dočekivani dobrodošlicom, već prikriivenim ili otvorenim neprijateljstvom ili jasno iskazanom rezervom i nepovjerenjem. U mnogim sredinama, kao da je lebdilo pitanje: pa kako si baš ti preživio logor, bit će da si surađivao s nacistima, da si nekoga izdao; mora da nisi čist ni pred Bogom, a ni pred ljudima. Znalo se dogoditi da su te netrpeljivosti u nekim sredinama, npr. u Poljskoj ili Ukrajini, eskalirali do novih antisemitskih ispada, pa čak i fizičkih likvidacija. Stanovništvo na prostorima danas bivšeg SSSR-a, ali i uopće srednjoistočnoj Europi, za svoj zlo hudi usud nije krivilo samo stvarne uzročnike svojih (po)ratnih tegoba, tj. nacističke okupatore i domaće kvislinge, već paradoksalno, daleko više upravo najveće žrtve ratnih stradanja. Ti židovski povratnici bili su neželjeni, “živi dokaz” njihovih vlastitih grijeha. Naime, mnogi su (dakako ne svi) uglavnom ravnodušno, a često i kukavički zatvarali oči pred tragedijom svojih susjeda ili je čak i koristili kako bi na fonu antisemitizma, nacističkih pogroma i tuđe nesreće, ostvarili neke svoje iluzorne, osobne ili kolektivne, kvazi nacionalne ciljeve i profite.

Već od 1948. ruski su Židovi na posebno drastičan i dramatičan način na svojoj koži osjetili rađanja novog “pri-

krivenog” antisemitizma, jer iznova su počele Staljinove otvorene hajke protiv EAK-a (Židovskog antifašističkog komiteta), u prvo vrijeme protiv vodećih ljudi, a potom i svih ostalih koji su s njima imali bilo kakvu vezu. Nakon toga, uslijedila je po zlu glasovita kampanja protiv židovskih liječnika i židovske akademske zajednice koja je u velikoj mjeri davala ton kulturnom i javnom životu zemlje. Židove i židovstvo su vlasti iznova počele sustavno potiskivati na margine društvenog života, ali srećom, Staljinova smrt 1953. ih je spasila od novih masovnih deportacija, do kojih bi, bez ikakve sumnje došlo. Utoliko su brojni ruski Židovi u osnivanju Izraela vidjeli spas i rješenje svojih problema i neizvjesnosti. Budući je Staljin u početku podržavao formiranje Izraela, bili su uvjereni da im neće biti teško ishoditi dozvolu za iseljavanje. Utoliko su iskazivali veće oduševljenje i entuzijizam za odlaskom, što se Izrael uspješnije suprotstavljao arapskim pritiscima. Naravno, bilo je i onih koji nisu razmišljali o odlasku, jer su bili uvjereni kako će Staljinov pozitivan odnos prema Izraelu i u samom SSSR-u omekšati kruti odnos vlasti prema Židovima. Ali Staljin se ubrzo prebacio na drugu stranu; otvoreno je počeo podržavati Arape, povećao pritisak na domaće Židove i bilo je jasno da otvoreno sumnja u njihovu privrženost sovjetskom sustavu. Cionizam nikada

nije bio na cijeni, ni u carskoj ni u sovjetskoj Rusiji, a sada ga je Staljin tumačio kao otvoreni vid antikomunizma, kao sredstvo služenja američkoj politici i interesima. Nakon Staljinove smrti, prekinuti diplomatski odnosi s Izraelom bili su obnovljeni i ruska židovska zajednica bila je uvjerena da konačno dolaze bolji dani. Polagali su velike nade u novog vođu Nikitu Hruščova, ali one su se na žalost brzo izjalovile. Hruščov se priklonio antiizraelskoj politici koja je postala sovjetskom konstantom (uz povremena “otopljanja”), praktički sve do pred pad komunizma i raspad SSSR-a.

Na glasovitom XX. Kongresu KPSS, Hruščov je u svom čuvenom tzv. tajnom referatu govorio o Staljinovim zločinima, masovnim čistkama i sibirskim gulazima, ali nije ni spomenuo da se posebno okrutno odnosio prema Židovima, posebice u razdoblju tzv. Velikog terora 1937./1938.; niti je upozorio na njegov obračun s predstavnicima EAK-a od kojih je većina 1952. bila i streljana. Takvo iskrivljavanje povijesti i činjenica diglo je na noge sovjetske Židove, ali i brojne židovske zajednice diljem svijeta. Prilikom posjeta svjetske socijalističke delegacije Moskvi, veći broj predstavnika prigovorio je Hruščovu na takvom odnosu, što je generalnog sekretara KPSS užasno (iz)iritiralo, ali i stavilo u neugodan položaj, posebice

kada su predstavnici kanadske delegacije tražili da se otvoreno izjasni “o odnosu prema židovskom pitanju”. Odnosno, zašto Hruščovljevi režim ignorira Židove, zašto ih nema više, ne samo na vodećim pozicijama u partiji ili vladi, već ni na nižim razinama vlasti i uopće u javnim i društvenim institucijama, a poznato je da su upravo oni bili nositelji i promotori progresivnih i humanističkih, a ne samo komunističkih ideja. Hruščov se pokušao izvući tako što je govorio o “negativnim osobinama Židova” (svoju je priču vješto uklopio u kontekst razgovora o negativnim osobinama Rusa, ali i ostalih naroda SSSR-a); istina, složio se sa značajnom ulogom koju su Židovi imali u (post)revolucionarnom razdoblju i izgradnji zemlje, ali jednako tako naglasio njihov često krajnje suzdržan odnos prema boljševičkom režimu, pa i otvorenom neprijateljstvu. Hruščov se zapravo poslužio Staljinovim argumentima kada je obrazlagao zašto Židovima nije odobrio autonomni status na Krimu (o čemu se jedno vrijeme razmišljalo, ali se ubrzo od toga odustalo), naglašavajući da bi u vojnom pogledu takva odluka bila rizična za Sovjete i nacionalnu sigurnost, implicite upozoravajući kako Židove vidi kao potencijalnu petu kolonu u budućem ratnom sukobu sa SAD-om, do kojeg je po njegovom mišljenju neizostavno moralo doći. Iz različitih židovskih struktura u zemlji i inozemstvu, sve su se glasnije čuli zahtjevi da se konačno realiziraju obećanja o obnovi zabranjenih židovskih kulturnih institucija te da se ostvare pretpostavke za njegovanje jidiša koji je bio sveden na internu, obiteljsku uporabu. Shvativši kako Hruščov i nova vladajuća nomenklatura ne misle ostvariti data obećanja, židovski su se intelektualci počeli samoinicijativno okupljati, formirati cionističke kružoke, a istodobno počeli su vršiti pritisak na strukture u zemlji, ali i na međunarod-

nom planu da im se omogući “konzumiranje manjinskih prava”. Na koncu, Hruščov je dozvolio tiskanje časopisa na jidišu “Sovjetiš Gejmland”, ali pod strogom kontrolom cenzure; na radiju se počela puštati židovska glazba, ali i dalje je bilo strogo kažnjivo unošenje židovskih tiskovina iz tzv. kapitalističkog svijeta, a ubrzo potom i iz zemalja tzv. socijalističkog lagera. Kada je časopis varšavskih Židova “Folksštyme” 1956. objavio spisak svih pobijenih židovskih pisaca, umjetnika i uopće kulturnih radnika u razdoblju 1936. – 1952. to je izazvalo bijes Kremļa i zabranu uvoza “propagandnog materijala te vrste”. Ipak, takve informacije i tekstovi su “oslobodili stihiju” i sovjetski Židovi su se počeli otvoreno pitati: zašto i nama ne dozvole slobodu kakvu su recimo u tom trenutku imali poljski Židovi? Naravno, ubrzo je i u samoj Poljskoj došlo do zabrane tiskanja takvih tekstova, jer je domicilni komunistički pokret zbog “nebudnosti” od Moskve dobio žestoke packe. Tek padom Hruščova 1964. u Moskvi je konačno bilo obnovljeno židovsko kazalište; počela su se tiskati djela pisaca na jidišu, ali u izuzetno skromnim nakladama. U židovskim krugovima se pričalo da u tomu zasluge ima supruga novog sovjetskog genseka Leonida Brežnjeva, koja je bila Židovka, ali te su priče bile bez stvarnog pokrića.

Hruščov je bio izrazito sumnjičav prema judaizmu, tako da je sredinom 60-ih godina 20. stoljeća bilo aktivno tek 70-ak sinagoga, a pritisak na rabine bio je izrazito jak i krut. Vlasti su od njih tražile da dokažu svoju lojalnost režimu time što će “pratiti” svoje vjernike, surađivati s policijom, ali što je, mora se priznati, ogromna većina rezolutno odbila. Vladajući partijski i državni krugovi su strahovali od širenja cionizma kojeg su tretirali kao izdaju “sovjetske domovine”, odnosno kao efikasno oružje u rukama

“američkog imperijalizma”. Prema popisu stanovništva iz 1959., Židova je u SSSR-u bilo 2.260.000, ali se u službenim krugovima govorilo potajice, da ih ima znatno više, sigurno više od 3 milijuna, ali se iz straha nisu tako izjašnjavali. Međutim, samo je 21 % od upisanih Židova naveo jidiš kao materinji jezik, a hebrejski je i na dalje bio politički diskvalificiran kao “religijski” jezik, kojem u službeno ateistički deklariranoj zemlji nema mjesta. I Hruščovljeva i Brežnjevljeva era se mogu općenito tumačiti po blažem odnosu prema Židovima u odnosu na staljinsko razdoblje, ali prikriveni antisemitizam, posebice među ruskim i ukrajinskim nacionalistima nije jenjavao. Naravno, službeno su takve pojave bile osuđivane, ali ih se toleriralo, čemu je najbolji dokaz djelovanje ekstremno nacionalističke organizacije “Pamjat” koja je otvoreno zagovarala antisemitizam, a “Protokole cionskih mudraca” smatrala glavnim dokazom “židovske, zloćudne antiruske politike”. Ali upravo takva politika dvostrukih mjerila rezultirala je obrnutim procesom i rezultatima; samo je dodatno (pro)budila židovsku nacionalnu svijest i osjećaj solidarnosti s Izraelom. Ruski su Židovi oduševljeno pozdravili šestodnevni rat 1967. kada je izraelska vojska ostvarila briljantnu vojnu pobjedu. Ovo se buđenje židovske svijesti posebno ogledalo u razvoju specifičnog židovskog samizdata, tj. “podzemnog” komuniciranja sa sovjetskom i svjetskom javnošću, gdje su ruski Židovi, mimo cenzure tiskali tekstove i otvoreno i kritički govorili o svom položaju u SSSR-u, zabranjenim knjigama, autorima, izložbama, judaizmu i sl. Padom Hruščova u prvo se vrijeme odnos vladajuće nomenklature prema Židovima promijenio na bolje, ali nakon već spomenutog poraza Arapa 1967., Sovjeti koji su ih podržavali, sav svoj bijes zbog njihovog poraza, sručili su na domaće Židove. Za mnoštvo ruskih

Židova Izrael je postao svjetionikom slobode i počeli su masovno tražiti da im se dopusti da emigriraju u staru domovinu. Kako bi ojačali svoju poziciju u traženju molbi za iseljavanje, osnovali su 1969. jedinstvenu sovjetsku cionističku organizaciju, ali tajne policijske službe koje su cijelo vrijeme pozorno pratile sve što se zbiva u židovskim krugovima su to onemogućile. Međutim, broj molbi za iseljavanje je ipak rastao; i što je službena propaganda jačala represivne mjere, navijajući judaizam i cionizam “državnim neprijateljem”, ruski su Židovi sve više zbijali svoje redove, u strahu od nekih novih, mogućih pogroma. Istodobno izloženi tom pritisku, kod mnogih se učvršćivala vjera kako im je jedini spas u kolektivnom iseljavanju i napuštanju SSSR-a. Brežnjevljev režim je bezobzirno uskraćivao gotovo sve zahtjeve za napuštanje zemlje, što je na koncu i dovelo do pokušaja grupe Židova da otmu avion (lipanj 1970.), tako pobjegnu iz zemlje, ali ujedno i svrate pozornost svjetske javnosti na težak položaj Židova u SSSR-u, ali i komunističkom lageru uopće. Bili su uhićeni i rigorozno kažnjeni, ali uspjeli su u svojoj nakani; nakon njihove akcije u svijetu se digla velika galama i svi su počeli govoriti o teškom položaju Židova u SSSR-u. Međutim, režim nije popuštao; zaredala su uhićenja brojnih “cionističkih grupa” i sudilo im se za organiziranje bijega, špijunažu i slične, u biti fabricirane optužbe. Kako se povećavao broj uhićenih i osuđenih, jednako tako povećavao se i broj onih koji su ne birajući sredstva, željeli napustiti SSSR i emigrirati u Izrael. Među inima i poznati je ruski pisac židovskih korijena Georgij Svirski iskazao želju za odlaskom, a odmah potom vlasti su u znak odmazde zabranili sva njegova djela, a on sam je bio izbačen iz Sovjetske književne enciklopedije.

Masovna emigracija ruskih Židova počela je 1971., ali uz brojne opstruk-

cije vladajućih. Međutim, to veliki broj Židova ije priječilo da pišu molbe i traže iseljavanje, a da bi ostvarili svoje zahtjeve, štrajkali su glađu, demonstrirali i žalili se uglednim (ne)vladinim institucijama na Zapadu. Počeli su čak odbijati služiti vojni rok, tako da se stvorila velika grupa tzv. otkaznika (naziv za one Židove čije su molbe za iseljavanjem bile odbijene; ruski otkaz = odbijanje), a na čelu im je stajao Anatolij (Natan) Borisovič Ščaranski, jedan od najuglednijih sovjetskih disidenata, poznat kao borac za zaštitu ljudskih, građanskih i političkih prava ruskih Židova. Zbog svoje “antisovjetske” i “špijunske” djelatnosti prošao je pravu golgotu; osudili su ga 1977. na 13 godina strogog zatvora u Sibiru, a kada je 1986. pušten odmah je otputovao u Izrael. Interesantno je napomenuti da je u Izraelu osnovao političku stranku u kojoj su većinu činili iseljeni ruski Židovi, koja je postala značajan čimbenik na izraelskoj političkoj sceni, a sam je Ščaranski u nekoliko navrata bio i ministar.

Tijekom 1971. više od 13 tisuća Židova je napustilo SSSR (od čega je 98% otišlo u Izrael); naredne 1972. iz zemlje je emigriralo 32 tisuće, a godinu kasnije 35 tisuća osoba uz napomenu da su glavninu iseljenika činili Židovi iz Gruzije i Pribaltika, i gotovo svi su doselili u Izrael. To se tumačilo time što je u sovjetskoj provinciji osjećaj religijskog židovstva bio daleko jači nego li u velikim gradovima u kojima su pretežito živjeli mahom sekularni Židovi, a velika većina pripadala je intelektualnim, tzv. agnostičkim strukturama. Početkom 1973. više od 70 tisuća Židova iz većih ruskih i ukrajinskih gradova, izrazilo je želju za “alijom”, ali ratna zbivanja na Bliskom istoku u jesen te godina naglo su smanjila broj egzilantata, tako da ih je 1974. iselilo svega 20 tisuća. Svi oni su u Izraelu bili dočekani uz veliku pompu; njihov je dolazak pozdravila Golda Meir, karizmatična čel-

nica židovskog svijeta koja je povratak ruskih Židova u staru domovinu nazvala “čudom 20. stoljeća”, a to je istovremeno bila i poruka svim Židovima iza tzv. željezne zavjese da su im vrata u Izraelu širom otvorena. Naravno, nakon smirivanja ratnih napetosti na Bliskom istoku i početka mirovnih pregovora, broj Židova koji je napuštao SSSR iznova je narastao, ali sada primarna iseljenička destinacija nije bila Izrael, već sve više SAD.

Procesi tog “novog buđenja židovske nacionalne i religijske svijesti”, a potom i sve izraženija volja za alijom, jasno se može vezati uz razvoj ukupnog rasta i jačanja disidentskog pokreta u SSSR-u, u kojem su Židovi imali značajnu ulogu. To je posebice bilo vidljivo od vremena istupa jednog od prvoboraca za “židovsku stvar” u SSSR-u, karizmatičnog mislioca Grigorija Solomonoviča Pomeranca, koji je 60-ih godina 20. stoljeća otvoreno i hrabro ukazivao na diskriminaciju ruskih Židova. Osim toga, zalagao se da se ruski Židovi ujedine, da se između sebe prestanu “diferencirati”, a posebice, da prestanu “služiti interesima Kremlja” koji ih samo vješto koriste za politiku divide et impera unutar židovskog ruskog korpusa. Pomeranc je u javni prostor vratio i teme Holokausta, o kojima se u SSSR-u govorilo općenito, a zapravo indirektno ignoriralo, svrstavajući plansko istrebljenje Židova (Hitlerovo, ali i ono, daleko manje poznato u vrijeme Staljina), u kontekst bezlične općenitosti, kako bi se zamaglila i odgovornost “domaćih snaga” i njen udio u židovskim pogromima.

Veliku su ulogu sovjetski disidenti odigrali početkom 70-ih godina 20. stoljeća, nakon što su Brežnjevi i Prezidijum Vrhovnog Sovjeta SSSR-a objavili ukaz “O naknadi troškova za obrazovanje građana SSSR-a koji trajno napuštaju zemlju” i time službeno verificirali diskriminacijske mjere prema “svojim

Židovima”. Radilo se o visokim naknadama, svojevrsnoj penalizaciji za sve one koji su se školovali u SSSR-u, a sada to znanje “na pokvaren i bestidan način žele besplatno staviti u službu Izraela”. Za sve visokoobrazovane (s doktoratom, a tih je bilo najviše) tarifa obeštećenja je iznosila 9600 rubalja; postojale su i međurazine; primjerice školovani umjetnici, glazbenici, baletani, glumci, pa čak i šahisti, državu su morali obešteti s 7000 tisuća rubalja, a najmanje su plaćali fakultetski obrazovani i oni s nižom spremom, oko 3600 rubalja. I ta najniža tarifa bila je zapravo za sovjetske prilike astronomska suma novca: to je bila prosječna godišnja zarada sovjetskih radnika i službenika. Nakon što su ove mjere obznanjene, sovjetske su disidentske grupe žestoko reagirale; admirali su Zapad, tako da je više od 5 tisuća američkih sveučilišnih profesora potpisalo peticiju za ukidanje tog ukaza, a preko 500 uglednih ruskih Židova je uputilo otvoreno, prosvjedno pismo glavnom tajniku UN-a Kurtu Waldheimu tražeći da intervenira kod vlasti u Moskvi. Među inima, pisma su potpisali i slavni ruski nobelovac disident Andrej Saharov i njegova supruga Jelena Boner, židovska aktivistkinja i jedna od osnivača moskovskog Helsinškog odbora za zaštitu ljudskih prava. Završni dokument Helsinške konferencije o sigurnosti i suradnji 1975. u kojem su se između ostalog sve potpisnice, pa tako i Moskva, obvezale da će poštovati ljudska prava svojih građana, dao je disidentima, odnosno njihovom pokretu specifičnu snagu i vjetar u leđa da istraju u borbi s režimom i da ih stalnim intervencijama opominju i prisile da se barem formalno pridržavaju međunarodno preuzetih i potpisanih obveza. Naravno, vlastodršci u Kremlju su na sve moguće načine ignorirali, marginalizirali, pa čak se i otvoreno protivili

disidentskim inicijativama, ali na koncu, uz pritisak Zapada morali su pristati na kompromis ili malo ustupiti.

Kada su američki senatori pristali ratificirati trgovinski sporazum između Washingtona i Moskve 1973. koji je bio izrazito povoljan za sovjetsku stranu, postavili su samo jedan uvjet: dokument će stupiti na snagu kada sovjetska strana omogući potpuno slobodno iseljavanje Židova u Izrael i općenito na Zapad. Međutim, Brežnjev je 1975. odlučno odbio ovaj “imperijalistički ultimatum”, ali val potpore sovjetskim Židovima zapljusnuo ga je iz cijeloga svijeta. Glavni okidač tih procesa upravo su bili disidenti i sovjetski Židovi koji su u tim strukturama imali veliki ugled i utjecaj. Naravno i među njima je bilo dosta razlika u tretiranju tzv. židovskog pitanja, a posebice su se odbojno prema Židovima odnosile različite ruske i ukrajinske, pa i pribaltičke nacionalističke grupacije. I unutar ruskog dissenta nalazili su se ubačeni provokatori agenti KGB-a koji su po zapovijedi svemoćnog šefa policije, a nakon smrti Brežnjeva i novog generalnog sekretara KPSS-a Jurija Andropova imali zadaću razbiti jedinstvo sovjetske političke alternative i okaljati njihov ugled u svijetu. Pravi problem je detektirao Ščaranski kada je rekao: “S jedne strane režim perverzno Židovima ne dozvoljava da budu ono što jesu, a istodobno ih onemogućava i u asimilaciji neprestano ih tretirajući kao neprijatelje i strano tijelo na društvenom tkivu”. Ali, uza sve otpore židovska je samosvijest rasla, zahtjevi za napuštanjem zemlje su se množili, tako da je po (ne)službenim procjenama zemlju u tom periodu napustilo između 250 i 500 tisuća ruskih Židova. Tek s dolaskom Gorbačova na vlast, procesima glasnosti i perestrojke, došlo je do promjene u stavovima komunističkog vodstva; iseljavanje se i na administrativnoj razini “bitno

omekšalo”, ali ni tada svi nesporazumi nisu bili riješeni. Međutim, Moskva je konačno priznala činjenicu da kao jedno od temeljnih, neotuđivih ljudskih prava jest i pravo na slobodno kretanje ljudi i kako ta prava ne smiju, niti mogu biti predmet političke trgovine.

Danas u Izraelu, iako mnogi to smatraju pretjeranom cifrom, živi gotovo milijun Židova ruske, odnosno sovjetske provenijencije. Točna se brojka ne zna, ali svatko tko posjeti Izrael lako se može uvjeriti kolika je uloga i značaj ruskih Židova u toj zemlji. Imaju svoja udruženja, političke organizacije, novine, radio i tv postaje, a na mnogim trgovinama uz hebrejske, arapske i engleske natpise i reklame nalazimo i na ruskom jeziku. Na ulicama izraelskih gradova, u svakodnevnoj komunikaciji, ruski se može čuti praktički na svakom koraku.

FOTOGRAFIJA: SOVJETSKI ŽIDOVI I IZRAEL

STIH U GLAZBI

PIŠE: DR.SC. IVAN BAUER

Dosadašnjih 19 predavanja u okviru ciklusa “Od Gershwina do Dylana” o američkim glazbenicima židovskih korijena posvetio sam skladateljima, instrumentalnim virtuozima i vokalnim interpretima. Glavni likovi mojeg 20. predavanja, održanog 28. studenog 2017. na tribini Kulturnog društva “Miroslav Šalom Freiberg” u ŽOZ-u, bili su umjetnici koji u svijetu popularne glazbe ponekad nepravedno ostaju u sjeni, rijetko u žarištu zanimanja. To su pisci tekstova. Kod nas se uvriježio i termin tekstopisac. Amerikanci i Englezi imaju za te umjetnike ljepšu riječ lyricist, koja je svojom osnovom i aluzija na lirsku poeziju. Jer dobri pisci tekstova su i pjesnici, koji svojim stihovima dodatno oplemenjuju glazbu. Stoga sam svoj prikaz nazvao “Stih u glazbi”.

U predavanjima spomenuo sam devedetero pisaca židovskih korijena. Marilyn Bergman, Sammy Cahn, Hal David, Ray Evans, Ira Gershwin, Oscar Hammerstein II., Edgar Harburg, Lorenz Hart i Stephen Sondheim svojim su pjesničkim darom i osjećajem za glazbu uvelike pridonijeli uspjehu mnogih songova iz pera kompozitora o kojima sam dosad govorio, a s nekima od njih tvorili i nerazdvojan par. Svojim literarnim umijećem svi su podjednako zaslužili da im posvetim cijelu večer, ali budući da sam ograničen vremenom, za ovo sam predavanje odabrao njih petoricu: Lorenza Harta,

FOTOGRAFIJA: STIH U GLAZBI — IRA I GEORGE GERSHWIN

Oscara Hammersteina II., Iru Gershwina, Edgara Harburga i Sammya Cahn. Prva četvorica su vršnjaci rođeni krajem 19. stoljeća u razmaku od godine i pol. Peti je pak znatno mlađi.

LORENZ “LARRY” HART (1895. – 1943.)

Najstariji među njima, izvornog prezimena Hertz, rođen je u obitelji doseljenika njemačkog podrijetla. Sinovi te obitelji, stariji Lorenz i mlađi Teddy već su kao dječaci pokazivali veliku ljubav za glazbu i kazalište, mlađi sklon pjevanju i glumi, a stariji pisanju poetskih i dramskih tekstova. Lorenz, zvan Larry, neko je vrijeme prevodio kazališne komade s njemačkog na engleski za poznate brodvejske kazališne producente braću Shubert. Vrlo senzibilna osoba, za vrijeme Prvog

svjetskog rata osobito ga je pogodilo što zbog niska rasta nije primljen u američku vojsku. Susret s Richardom Rodgersom promijenio je njegov život. Njihov prvi veliki uspjeh bio je song “Manhattan”, skladan za reviju u brodvejskom kazalištu Garrick. Hartovi stihovi, i za kazališnu i za filmsku scenu odlikovali su se po mišljenju kritičara, izrazitom emotivnošću. Tri su najpoznatija mjuzikla Rodgersa i Harta “Babes In Arms”, “The Boys From Syracuse” i “Pal Joey”. Suradnja Rodgersa i Harta prolazila je, nažalost, kroz vrlo trnovita razdoblja. Hart se teško nosio s nedaćama koje su ga pratile u životu i često je zapadao u depresivna stanja, dodatno potencirana sklonošću alkoholu. U napadima depresije ponekad bi odlutao u nepoznato i tjednima bi mu se gubio

svaki trag. Rodgers i Hart posljednji su put surađivali u studenom 1943. na obnovljenoj izvedbi njihova mjuzikla "A Connecticut Yankee", koji dan prije Hartove smrti. Harta sam predstavio trima songovima. "Manhattan" je Rodgersov i Hartov poklon New Yorku, voljenom rodnom gradu. Song "Bewitched" iz mjuzikla je "Pal Joey", koji je kasnijih godina preoblikovan u vrlo popularnu filmsku verziju. Treći glazbeni broj pjesma "Lover" iz filma je "Love Me Tonight".

OSCAR HAMMERSTEIN II. (1895. – 1960.)

U drugoj polovici 19. stoljeća u New Yorku je živio vrlo cijenjeni inovator u postupcima proizvodnje cigara, ali i veliki kazališni, posebice operni entuzijast židovskih korijena, njemačkog podrijetla. Zvao se Oscar Hammerstein. Vlastitim je novcem izgradio desetak njujorških kazališta i opernih kuća, među inima Harlem Opera House i Manhattan Opera House. Ljubav prema kazalištu i kazališnoj glazbi usadio je očito i svom unuku — Oscaru Hammersteinu II. Sjajan libretist, kazališni producent i redatelj, čitav je život bio vezan uz kazališnu umjetnost. Kako bi udovoljio očevoj želji, počinje studirati pravo, ali ubrzo umjesto karijere uspješnog pravника odabire glazbu i pisanje stihova za glazbu. 1927. pročitao se svojim libretom i tekstovima za mjuzikl Jeroma Kerna "Show Boat". Publici sam ponudio jedan od napoznatijih songova iz tog mjuzikla "Ol' Man River", nazvan prema nadimku rijeke Mississippi. Najznačajniji je, međutim, Hammersteinov dugogodišnji rad s Richardom Rodgersom. Njih dvojica po mnogima su najuspješniji primjer suradnje u povijesti brodvejskog mjuzikla. Zanimljivo je da je postojala bitna razlika u pristupu stvaranju tekstova za Rodgersove skladbe između Harta i Hammersteina. Tome je posvjedočila i Rodgersova kći Mary: "Kad su zajedno radili tata i Hart, prvo bi

tata stvorio glazbu, a zatim Larry tekst, dok je u radu s Hammersteinom, Oscar prvo napisao tekst, a zatim tata skladao glazbu." Govoreći o Hammersteinovu radu na mjuziklima, spomenuo sam četiri: "Oklahoma", "South Pacific", "The King And I" i "The Sound Of Music". Taj sam dio Hammersteinova opusa ilustrirao pjesmama "Some Enchanted Evening", iz mjuzikla "South Pacific" i "Getting To Know You", iz mjuzikla "The King And I".

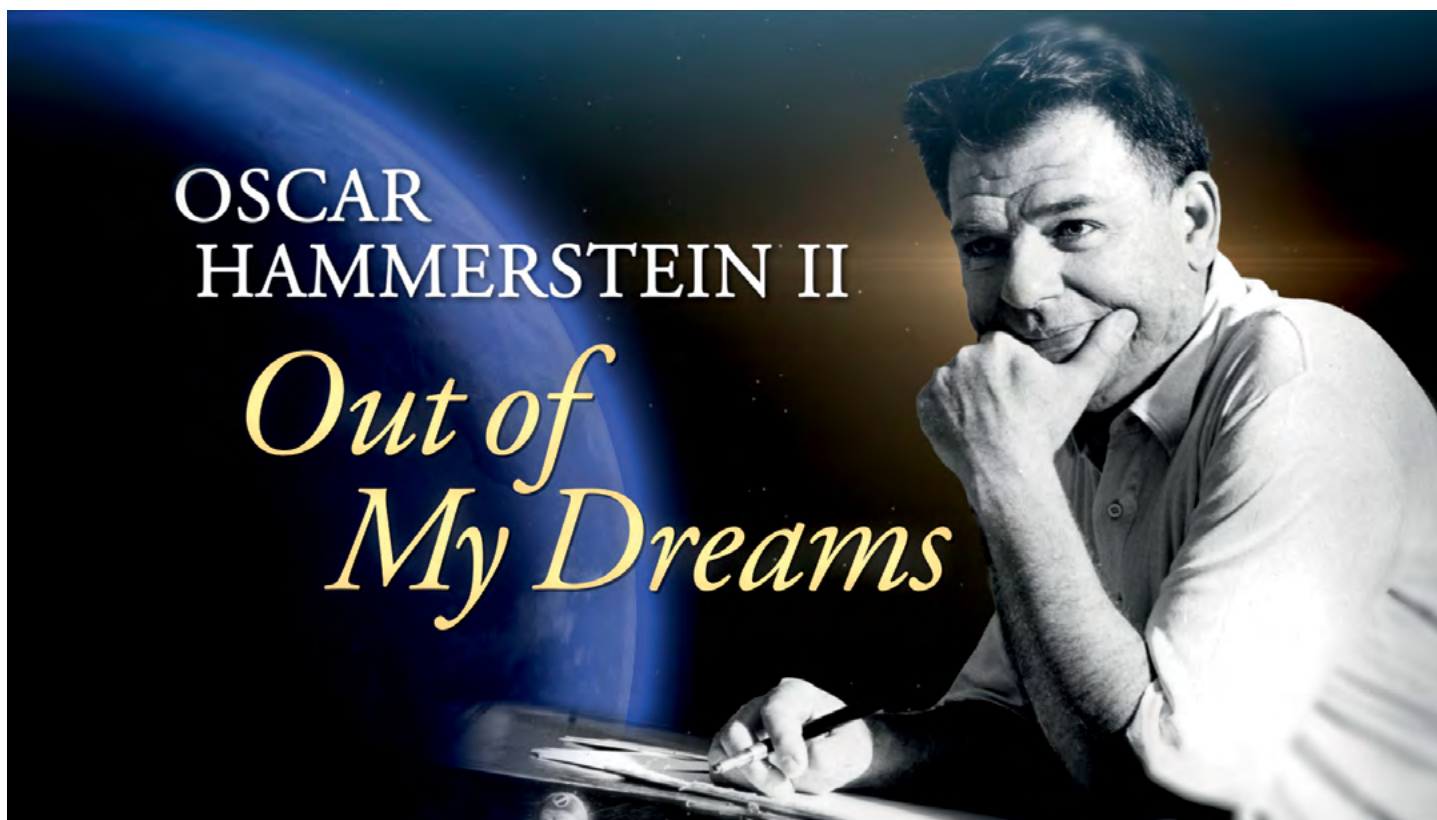
IRA GERSHWIN (1896. – 1983.)

Najznamenitiji par skladatelja i autora tekstova u svjetskim okvirima bili su i ostali George i Ira Gershwin, rođeni u obitelji doseljenika iz Carske Rusije. Za razliku od Georgea, zaljubljenika u glazbu, stariji brat Ira, pravim imenom Israel Gershowitz, od malena je bio veliki ljubitelj dobrog štiva. Na nagovor brata počinje pisati stihove za glazbu. Ira je jednom rekao: "Da George nije bio moj brat i gurnuo me u glazbene vode, bio bih sasvim zadovoljan životnim pozivom knjigovođe." 1924. braća su kreirala glazbu i tekst za svoj prvi veliki brodvejski hit "Lady Be Good". Ira je 1932. primio prestižnu Pulitzerovu nagradu za dramsko stvaralaštvo za stihove Georgeova mjuzikla "Of Thee I Sing" i tako postao prvi autor tekstova za glazbu koji je primio tu nagradu. Ira je svojim stihovima sudjelovao i u stvaranju Georgeove opere "Porgy And Bess". Tekstovi, međutim, nekih od najpoznatijih songova iz te opere djelo su libretista koji se zvao DuBose Heyward, a na čijem se romanu "Porgy" temelji i siže opere. Najpopularniji Irini tekstovi tako su oni iz mjuzikla i muzičkih filmova. To sam potkrijepio songovima, "Embraceable You" i "Bidin' My Time", iz mjuzikla "Girl Crazy" koji je početkom tridesetih oduševljavao Njujorčane, doživjevši gotovo 300 izvedbi. Svojim nadahnutim stihovima Ira je obilježio i filmsku glazbu,

a song "A Foggy Day In London Town" iz filma "A Damsel In Distress", tek je jedan od primjera Irinih filmskih ostvarenja, i opet na glazbu koju je skladao George. Vrlo uspješnoj suradnji braće Gershwin došao je, nažalost, kraj u srpnju 1937. Ira je duboko potresen smrću voljenog brata, odustao od pisanja tekstova sve do ranih četrdesetih godina prošlog stoljeća kad se, na poticaj Jeroma Kerna i Harolda Arlena, opet prihvaća pera.

THE GREAT AMERICAN SONGBOOK

Petorica umjetnika o kojima sam te večeri govorio surađivali su osim sa skladateljima židovskih korijena i s mnogim drugim kompozitorima, tvoreći integralni dio američke muzičke scene svoga doba, scene koja je prihvaćala i danas prihvaća i cijeni postignuća iz sfere popularne glazbe i jazza bez obzira na podrijetlo, vjersku ili rasnu pripadnost umjetnika. Prigoda je ovo da se kaže nešto i o jednoj od bitnih sastavnica američke muzičke scene 20. stoljeća, u koju su svoj literarni doprinos ugradila i ova petorica pjesnika. To je The Great American Songbook. Songbook je, reći će vam svaki rječnik, pjesmarica. Ali The Great American Songbook mnogo je više od toga; to je vrlo prestižna zbirka najpopularnijih songova američkih kompozitora koji su obilježili glazbenu epohu od početka 20-tih pa do sredine 50-tih godina prošlog stoljeća. S obzirom, posebice, na mjuzikl i muzički film, neki je nazivaju i zlatnom epohom američke glazbe. Ta era uglavnom završava pojavom rock and rolla i nekih drugih, po meni ništa manje vrijednih, glazbenih pravaca. U prikazima o razdoblju utkanom u Songbook spominju se mnoga skladateljska imena, a najčešće su, po mojim spoznajama, zastupljena ova, koja sam u prezentaciji podijelio u dvije skupine. U jednoj su skladatelji židovskih korijena o kojima je podrobno bilo riječi u mojim predavanjima:

OSCAR HAMMERSTEIN II

Out of My Dreams

FOTOGRAFIJA: STIH U GLAZBI — OSCAR HAMMERSTEIN II

Harold Arlen, Irving Berlin, Sammy Fain, George Gershwin, Jerome Kern, Frank Loesser, Richard Rodgers i Jule Styne. U drugoj skupini također je skladateljski velikan do velikana: Hoagy Carmichael, Vernon Duke, Duke Ellington, Isham Jones, Johnny Mercer, Ray Noble, Cole Porter, Jimmy Van Heusen, Harry Warren i Vincent Youmans. Svi su ovi kompozitori svojim skladbama pružali i nepresušnu inspiraciju za aranžmane iz domene jazz-a. I naš sljedeći umjetnik zastupljen je u Songbooku.

EDGAR YIPSEL “YIP” HARBURG (1896. – 1981.)

Izvorno Isidore Hochberg, ruskih korijena, u srednjoj školi upoznao je Iru Gershwinu, budućeg doživotnog prijatelja, s

kojim uređuje školske novine. Tih godina piše i zabavne poetske priloge za mjesne novine. Prilično uspješan u poslovnom svijetu, postao je suvlasnikom jedne industrijske tvrtke koja je 1929. u velikoj gospodarskoj krizi doživjela bankrot. Kako bi se izvukao iz dugova, Harburg na poticaj Ire Gershwinu počinje pisati glazbene tekstove. Svjedok bijede koja je tada snašla velik dio pučanstva, popularnost je stekao svojim tekstom “Brother, Can You Spare A Dime?” za song koji je obrada jedne ruske židovske uspavanke, a ubrzo je postao svojevrsnom himnom tog razdoblja ekonomske depresije. Ukazujući na razne oblike društvenih nepravdi, Harburg je tijekom godina bio na glasu kao “brodvejska društvena savjest”. Početkom tridesetih počinje suradnju s

nekoliko skladatelja. Vernon Duke, a zapravo Vladimir Aleksandrovič Dukeljskij, ruskog podrijetla, autor je songa “April In Paris”, a na Harburgove stihove. Ta je skladba i danas popularna širom svijeta ponajviše zahvaljujući čuvenoj izvedbi orkestra koji je vodio Count Basie, ali ja sam je ponudio u vokalnoj izvedbi. Najveće uspjehe Harburg je ostvario pišući tekstove za kompozicije Harolda Arlena. Song “Over The Rainbow” iz filma “The Wizard Of Oz” u Americi drže najboljom pjesmom i najboljim filmskim songom 20. stoljeća. Ja sam, međutim, odabrao drugu pjesmu iz tog filma, naime “Ding, Dong, The Witch Is Dead”, priču o jednoj zločestoj vještici. Čuli smo još jednu Arlenovu skladbu, “It’s Only A Paper Moon” iz filma “Take A Chance”.

FILMSKA POSTIGNUĆA

Poput mnogih drugih američkih stvaraoca iz sfere glazbene umjetnosti i ova petorica rođena su i rasla u New Yorku, gradu koji je krajem 19. i početkom 20. stoljeća postao prebivalištem mnogobrojnih doseljeničkih obitelji, ponajviše onih irskih, talijanskih i židovskih korijena. New York je, zahvaljujući svojim darovitim stanovnicima, imao ključnu ulogu u razvoju američke popularne glazbe, osobito mjuzikla. Tridesetih godina, međutim, pojavom sve to većeg broja muzičkih filmova, tu ulogu jednim dijelom preuzima Los Angeles, odnosno Hollywood. Ova su se petorica umjetnika svojim tekstovima ogledala, osim u mjuziklu, i u filmu, i to ne samo kad je riječ o muzičkim filmovima, već i o drugim filmskim žanrovima. Trojica tih umjetnika osvajala su, uz autore glazbe, i nagradu Oscar za najbolju izvornu filmsku pjesmu, a to nam pokazuje i tablica koja slijedi.

SAMMY CAHN (1913. – 1993.)

Imamo li na umu sve dobitnike Oscara za najbolju izvornu pjesmu, i skladatelje i pisce tekstova, Sammy Cahn je među prvom četvoricom — uz Jimmya Van Heusena, Johnnya Mercera i Alana Menkena — po broju osvojenih Oscara. Valja dodati da je Cahn još 26 puta nominiran za tu nagradu, što ga u toj domeni čini umjetnikom bez premca. Pravim imenom Samuel Cohen, sin je doseljenika iz tadašnje Galicije. Njegove četiri sestre uzimale su satove iz glasovira, ali majka je sinu namijenila učenje violine, jer je glasovir smatrala ženskim instrumentom. Svirajući violinu, priključio se malenom dixieland sastavu “Pals of Harmony”, a sa 16 godina, inspiriran jednim vodviljem, već piše tekstove za glazbu. Jednom je prigodom u Harlemu čuo izvedbu pjesme na jidišu, židovskih autora, u kojoj se osjeća i dašak klezmera, “Bei Mir Bist Du Shein” (“Za mene ti si lijepa”). Pjesma se Cahnu toliko svidjela da je za nju napisao engleske stihove i nagovorio tri tada još nepoznate sestrice da je uvrste u svoj vokalni repertoar. Ta je pje-

sma 1937. postala prvi veliki hit trija The Andrews Sisters, a moja ju je publika čula u originalnoj izvedbi. Jedan od skladatelja s kojim je Cahn vrlo uspješno surađivao bio je Jule Styne. Njih dvojica autori su jedne od najljepših američkih božićnih pjesama “Let It Snow! Let It Snow!”. Band leader Tommy Dorsey upoznao je jednom zgodom Cahna s Frankom Sinatrom, što se pretvorilo u dugogodišnje prijateljstvo dvojice velikana, a brojni su Cahnovi tekstovi nedvojbeno doprinijeli popularnosti Sinatrinih hitova. Jimmy Van Heusen, rođenjem Edward Chester Babcock, bio je kompozitor s kojim je Sammy Cahn ostvario, rekao bih, najplodniju suradnju. Ilustrirao sam je pjesmama, “Ain't That A Kick In The Head?” i “Love Is A Tender Trap”. Svoj prikaz završio sam još jednom pjesmom Georgea i Ire Gershwinina iz filma “A Damsel In Distress” — “Nice Work If You Can Get It”. Te su nam večeri pjevali Nat King Cole, Natalie Cole, Doris Day, Ella Fitzgerald, Dean Martin, Bette Midler, Frank Sinatra, Jo Stafford, Rod Stewart, The Andrews Sisters i muški zbor The Cotswold Choir.

	SONG	FILM	SKLADATELJ	LYRICIST
1939.	“Over The Rainbow”	“The Wizard Of Oz”	Harold Arlen	Yip Harburg
1941.	“The Last Time I Saw Paris”	“Lady Be Good”	Jerome Kern	O. Hammerstein II
1945.	“It Might As Well Be Spring”	“State Fair”	Richard Rodgers	O. Hammerstein II
1954.	“Three Coins In The Fountain”	“Three Coins In The Fountain”	Jule Styne	Sammy Cahn
1957.	“All The Way”	“The Joker Is Wild”	Jimmy Van Heusen	Sammy Cahn
1959.	“High Hopes”	“A Hole In The Head”	Jimmy Van Heusen	Sammy Cahn
1963.	“Call Me Irresponsible”	“Papa's Delicate Condition”	Jimmy Van Heusen	Sammy Cahn

AHARON APPELFELD

— JEDAN OD VELIKANA IZRAELSKJE KNJIŽEVNOSTI

PIŠE: F. C.

Aharon Appelfeld jedan od najznačajnijih pisaca tzv. drugog književnog vala Države Izrael, preminuo je početkom 2018. godine.

Ovaj veliki pisac i preživjela žrtva Holokausta, koji je zadnje djelo objavio samo tri mjeseca prije smrti, rodio se u Černovicima (Bukorina) u Rumunjskoj, kao sin jedinac u dobrostojećoj židovskoj obitelji. Nakon dolaska njemačkih vojnika, započinje progon židovskog stanovništva. Aharon je tada imao samo devet godina. Majka mu je ubijena, a on je zajedno s ocem deportiran u koncentracijski logor u Transistriji. Kada je imao deset godina uspio je pobjeći iz logora i tri se godine skrivao po ukrajinskim šumama. Po dolasku Crvene armije na to područje priključio se njezinim redovima te je kao pomoćnik u kuhinji dočekao kraj Drugog svjetskog rata.

U Izrael je emigrirao 1946. godine preko talijanskog tranzitnog logora. U svojoj novo-staroj domovini izgradio je život, školovao se, osnovao obitelj a na sveučilištu Ben Gurion u Negevu predavao je hebrejsku književnost. Osim toga bio je gostujući profesor na sveučilištima Boston i Yale i stipendist sveučilišta Harvard i Oxford. Godine 1957. u Izraelu se ponovo susreo sa svojim ocem koji je

preživio užase Holokausta i zatim slijedio trag svog sina u Izrael. Njihov susret bio je tako emotivan da Aharon Appelfeld o tome nikada nije mogao pisati.

Appelfeldova djela gotovo su u potpunosti posvećena njegovim iskustvima tijekom rata, prvim godinama stvaranja Države Izrael te Holokaustom. Iako je njegov maternji jezik bio njemački, a prve hebrejske riječi naučio je tek kao tinejdžer, odlučio je pisati na hebrejskom jeziku. U jednom je razgovoru kazao kako je sretan što može pisati na hebrejskom: “Hebrejski je precizan jezik, to je dio naše tradicije iz Biblije. Svaka rečenica mora biti jasna i precizna”, objasnio je Appelfeld.

Glavni likovi njegovih pripovjedaka i romana većinom su srednjoeuropski Židovi odgojeni pod utjecajem njemačke kulture, mali ljudi koji su tijekom života bili izvrnuti progonima i Holokaustu. Još jedan zajednički motiv njegovih djela su teškoće i dileme mladih Židova na početku 20. stoljeća — mladih Židova koji su često bili rastrgani između očuvanja tradicije svojih roditelja i prihvaćanja modernoga doba i svega onoga što je to doba donosilo sa sobom. “Nemam dojam da pišem o prošlosti. Prošlost je sama po sebi loša građa za književnost. Književnost

je sadašnjost, ne u novinarskom smislu, neko kao težnja da transcendirate vrijeme u vječnu sadašnjost”, rekao je Appelfeld o svojim djelima. Veliki književnik Primo Levi kazao je da je, kada čita Appelfelda, “pogođen strahopoštovanjem i divljenjem”, ističući da Appelfeld među piscima koji su preživjeli Holokaust ima “jedinstveni, nepogrešiv ton”.

Aharon Appelfeld bio je stvarno plodonosan pisac — ukupno je objavio 47 djela. Iako sva njegova djela imaju i bitnu biografsku komponentu, on je 1999. godine objavio i svoju autobiografiju “Priča o životu: sjećanje”.

Za svoj književni rad dobio je brojne ugledne nagrade u Izraelu i inozemstvu, između ostaloga i Nagradu Države Izrael 1983. godine, te francusku Nagradu Medicis za najbolji strani roman 2004. godine. Djela su mu prevedena na 27 jezika i objavljena u više od trideset zemalja.

Nakladnička kuća OceanMore objavila je hrvatske prijevode Appelfeldovih romana “Ljubav odjednom” i “Životna priča”.

NOVI ZAKON U POLJSKOJ — ZABRANJENE TVRDNJE O SUDJELOVANJU POLJAKA U HOLOKAUSTU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Poljski parlament usvojio je nedavno nacrt zakona prema kojem se zabranjuje korištenje termina “poljski koncentracijski logori” za nacističke logore smrti koji su se nalazili na teritoriju okupirane Poljske. Zakon također kriminalizira iznošenje tvrdnji o eventualnoj umiješanosti Poljske u nacističke zločine na njezinom teritoriju tijekom Drugog svjetskog rata. Zakon koji predviđa kazne do tri godine zatvora predmet je burnog diplomatskog spora o poljskoj odgovornosti za zločine nad Židovima počinjene tijekom Drugog svjetskog rata i slobodi govora o tom pitanju.

Poljska vlast kaže da je cilj zakona zaštititi poljsku reputaciju, osigurati da povijesničari priznaju da su Poljaci kao i Židovi bili usmrćivani tijekom nacizma, te poslati jasan signal svijetu da se neće dopustiti da se nastave uvrede na račun Poljske koja, kako kaže njezin predsjednik Andrzej Duda, nije sudjelovala u Holokaustu. Poljska vlada priopćila je da joj namjera nije ograničiti slobodu istraživanja ili diskusije, već zaštititi državno ime.

Nacrt zakona zaista i sadrži klauzulu po kojoj se, u teoriji, iz njega izuzima

umjetnička ili akademska aktivnost. Ali to su nijanse, jer tko odlučuje što je kažnjivo a što nije? I što s učiteljima i novinarima i svjedocima? Što s preživjelima koji su još živi i žele svjedočiti? Hoće li ljudi koji svjedoče o strahotama u svojoj zajednici biti odvedeni pred sud? Hoće li se student u doktoratu usuditi prijeći nenapisanu liniju kada mu karijera ovisi o državnom financiranju? I hoće li običan intervju između novinara i znanstvenika kršiti zakon?

Poljska posljednjih godina prolazi kroz bolnu javnu raspravu o sudjelovanju svojih građana u zločinima nad Židovima, nakon što su objavljeni rezultati istraživanja koji su pokazali da su, uz one Poljake koji su spašavali Židove, neki sudjelovali u nacističkim zločinima. Mnogi Poljaci odbili su prihvatiti takve zaključke koji su promijenili nacionalni narativ da je zemlja isključivo bila žrtva.

Istraživanje javnog mišljenja iz 2017. godine koje je proveo Poljski centar za istraživanje predrasuda pokazalo je da više od 55 posto Poljska smeta što se govori o poljskom sudjelovanju u zločinima protiv Židova.

I knjiga povjesničara Jana Tomasza Grossa, profesora na Princetonu, “Susjedi — uništenje židovske zajednice u poljskoj Jedwabni”, roman o pogromu u istočnoj Poljskoj 1941. godine, natjerala

je Poljsku da se suoči s mračnim dijelovima svoje prošlosti. Gross u ovoj knjizi objavljenoj 2000. godine piše kako je skupina običnih Poljaka odlučila pobiti svoje židovske susjede, neposredno nakon početka Hitlerova napada na SSSR. Od 1600 židovskih stanovnika Jedwabna pogrom je preživjelo njih desetak, od toga sedmero sakrivenih na farmi jedne poljske obitelji. Nakon rata u dva se navrata sudilo počiniteljima pokolja, ali u poljskoj historiografiji i javnoj svijesti taj je zločin, kao i drugi slični zločini, postao nacionalni tabu.

Poljska je imala jednu od najvećih židovskih populacija na svijetu kada je na nju 1939. invaziju izvršila nacistička Njemačka. Ona je postala “ground zero” za konačno rješenje. Više od tri milijuna od poljskih 3,2 milijuna Židova koji su živjeli u Poljskoj ubili su nacisti, što je oko polovice od ukupnog broja pobijenih Židova u Drugom svjetskom ratu. Židovi iz čitave Europe transportirani su da bi bili ubijeni u logorima smrti na poljskom tlu, uključivo Auschwitz, Treblinku, Belzec i Sobibor. Iako je tijekom komunizma rasprava o sukrovnji učinkovito stišana, kompleksnu povijest herojskih djela, užasnih izdaja i masovnih ubojstava prenosili su svjedoci i preživjeli.

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: LAILA ŠPRAJC, DEAN FRIEDRICH, NATAŠA BARAC, TESSA BACHRACH KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 153 / SIJEČANJ-VELJAČA 2018. / TEVET / ŠVAT / ADAR 5778. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACHRACH-KRIŠTOFIĆ, DINA MILOVČIĆ, FRANKA TRETINJAK (NJ13) / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HA-KOLA FINANCIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČKE BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR6423600001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCOUNT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČKA BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR4923600001500260173 / SWIFT: ZABHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

